

مهراڻو ڪان

ڪه خه لڪي فهراڻو موشي ڪردوون
پيوسته لپيان به وريا بين

نوسيني

محمد صالح المنجد

پيداچونه ودي

وڊر گيراني

م. صلاح الدين عبدالڪريم

ڪاوه اڪرم سهنگاوي

منتدي اقرأ الثفايفي

www.igra.ahlanontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

گه پانمه بو قورئان و سوننه
به تيگه يشتني پيشيني نوممه
﴿٦﴾

حه را مڪراوه كان

كه خه لكى فه را موشى كرده وون و پيويسته لييان به ووريابين

وه رگيراني
د. كاوه نه كره م سه نكاوى

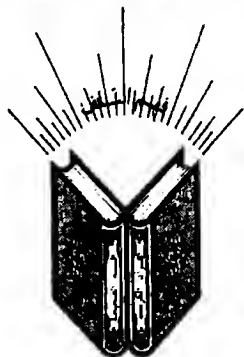
پيدا چوونه وهى
م. صلاحدين عبدالكريم

چاپى دوووم

٢٠١٠ زايى

١٤٣١ كؤچى

ماهی چاپکردن و له بهرگرتنه وهی پاریزراوه

به رهه مه کانی

سایتي فیرده ووس

www.firdews.com

چاپی دووهم

١٤٣١ ک - ٢٠١٠ ز

زنجیری

گه رانه وه بو قورئان و سونهت

به تیگه یشتنی پیشینی نوممهت

(٦)

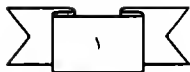
ژمارهی سپاردن

(٢٥٢٩)

چاپخانه

چاپخانه ی زانا - شه قامی مه وه وی

وتهى سايتى فيردهوس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ .
وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .
أَمَّا بَعْدُ ...

فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ .
خوبينه رى به پيژو:

نهم كتيبهى بمردهستت يه كيكه له كتيبه ناوداره كانى «محمد صالح المنجد» بهناوى «محرمات التي إستهان بها الناس يجب الحذر منها» باس له زورتيرنى نمو بابهتانه دهكات كه له شهرىعتى پيروزى نيسلام دا ههرا مكرارونو له ناو خهلكى دا پشتگوئى خراونو فراموش كراون.

وه ههرا باسيكيشى هيتابى بهلگى بو هيتاوهتموه له قورئان و سوننهت بو نهوى خورتىمر لهسمر چاوړوشنى پى هه لگري و به بهلگوه ههرا مكرانه كان بناسى. وه پروونكر د نهويهكى كورتيش داوه سهارهت به ههرا بابهتيكى.

ههروه كو له ناو نيشانه كه يموه دهرده كموي نهوى لهم كتيبهدا هاتووه و باسكراوه زياتر ناماژه بهو بابهتانه كراوه كه شهرىعت ههرامى كردووه بهلام خهلكى فراموشيان كردووه و گوينى پى نادهن.

خوبينه رى به پيژو:

کتیب و نوسراو ئه مانه تیکی خاوه نه که یه تی له لای خوینهر، بۆیه پیترسته پارێزگاری لێ بکری و هه کو خوی بخوینهر تهوه و به خه لکی رابگه یه نری و کتومهت وه کو خوی وه رگێری و بخرته بهردهستی خوینهر، هه ر بۆیه دروست نی یه به ناوی کتیبیکه وه شت به خه لکی رابگه یه نری و بدرته پال ئه و کتیبه و له و کتیبه ش دا نه بی و، دروست نی یه بو وه رگێری به ئاره زوی خوی یاری به نوسراوی دانهر بکات و هه ندیکی لابات و هه ندی شتی بو زیاد بکات و تیکه لی بکات له گه ل نوسراوی دانهر دا، چونکه ئه وه ده بیته خیانهت و ناپاکی کردن له و ئه مانه ته و درۆ بو هتاهان کردنه به ده م نوسره که یه وه.

جا یه کێک له و کتیبانه ی ئه و خیانه ته گه ره ی به رامبه ر کراوه و له وه رگێرانه که ی دا ئه مانه ته که ی نه پارێزراوه و درۆی شاخدارو بو هتانی بالدار به ده م نوسره که یه وه کراوه ئه م کتیبه یه که له ۶/۳۰ سالی ۱۹۹۶ له لایه ن «پیشره و عبدالقادر» وه، وه رگێرایه سه ر زمانێ کور دی به ناویشهانی «هه رمه فه رموش کراوه کان»، ئه م وه رگێره له سه ره تای چاپه کانی یه که م دا سی باسی گه ره و گرنگی له م کتیبه ده ره ئنا و کتیبه که ی به نا ته وای خستوته به ر دهستی خوینهران، ئه ره ی «باسی گۆزانی و موسیقا و ۆنه گرتن» بو.

جا کاتێک خیانهت و نا پاکیه که ی بو خوینهران ئاشکرا بو، وه ره خه ی لێ گه را و بو وه قسه و باسی خوینهران، له چاپی دووه م دا ئه و چه نه د باسی خستوه نی و کتیبه که و له پیشه که یه که ی دا هه و لی دا به بیانه و ی بی سه ره و به ره به پاسا و نا شه ره ی پینه ی خیانه ته که ی بکات و ده لی: ئه و سی با به ته ی که له کتیبه که ده ره ئنا و وه با سه نه کرا وه هه کاره که ی ئه وه بو و را و بو و چوونی هه ندی له مامۆستیانم وه رگرتو وه به باشیان نه زانی له م زرو فه دا ئه و با سه نه وه رگێتم.

به لām کاتێک که ئه و با سه نه ی خستوته نا و کتیبه که وه کو مه لێک خیانه ته ی ته ری کردو وه، هه و لی دا وه سه ره با سه نه کان نه قل بکات به لām نا وه وێکی وه رگێرا وه که له گه ل نه صلی کتیبه که دا زۆر دوورن له یه که وه. له وانه ی که ده ست کاری کردو وه:

* باسی گۆزانی و موسیقا که سهرتا قسه‌کانی نوسهری هه‌ناوه و پاشان قسه‌ی «د. یوسف قمرزای» نه‌قل کردووه و له‌گه‌ل نوسراوه‌که‌دا تیکه‌لی کردووه، تاوه‌کو وای نیشان بدات که ئه‌مه نوسهره‌که خۆی باسی کردووه.

* کاتیك باسی بۆیه‌کردنی سه‌رو پریش ده‌کات به‌ره‌نگی ره‌ش، وه کاتیك باسی وینه‌گرتن ده‌کات، هه‌مان خیانه‌ت دووباره ده‌کاتمه‌وه.

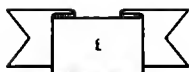
ئه‌مه سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی که به‌هه‌وه‌سی خۆی ده‌ست کاری وه‌رگیرانه‌که‌ی کردووه و چۆتی بۆ هاتی بۆ ئاوه‌ها وه‌رگیراوه.

سه‌رچاوه‌ی هه‌موو ئه‌و غه‌درو خیانه‌تانه ئه‌وه‌یه که ئه‌و بابه‌تانه له‌گه‌ل حمزو ئاره‌زو به‌ره‌وه‌ندی خۆی و حیزبه‌که‌ی دا ناگۆنجی و ترسی خودای له‌ دڵ دا نی یه‌و بیر له‌وه ناکاتمه‌وه که سه‌بی له‌ قیامه‌ت دا لێپرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل ده‌کریت و له‌سه‌ر ئه‌و خیانه‌ت و ناپاکیه‌ موحاسبه‌ ده‌کریت.

جا ساییقی فیرده‌وس وه‌کو ئه‌رکی سه‌رشانی خۆی به‌ پێرستی زانی ئه‌و کتێبه‌ وه‌رگیرتته‌وه سه‌ر زمانی کوردی و خۆنهر ناشنا بکاتمه‌وه به‌ ئه‌صلی کتێبه‌که‌ و نوسهر چۆتی نویسه‌وه ئاوه‌ها بیه‌خاته به‌ر ده‌ستی خۆنهری کورد زمان.

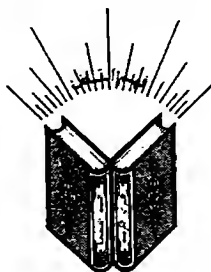
سه‌ره‌تاش له‌م وه‌رگیرانه‌دا پێشه‌کی یه‌که‌مان نویسه‌وه سه‌باره‌ت به‌ حه‌قیقه‌تی حه‌لال و حه‌رام، که په‌یه‌هه‌ست بوون پێنانه‌وه ئه‌ه‌رک و وه‌زفه‌ی سه‌رشانی ئینسانه‌و، ته‌نها زاتیکیش که مافی ئه‌وه‌ی هه‌بی و شیاوی ئه‌وه‌ بێ حه‌لال و حه‌رام دیاری بکات ته‌نها خودایه‌و به‌س.

بۆیه ئاموژگاریمان بۆ هه‌موو خۆنهرێک ئه‌وه‌یه پێش وه‌خت ئه‌و پێشه‌کی یه‌ به‌ وردی بخۆنیتته‌وه جوان دیقه‌تی له‌ سه‌رباس و ده‌ره‌نجامه‌کان بدات له‌ هه‌ر به‌رگه‌یه‌کی، وه‌ له‌و پێشه‌که‌دا هه‌ر دێرێک که به‌گه‌وره‌ی نوسرابی یان خه‌تی به‌ ژێردا درابی، ئه‌وا نه‌تیجه‌و نه‌جام گیریه‌کی زۆر گرنگه‌ بۆ هه‌تا لێی تینه‌گه‌یشتی به‌سه‌ری دا مه‌رۆ، چونکه‌ نه‌گه‌ر له‌و پێشه‌کیه‌ تێبگه‌ی وه‌کو خۆی ئه‌وجا بو‌ت ده‌رده‌که‌وی که قسه‌کردن ده‌ریاره‌ی حه‌لال و حه‌رام هه‌روا کارێکی ئاسان نی یه‌ که خه‌لکی ئه‌مه‌رۆ چا و نه‌ترسانه‌ به‌ ئاره‌زووی خۆیان

دهم له حلال کردن و حرامکردن ده کورتن بو بژوهندی و پازی کردن و گرد کردنهوی
خه لکی له ده ورو بیری خوی و دهسته و تا قم و حزبه کی .
وصلی الله وسلم علی رسوله الامین، وءاله الطاهرین، وأصحابه الأکرمین ، ومن دعی
بدعوته ، وعمل بسنته علی فهم صحابته إلی یوم الدین.

سایتی فیردهوس

قورئان و سوننت

به تیگه یشتنی پیشینی نوممت

www.firdews.com

پيشه‌کي وه رگير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نينسان پلهو پايله‌کي زور گه‌وره و به‌رزو گرنگي هديه، که‌هيج دروست کراوينکي ني‌و بونه‌ور نا‌يگاتني، نه‌ويش نه‌ويه‌که هه‌رچي له ناسمان و زه‌ويدا هديه خوا بو نينساني مل که‌چ کردوه که سودي لي‌وه‌رگري و له‌ژياني و گوزه‌راني دونيادا لي‌ي سود مه‌ندبي.

وه‌کو خوي په‌روه‌دگار خوي ده‌فهموي :-

﴿اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾
 ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
 يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ (الحجرات: ١٢ - ١٣)

واته:- هه‌ر خوا خوي ده‌رياي بو ني‌وه مل که‌چ و ژي‌ربار کردوه، تا به‌فهرماني خودا که‌شتي له ناويدا بگه‌ري بي نه‌وي نقوم ببني .. وه بو نه‌وي لهو به‌خشش و نيعمه‌تانه‌ي که خودا دايناره له‌ده‌ريادا ني‌وه لي‌ي سود مه‌ندبن .. وه هه‌رچي له ناسمان و زه‌ويدايه، هه‌ر هه‌موي خودا به‌ميه‌ره‌باني خوي بو ني‌وه ده‌ستم‌و‌کردوه بو نه‌وي له‌ژياني دونيادا لي‌ي به‌هه‌ره‌مه‌ند بن .. تا نه‌مانه به‌لگو نيشانه‌ي ږوون و ناشکراي تيندايه بو‌که‌ساني که بير بکه‌نه‌وه بزائن که‌حيکه‌مته‌ي دروست بووني نه‌م بونه‌وره چي يه .

له ئایه ته کانی قورئاندا به لگمو نیشانه ی زۆری تێدا یه که باس لهوه ده کات و ئهوه ده سه لێنێ که ئهم گهردوونه ئهوه ی له م بونه وه رده هه یه، هه هه مووی خودا له پێناو مرۆڤدا دروستی کردوه و ژێرباری کردوه و، به جۆرێک رێک خراوه و دانراوه له گهڵ سروشت و ژبانی دا بگونجی، وه به ته ندازه و چۆنیه تی یه کی وه ها دروست کراوه و به دی هه ئنراوه که ژبانی مرۆڤی پێ چاک و ته موا بێ.

وه هه مرش تێک بۆ ژبانی ئینسان پێ یه سته بێ و زه روره تی ژبانی بێ خودا بۆی ئاماده کردوه و له گهڵ سروشتی ژبانی دا گونجان دویه تی، وه هه مرش تێک که به تته مایه ی کۆسپ و ته گه ره و رێگر له ژبانیدا خودا لای بر دوه و نه یه یشتوه.

له وه ده رده که موی که ئینسان نه مرکیکی گه رگ و کارێکی گه ره و وه زه یه یه کی په ر بایه خی وای پێ سپێرد راوه و له سه ر دانراوه که هه یچ شتێکی دی که ی نیو بونه وه ر ته وانی هه لگه رتنی ئه مر باره و جێ به جێ کردنی ئه مر کاره ی نی یه.

که وابه و:-

ئهم ئاسمان و زهوی و بونه وه ره ی که له خزمهت ئینسان دا دانراوه هه روا شتیکی گاته و بێ سود نی یه هه روا به خۆرای و به به تال دروست نه بووه.

ئهم راستی یه ش له چهنده ها ئایه تی قورئاندا ده رده که موی :-

وه کو خوای په ره رده گار ده فه رمووی :-

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ (القيامة: ٣٦).

واته: ئایا ئاده میزاد واده زانی هه روا وازی لێ ده هه ئیریت و به خۆرای و بێ مه به سته دروست بووه.

وه له جینگه یه کی تر دا خودا ناوا ده فرموی:-

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ

النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ

الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾﴾ (ص: ٢٧- ٢٨) .

واته: ئیمه ئاسمان و زهوی و نهوهی ده کهوئته ئیوانیانمه، ههرا به پوچ و بی
حیکمهت و ههوهنته کاری دروست نه کردوه، نهو بیرو باوه‌رهی کهوا بزانی بهبی
حیکمهت دروست بوون، نهو گومان و بوچوونی بی باوه‌پانه، سزای سهخت بو نهو بی
باوه‌پانه ههیه له تاگری دززه‌خدا.

وه له عه‌داله‌تی خودایه نابی کافر و موسلمان له‌یه‌ک ترازودا دابنری و وه‌کو یه‌ک و
یه‌ک سه‌ره‌نجامیان هه‌بی، بویه ده‌فرموی:

ئه‌گهر بونه‌هر به‌بی حیکمهت دروست بووی، نهی ئایا نهوانی ئیمانیان هیناوه
کرده‌وهی باشیان کردوه، ده‌کرئ و ده‌گونجی وه‌کو خراپه‌کاران مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا
بکرئ، ده‌شی‌خوای هه‌کیم و کارزان چاکه‌کاران و خراپه‌کاران وه‌کو یه‌ک ته‌ماشای
بکات و یه‌ک هیسابیان بو بکات.

جائه‌گهر قیامه‌ت و لی‌پرسینه‌وه نه‌بی و به‌چاکه‌کار نه‌ویژری چاکه‌ت کرد و
به‌خراپه‌کار نه‌وتري خراپه‌ت کرد، مانای وایه وه‌ک یه‌ک ته‌ماشاکراون و هیساب
کراون، نه‌وه‌ش له‌خوایه‌کی دادوه‌ری داناو کارزان و هه‌کیم ناوه‌شیته‌وه .

جاسادام : بونه‌هر هه‌را به‌گاله‌وه بی مه‌به‌سه‌ت نه‌خراوه‌ته‌ه خزمه‌تی

مرۆڤه‌وه :

که‌واته :

**حکمه ت و مه به ستيکی گه وړه و پر بایه خ هه یه ، ده بیټ مروژده کو
وه زیفه ی سهر شانی خو ی جی به جی ی کات ، وه نه و وه زیفه یه ش هه قیکی
خوای په وړه دگاره و ده بیټ نادای کات .**
وه کو خوای په وړه دگار ده فمرموی :-

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعِبَادٍ ۖ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۖ﴾ (الدخان: ۳۸-۳۹) .

واته: نیمه ناسمان و زهوی و نهوی له نیوانیان دا هه یه ، هروا بو گالتو یاری دروست
نه کړدوه ، دروستمان نه کړدوون ته نها له پیناو به دیه پینانی هه قیکدا نه بیټ ، که نه
هه قه ش نه رک و وه زیفه ی سهرشانی مروژده ، به لام زوړبه ی خه لکی مه سنولیه تی
سهرشانی خو ی نازانی و درک بهو حه قیقه ته ناکات بوړه گومانی واده بات که بونه وړ
به بیټ مه به ست دروست بو بیټ .

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ ۖ﴾ (الحجر: ۸۵)

واته: ناسمان و زهوی و نهوی له نیوانیان دایه دروستمان نه کړدوه ته نها له پیناو
هینانه دی هه قیکدا نه بیټ ، که مروژده بیټ نهو هه قه هه لگری و جی به جی ی کات ،
وه بیگومان قیامه تش دی و له سر نهو هه قه ی که بو ی دروست کرابوون مامه له بیان
له گه لدا ده کړی و نهوی هه قه کی جی به جی ی کړدبی و به جوانی نادای کړدبی نهوا
خوش به ختی و به ختموهری و نوخ ژینی بو خو ی مسوگمر ده کات ، به لام نهوی
هه قه کی به جی نه گه یان دبی نهوا به دبه ختی و چاره رشی و تال ژینی بو خو ی دابین
ده کات .

وه نهو حکمهت و مه به سته گه وره و گرنګه ی که مرؤڅ له پیتا ویدا دروست بووه و وه کو وه زیفه و نه رکیکی پر بایه خی سه رسانی خوی ده بی جی به جی کات بریتی یه له : به ندایه تی کردنی خوی پهره وردگار.

وه کو خوی پهره وردگار ده فرموی :-

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶) .

واته: مرؤڅ و جنوکه م دروست نه کردوه تنه ا بؤ به ندایه تی کردنی خوم نه بی. وه نه م به ندایه تی کردنه ش گموره ترین حق و مافیکه که خوی پهره وردگار له سر مرؤڅی دانابی.

وه کو پیغه مبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) به (موغاذی کوری (جبلای فرموو، تایا ددزانی مافی خوا له سر به نده کانی چی یه؟ نهویش وتی خواو پیغه مبره که ی باشر ده زانن.

فرموی:-

«حَقَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا» .

واته: «حق و مافی خوا له سر به نده کانی نهو یه که بیپرستن و به ندایه تی بؤ بکمن و هاو به شی بؤ دانه نین»^(۱) .

که و ابوو:-

مرؤڅ هدا تهوکاته نهو شان و شکزو پله پایه به رزه ی ده بی و نهو ریزو حورمه ته ی ده پار تیزی، که حکمه ته ی خولقی تراوی خوی که به ندایه تی کردنه بؤ خوا له خوی دا دینیت ته دی، وه نهو نه رکه ی پی ی سپی راوه به باشی جی به جی کات و به جوانی نادایکات .

(۱) صحیح البخاری - (۹ / ۴۵۹)

جامدادام : ژبانی دنیا بو نموه به مروژد در اوه که به ندایدتی خوی تیدا بکات :

کہواتہ :-

جا لهووه ده ده كه وئ :

یان به ههشتی پرنازو نيعمه ته بۆ ئهو كهسانه‌ی به‌ندايه‌تی راسته‌قینه‌يان بۆ خوا
 كردووه. وه‌يان دۆزه‌خی پر ژان و شینه بۆ ئهو كهسانه‌ی به‌ندايه‌تیان بۆ خوا نه‌كردووه
 و به‌ ته‌نها ئه‌ويان نه‌یهرستوه.

وه به‌ندایه‌تی و عبادەتیش که ئینسانی له یێتاودا دروست بووه:

ناویکی گشتی و گشتگره بوهموو کردارو گفتاریک که که نهجامدانیان خودا پیئی خوش بی و لیئی پازی بی ، وه بو دورکومتنهوه له ههموو کردارو گفتاریک که خودا پیئی ناخوش بی و لیئی نارازی بی ، بهموجی مدهستی نیو دل له کردن و نهکردنی ئو شتانهش دا تنهها خودا بی ، وه چوتیهتی و شتوازی کردن و نهکردنهکدش له گهل سوننهتی پیغهمبردا (صلی الله علیه وسلم) پیکاریک و تهبابی .

وههوه کردارو گفتارانهش که نهجامدانيان خودا بیتی خوښه و لیلی رازیه نهوهیه:

ئوهی خودا فرمانی پی کردبی جی بهجی کری وئوهی خوا قهدهغی کردوه وازی لی بهیتری . واته گورپرایدل و پابهندی دینی خودا بی هم به عقیده و بیروباور، هم به کردارو گفتار.

جا همرکات پهپرهی دین و بهنامی خودای کرد و ئوهی خودا فرمانی پیکردبو جی بهجی کردو، ئوهی خودا قهدهغی کردبو وازی لی هیئا ، ئوها ئهو پهپری خوشهویستی و ملکهچی بو خودا دهپریوه و خودای به پهستاری خوی داناره و پهستنی بو خودا نهجام داره .

بهلام تهگمر ئینسان پهپرهی دین و بهنامی غهپری خودا بی و ئوهی خودا فرمانی پیکردبو جی بهجی نهکا و، ئوهی خودا قهدهغی کردبو وازی لی نههینا ، ئوها خوشهویستی و ملکهچی بو خودا دهرنه بریوه و پهستنی بو خودا نهجام نهداوه.

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (الفاتحة: ٥) .

واته : خودایه تنها تو دهپهستین بهجوریک ئوهی تو پیته خوش بی و پی رازی بی جی بهجی دهکین، وهئوهی تو پیته ناخوش بی و لیلی نارازی بی وازی لی دی نین و توخنی ناکهین، وه همر له توش داوای کومهکی دهکین بو ئوهی یارمندی دهزمان بی بو تنها پهستی خوت.

کهوابوو:

ئینسان ناتوانی بەتەواوی ئەو بەندایەتی و عیبادهتە جی بەجی کات کە لە پیتاویدا دروست بووە تاهە کر : ئەوپەری خوشەویستی و ملکەچی بو خۆدا دەردەبەری، وە ئەو خوشەویستی و ملکەچیش وای لێ بکات گۆتپرایەلی تەواو بو خۆای پەرورەدگاری دەردەبەری و فەرمانەکانی جی بەجی بکات و توخنی حەرامکراوەکانی نەکەوی .

جا ئینسان هەتا زیاتر پابەندی دینی خۆدا بی و چاکتر جی بەجی کاری فەرمانەکان بی و باشتر لە حەرامەکان دوورە پەڕێز بی، ئەوا تەواتر خوشەویستی و ملکەچی بو خۆدا دەربەریو، بەهەش عیبادهتی کاملتری بو خۆدا نەنجام داو .

بەپیتی ئەو باسە پیتشو ئەتوانین بڵین:

پابەندبوون بە حەلال و حەرامەکانی خۆای پەرورەدگارەو، بەشیکە

لەو عیبادهتە کە ئینسان لە پیتاوی دا دروست بووە:

وێکو خۆدا خۆی دەفەرمووی :-

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِن كُنتُمْ ءِتَّاهُ تَعْبُدُونَ

﴿البقرة: ۱۷۲﴾ واتە: ئەی ئێوانە و اباوەرێتان هیناو، لەو رۆزی یە پاک و سود بەخشانه بۆن کە پیمان داو و سوپاس گوزاری بو خوا بکەن، ئەگەر بەراستی بەندایەتی بو ئەو دەکەن.

لێرەدا خۆای گەورە دەفەرمووی ﴿إِن كُنتُمْ ءِتَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ ﴿البقرة: ۱۷۲﴾ واتە: ئەگەر راست دەکەن عیبادهت و بەندەیی بو خوا دەکەن ئەوا دەبی بە شەریعەتی خواوە پابەند بن و هەرچی خوا بۆی حەلال کردوون ئێوەش دەبی بەحەلالی بزائن و لێی بەهەرەمەند بن و هەرچی خوا حەرامی کردووە دەبی بە حەرامی بزائن و خۆتانی لێ بەدوور بگرن.

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾ (یوسف: ۴۰)، واته: حوکم ی حق و دادپهروهری تهنها حوکمی خوییه که شیایو نموه بیّ حهلال و حهرام دیاری بکات، وه فرمانی کردوه که جگه لهر نهپهرستین و بهندایهتی بوّ کهسی تر نهکهین تهنها خوی نهبی.

لیتهدا خوی پهروهردگار دهفرموئ: ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾ باسی حاکمیهتی خوی دهکات که دیاری کردنی حهلال و حهرام و فرمان و نههییه، پاشان پابهندبوونی ئیمدهش بهو حاکمیهت و حهلال حهرامی که خوی دیاری کردوه به عیبادهت و تهنها خواپهرستی وهصف کردوه، که دهفرموئ: ﴿أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾ وه فرمانی کردوه که جگه لهر نهپهرستین و عیبادهت بوّ کهسی تر نهکهین تهنها خوی نهبی.

جامادام:-

پابهند بوون به حوکم و شهریعهت و حهلال و حهرامی خوداوه عیبادهت و بهرستن بیّ بوّ خودا.

کهواته:-

پابهند بوون به بهرنامه و حهلال و حهرامی ههرکهس و لایه نیکی دیکه بهندایهتی و بهرستن نه انجام دانه بوّئه و کهس ولایه نه.

ههر وه کو خوی پهروهردگار باسی حال و کرداری گار و جوله کهمان بوّ دهکات که یدکیتک له سهره کیتین هوکار و ناقولاترین پیشه یان و قیژه و نترین سیفه تیان که بووه مایه ی کافر بوونیان و له ریگا ده چونیان نموه بوو که: حهلال و حهرامی غهیری خودایان قبول کرد و بهرنامه ی ژبیانیان له غهیری خوداوه وهرگرت و بهرنامه ی خودایان پشت گوی خست و نموه ی بهدلیان بوو هیشتیانموه و نموه ی بهدلیان نمبوو لایان برد یان گوپیان و دهست کاریان کرد، تا بهو جوړه حوکم و شهریعهتی خودایان له کار خست. وه کو خودا دهفرموئ:

﴿ اَتَّخِذُواْ اَحْبَابَهُمْ وَرُحْبَكُهُمْ اَزْكَأَ مِنْ دُوبِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا يُهْرَؤْاْ اِلَّا لِيَعْبُدُوْا اِلٰهًا وَحِدًا لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ مُبْحَثْنَةً عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾ (التوبة: ۳۱)

واته: جوله گه و گاوره کان زاناو پیاو چاکهکانی خوینیان کردبوو به خوا له غهیری خوا، چونکه و کردبووینیان به فرمانپهوا و به پیچواندی شرعی خوا حه لال و حرامیان لی وهرده گرتن، وه (عسی) ی کوری (مریم) یشیان کردبوو به خواجه کی تر له غهیری خوا، چونکه کردبووین به فریادگوزاری خوین، له کاتیکدا داوایان لی کرابوکه پرستن و به ندایه تی تهنها بو یه ک پرستراو بکمن که (الله) یه، چونکه غهیری نمو هیچ پرستراویکی حلق نی یه که شیاوی نمو بی پرسترتی، وه نمو خودایه زور نمو بهرزوو پاکتر و پیوژتره که شمریک و هاوبهشی بو دابنری له عیبادهت و پرستن دا.

(عدي) کوری (حاتم) پیش نمو ی موسلمان بی گاوریوو، که گوتی له پیغه ممبر (صلی الله علیه و سلم) بوو نمو ثایه تی ده خوینده وه، پی ی سهیریوو که چۆن زاناو پیاو چاکان ده کرتن به خواو ده پرسترتن، بویه وتی :-

((إِنَّا لَسَنَّا نَعْبُدُهُمْ)) وتی: نیمه عیبادهتمان بو زاناو پیاو چاکهکانی خومان نه کردوه تاوه کو بیان کهین به خوا و بیان پرستین .

پیغه ممبر (صلی الله علیه و سلم) فرموی:-

(أَلَيْسَ يُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتَحَرَّمُوهُ، وَيَحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَتَحِلُّونَ؟ قَالَ، فَقُلْتُ: بلى، قَالَ ((فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ))^(۱).

^(۱) رواه الترمذی، والبيهقی فی الکبری ۱۱۶/۱۰، وحسنه الالبان فی (غایة المرام).

واتە/ئایا ئێوان ئەوەی خوا حەڵاڵی کردووە حەرامی ناکەن و ئێوەش شوێنیان ناکەن و بەقسەیان ناکەن و بەحەرامی نازانن؟ وە یان ئەوەی خوا حەرامی کردووە ئێوان حەڵاڵی ناکەن و ئێوەش بەقسەیان ناکەن و حەڵاڵی ناکەن؟))

ووتی:- بەئێ.

پێغەمبەر فرموی ((ئایا ئەوە عیبەدەت کردن و بەندایەتی کردنی ئێوانه)).

ئیمامی (ابن تیمیة) (بەرەجمەت بێ) دەفرموی:-

(فقد بين النبي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّ عِبَادَتَهُمْ إِيَّاهُمْ كَانَتْ فِي تَحْلِيلِ الْحَرَامِ وَتَحْرِيمِ الْحَلَالِ، لَا أَنَّهُمْ صَلُّوا لَهُمْ، وَصَامُوا لَهُمْ، وَدَعَوْهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ، فَهَذِهِ عِبَادَةُ الرَّجُلِ، وَقَدْ ذَكَرَ اللَّهُ أَنَّ ذَلِكَ مُشْرِكٌ بِقَوْلِهِ (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ))^(۱).

واتە: پێغەمبەر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پوونی کردۆتەووە کە عیبەدەت و بەندایەتی کردنی گاورو جولەکە بۆ زاناو پیاو چاکەکانیان لەحەڵاڵ کردنی حەرام و حەرام کردنی حەڵاڵدا بوو، ئەکە لەنوێژو پۆژوگرتن بۆیان و پارانەووە لێیان، ئانەم گوێڕایەڵی کردنە بریتی یە لەعیبەدەت و پەرستن، ئەوێ خواى گەورەش باسی کردووە کە شێرک و ھاوبەش دانانە بۆ خوا وەکو دەفرموی ((لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ)).

کەواپوو:

هەرکەشیش هەمان کار و پیشەى ئێوان دووبارەکاتەووە و بە کوێرە رێچکەى خوار و خێچى ئێواندا رێبکات و ئێوان ئاسا دەستکاری حوکم و دەقە شەرعێەکان بکات و بەگوێرەى هەواو ئارەزوى خۆى و خەڵکى بێیار لەسەر مانەوێ چەمک و زاراوە شەرعێەکان بدا، ئەوا هەمان حوکم و بێیار کە بەسەر گاور و جولەکەدا چەسپى ئەمیش لێوش دەدات و بەرەو کوفر و بێ باوەرى پەلکێشى دەکات.

له‌وه‌وه ده‌رده‌که‌وێت :

که‌ غه‌یری خوا به‌ فرمان‌ه‌وا زانین به‌ جو‌زێک که‌ به‌ شیاوی ئه‌وه‌ دابنێی حه‌لال و حه‌رام دیاری کات، وه‌ ئیعتقادبوون به‌وه‌ی که‌ غه‌یری خوا بۆی هه‌یه‌ سه‌رچاوه‌ی فرمان و نه‌هی و شه‌ریعت و به‌رنامه‌ و یاسادانا‌ن بێ، یان شه‌تیک که‌خوا حه‌لالی کردبێ، ئه‌وه‌ به‌حه‌رامی دابنێ یان به‌پێچه‌وانه‌وه‌ ، ئه‌وا به‌ (إله) کردنی ئه‌وه‌ که‌س و لایه‌نه‌یه‌ و عیباده‌ت و په‌رستن ته‌نجام دانه‌ بو‌یان .

بۆیه‌: ئا به‌و جو‌زه‌ی که‌ وترا خوا‌ی په‌روه‌ردگار گو‌ێرایه‌لی کردنی غه‌یری خو‌ی و پا‌به‌ندی‌وون به‌دین و به‌رنامه‌یه‌کی تر جگه‌ له‌دین و به‌رنامه‌که‌ی خو‌ی به‌شه‌ریک و ها‌وبه‌ش بۆ خودانا‌ن نا‌و‌برد‌وه‌.

وه‌کو ده‌فه‌رمو‌ی :-

﴿وَلَا تَطَعُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ (الأنعام: ۱۲۱)، واته‌: ته‌گه‌ر گو‌ێرایه‌لی بێ با‌وه‌پان بن و پا‌به‌ندی حه‌لال و حه‌رامی ئه‌وان بن، ئه‌وا ئه‌وه‌ش وه‌کو ئه‌وان ده‌بن به‌ موشه‌ریک .

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا قَرِيبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ﴾ (آل عمران: ۱۰۰)، واته‌: ئه‌ی ئه‌وه‌که‌سانه‌ی با‌وه‌پتان هه‌تا‌وه‌ ته‌گه‌ر گو‌ێرایه‌لی که‌مه‌تیک له‌گا‌ورو‌و‌و له‌که‌ن به‌که‌ن له‌حه‌لال و حه‌رامدا و پا‌به‌ندی دینی ئه‌وان بێ ئه‌وا له‌دین و ئیمان پا‌شه‌گه‌زتان ده‌که‌نمه‌ و کافر ده‌بن .

* خوا‌ی په‌روه‌ردگار فه‌رمانی بێ کردو‌ین که‌بێ با‌وه‌پان به‌ حوکم و به‌رنامه‌و حه‌لال و حه‌رامی غه‌یری خو‌ی و غه‌یری خو‌ی به‌ فرمان‌ه‌وا‌ی خو‌مان نه‌زانین، ته‌گه‌ر نا به‌کافر بێ با‌وه‌ر حیساب ده‌که‌یین نه‌ک به‌ مو‌سڵمان و با‌وه‌ردار.

وه‌ک له‌م ئایه‌ته‌دا ده‌رده‌که‌و‌ی :-

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ (النساء: ٦٠) .

واتە: ئایا نابینی کسانێک هەن گومانێ ئمو دەبەن و بانگەشی ئمو دەکەن و لاف و گەزافی ئمو لێدەدەن کە ئیمان و باوەریان هەبە بو قورئانی کە بو تو دابەزیو و بە ئموانەش کە لەپێش توو دابەزیو ، لەگەڵ ئموەشدا دەیانموێ دادگەری خوێان بمرئمو بو لای تاغوتەکان و دەیانموێ پابەندی حوکمی غەیری خوا بن و غەیری خوا دەکەنە فرمانەرەوای خوێان، لە کاتیگدا خوا فرمانی کردو پێیان کە کافرین بە حوکم و بمرنامی غەیری خوێ و داوای کردووە لێیان کە حوکم و بمرنامی غەیری خوێ قەبوڵ نەکەن ، چونکە شەیتان بەهوێ حوکم و بمرنامە دەستکردەکانی مروثمو دەبوێ گومرایان کات و لە ڕنگی بەندە و خواپەرستی کە بەشێکی پەپەرەیکردنە لە حوکمی خوا و ئێلیان کات و بمرئو شیرک و کوفر کە بەشێکی پەپەرەوی کەنە لە حوکمی غەیری خوا پەلکێشیان کات .

کەوا بوو:

هەركات ئینسان بەو شیوازه ژیا کە خودا داوای لێ کردوو و پابەندی حەلال و حەرامی دینی خودا بوو، هەم بە عەقیدە و بیروباوەر، هەم بە کردار و گفتار، ئەوا ئەو کاتە عیبادەت و بەندەیی بو خودا ئەنجام داو.

بوێه پێویستە ئینسان حەلال و حەرامی خودا قەبوڵ کات و پیتی پازی بێ و ئموێ خودا حەلالی کردو بەحەلالی بزانی و ئموەش خودا حەرامی کردو بە حەرامی بزانی، ئەگەر نا سەری لمر کوفر بێ باوەری و شیرکمو دەردەچێ کە گارو جولەکی لئوش دا.

و هەر هەروەها پێویستە بە کرداریش بۆ حەلال و حەرامی خودا یە کلابی و ئهوهی خودا فرمانی پێ کردووە جێ به‌جێ کات و ئهوهی وا حەرامی کردووە وازی لێ به‌یئێ، ئەگەر نا سەری لێ تاوان و سەربێچی و مەعصیەتمووە دەردەچی .

بۆیه مەروەف گەر بیهوی تەنها خودا پەرست و موه‌حید بێ و لەشیرک و بێ باوەری به‌ دووربێ، ئەوا پێوستە تەنها خودا به‌ پەرستراو بزانی به‌وهی تەنها ئه‌و به‌ شیایوی ئه‌وه بزانی که حەلال و حەرام دیاری کات و بێ باوەر بێ به‌ هەموو دەستور و یاسا و بەرنامەیه‌ک که حەلال و حەرام دیاری دەکات به‌ پێچهوانەی دینی خودا.

و هەر هەروەها بۆ ئه‌وهی به‌ تەواوی به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکات و حەق و مافی تەوحید و یه‌کخواپەرستیه‌که‌ی بدات، ئەوا پێویستە هەڵس و که‌وته‌کانی ژبانی به‌‌گۆڕه‌ی ئه‌و دین و به‌رنامەو حەلال و حەرامه‌ بێ که خودا بۆ ئینسانی دیاری کردووە، له‌ ژبانی خێزانی‌دا، له‌ مامه‌له‌وه‌ کرپن و فرۆشتنی‌دا، له‌ قسه‌کردن و نان خواردنی‌دا، له‌ ته‌عامول و هەڵس و که‌وتی‌دا ، له‌ جل و به‌رگ و پۆشاکیدا، له‌ پرۆشتن و پرێکردنی‌دا، هه‌ر هه‌موو به‌‌گۆڕه‌ی ئه‌و پرێنمایانه‌ بێ که خودا وه‌کو یاسا و پرێسا و شەرع بۆی دیاری کردووە . به‌لام ئەگەر ئینسان به‌ کردار به‌ پێچهوانەی به‌رنامە‌ی خوا جولا‌یه‌وه‌ یان له‌ هه‌ندیک‌ا وابوو که خودا داوای کردووە، به‌لام له‌ هه‌ندیک‌ی تردا وا نه‌بوو، یان به‌شیک‌ی ژبانی به‌‌گۆڕه‌ی شەرع بوو، به‌لام به‌شیک‌ی تری به‌پێی هه‌واو ئاره‌زوی خو‌ی یان خه‌لکی تریبوو ، ئەوا به‌ تەواوی به‌ندایه‌تی بۆ خودا نه‌کردووە و حەق و مافی تەوحیده‌که‌ی نه‌داوه‌ و یه‌کخواپەرستیه‌که‌ی نه‌ق‌ص و ناتەواوه‌، وه‌ به‌‌گۆڕه‌ی دوری له‌ شەرع و نزیک‌ی له‌ تاوان تەوحید و یه‌کخواپەرستی یه‌که‌ی لاوا‌زو ده‌بی، چونکه‌ له‌ هه‌موو به‌شه‌کانی ژبانی‌دا به‌و شیوا‌زه‌ نه‌ژاوه‌ که خوا بۆی دیاری کردووه‌ داوای لێ کردووه‌ .

جا خوی پورهردگار تاین و بفرنامهیهکی بۆ رهوانه کردوین تاوه کو ئیمهش پهیرهوی بکهین و ههئس و کموتهکانی ژیاڼمانی پئی ریک بخهین و بیکهینه بفرنامهی ژیاڼمان و ههلال و حرامی لی وهربگرین، بۆتوهی ئمو مههسته بهدی بهینین کهخوی پورهردگار ئیمه بۆ بهدییهتانی خهلق کردوه، کهبهندایهتی کردن و پرستیهتی بهتاکو تهنها.

وتهنها دین و بفرنامهیهکیش که خوا پئی ی رازی بی که بهندهکانی پهیرهوی بکهین و ههلال و حرامی لی وهرگرن تاینی پیروزی ئیسلامه جگه لهو هیچ بفرنامهو دینیکی تری پئی قبول نی یه و لئی رازی نییه .
وهکو دهفرمووی :-

﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ واته : پازیم که دینی ئیسلام بفرنامه و یاساو ریسای ژیاڼتان بی . ﴿(المائدة: ۳) .

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ﴿٨٥﴾
(آل عمران: ۸۵) ، واته ههرکس دین و بفرنامهیهکی تر جگه له ئیسلام قبول کات و شوینی بکهوی و یاسا و دهستوری ژیاڼ و ههلال و حرامی لیوه وهرگری ، ئمو لئی وهرناگیری و لئی قبول ناکری و له قیامهتیشدا له زهرهمهندان دهبی .
وهکو خوی گهوره دهفرمووی :

﴿قَالَ أَهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾﴾ (طه: ۱۲۳-۱۲۴) .

جاگە لە منموه پێنمایی و بەرنامەى ژيانان بۆ هات پێیستە پەپەرەى لەو بەرنامەبکەن و شوێنى ئەو دینه بکەون کە تەنھا خودا بەشیاوى پەرستى دادەنێ، ئەوسا ئەو پەپەرەى لە پێنمایی من بکات و ئەو عیبادهتەى کە بۆى دروست بوو جێ بەجێ کات ئەوا نە لەدوونیا گومرا ئەبێ و سەرگەردان ئەبێ، وە نە لە قیامەتش دوچارى بەدەختى و سزا ئەبێ.

وە هەرکەشیش لەو پێنمایی و بەرنامەى من پوو وەرگیرێ و ئەو عیبادهتەى کە بۆى دروست بوو وازى لێ بهێنێ، ئەو لە دنیادا بەچارەپەشى و تال ژینى ژيان بەسەر دەبات، وە لە قیامەتیش سزاو ئازارى بەئیش چارەپێى دەکات و بە کوێرى خودا حەشرى دەکات.

وەکو وتمان تەنھا دین و بەرنامەیه کیش کە خودا پێى پازى بێ کە بەندەکانى پەپەرەى بکەن و حەلال و حەرامى لێ وەرگرن ئاینى پیرۆزى ئیسلامە جگە لەو هیچ بەرنامە و دینیکی تری پێ قەبول نە یە و لێ پازى نییە ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە خۆى مەرقى دروست کردوووە تەنھا خۆیشى مافى ئەوەى هەیه و شیاوى ئەوەیە کە بە فەرمانەرەوا یزانێ و بەرنامەى ژيان دابنێ و شەریعت و یاسا داپێژێ و حەلال و حەرام دیارى بکات.

چونکە

*ئەم بونەورە و گەردوونە لەسەرەتاوە خواى پەرەردگار خۆى هینایە بون بەهەموو سیفەت و خاسیەتەکانى یەو (الخالق).

پاشان مانەوێ ئەم بونەورە هەر بەدەستى خۆیەتى هەر ئەو بەپەرەى دەبات، بەپێى یاسا و پێسایدە کە خۆى بۆى داناو (المدير).

کهوابوو: بونموهر بوون و نه بونی بهنده به خواوه، نه گمر خوا دروستی نه کردایه و خهلقی نه کردایه نه نه بوو، ههروه ها مانموهی بونموهریش بهنده به خواوه نه گمر دهستی لی بهردا له ناو ده چی .

بۆیه: - ههروهك چۆن بوونی گمردوون و بونموهر پیوړستی به خواي پهرهرد گاره و بۆ پیدابوونی په کی له سمر خوا کهوتوه به بی خوا نابیی:

به ههسان شیوه:

به پرتوه چونی ژبانی بونموهریش و بهردوام بونیان پیوړستی به خواي پهرهرد گاره و بۆ مانموهیان په کیان له سمر خوا کهوتوه، نه گمر خوا دهست له بونموهر بهردا نهوا ناتوان له سمر ژبان بهردوام بن و درێژه به ژبان به دن .

سهرنج دهري ئهم گمردوونه جگه له تهاوی و پوختی نایابی و بی خموش و خالی چیت نایینی، تهانهت بۆ یهك دانه خموش و ناتهاوی بگهړی نایدۆزنتمه .

نه گمر یه کیک له م گمردوونه رامیینی تیده گات چهند به پوختی و نایابی خولقیتراره و ههموو شتیك به نه ندازهی گونجاوی خۆی له شرتنی شیاری خۆی دانراوه له دروست بویندا نهو پهری دانایی و زانایی تیدا په چا و کراوه.

وه کو خواي پهرهرد گار خۆی دهفرموی :-

﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوتٍ فَأَنذِجُ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ

مِن فُطُورٍ ۚ ثُمَّ أَنذِجُ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبُ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾ (المک: ٣ -

٤)، واته: خاوهنی ئیوه نهو زاتهیه کهحموت ناسمانی له سهریهك دروست کردوه، وه له ناو دروستکراوهکانی خوا دا هیچ نارێکی و نا تهاویدک نایینری به لکو لهو پهری تهاوی و مدحکه میدان، جا نه گمر لهو راستی یه گومانیکت هدییه چا و بگێره

خواي پټروډگار له چندها شويڼي قورټاندا، ټمو راستي يهي داوه به گوڼي
خه لکيدا که همروه کي چيڼ دروست بونيان له خواوه سهرچاوه ده گري، بههه مان شتواز

دەبێ حەڵاڵ و حەرامیان هەر لەخواوە بۆ دیاری بکری، وەبەرنامە و یاساکانی ژبانیان تەنھا لەمۆوە وەرئێگیرێ. وەکو دەفرموی :

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْآخِرُ﴾ (الأعراف: ٥٤)، واتە: ئاگادارین دروست بوونی مەخلوقات و بەدیھاتنیان تەنھا لەلایەن خوداوە پێک خراوە و بەدیھێنراوە ، بەهەمان شێواز بەرنامەی ژبان و حەڵاڵ و حەرامیشیان هەر لە لایەن خوداوە بۆ دیاری دەکری و بۆیان دەنێری .

جا مەرۆکە یەکیکە لەدروست کراوەکانی خودا، وە خوا ی پەروردگار سروشت و فیتەتیکی لە مەرۆکدا دروست کردووە، هەر بەگوێرەی ئمو سروشت و فیتەتەکی ئە لە مەرۆکدا ھەیە خوا ی پەروردگار دین و بەرنامەی بۆ ناردووە.

وە ئمو بەرنامەو دینەکی ئەخوا بۆ پێکخستنی ژبانی ئینسان ناردوویەتی ھەم ئە گەل سروشت و فیتەتی مەرۆکدا گونجێنراوە، ھەم ئە گەل یاسا و پێساکانی بەرپۆوەچونی گەردوونیشدا سازێنراوە.

جاھەرۆک پێشتر و تمان بونەوەر بەخۆی و وەزیفەکانی یمو لەپێناو مەرۆکدا دروست بوو و بەدیھاتووە، جا ھەمەکات مەرۆک ژبان و گۆزەرائی بەپێی ئمو بەرنامەو یاسایە بوو ئەخوا بۆی دانراوە ، ئمو ئیش و وەزیفەکی مەرۆک ئە گەل یاسا و پێساکانی گەردوونیشدا سازگارو تەبا دەبن، بۆیە بونەوەریش خزمەت کاری مەرۆک دەکات و لەبەرژووەندی و سودی مەرۆکدا کار دەکات و ھەڵدەسوێ .

بەلام گەر مەرۆک ئە بەرپۆوەچونی ژبانییدا پەڕپۆی بەرنامەییەکی تر بوو، وە لەژبانی و گۆزەرائیدا یاسا و پێساکی تری بۆخۆی ھەڵبژارد ، ئمو سەرپرای ئمو ئە گەل سروشتی خۆیدا تێکگیان و بەریە ککەوتن دروست دەبێ، ئیش و وەزیفەکەشی ئە گەل

ياسار پيساکانی گمردوندا دژبه يهک و جيا ده بئ، همر بۆيه بونموه ريش خزمهت کاری مرۆڤ ناکات و له بهرژه و هندی مرۆڤدا کارناکات وهه لئاسورئ.

له قورتاندا هه ندى نمونهی پۆشن هه ن بۆ سملاندنی ته م باسو تهو راستیه مان به جوانی بۆ باس ده کات.

بۆ نمونه خوای پهروهردگار باسی (نوح) مان بۆ ده کات له سوپه تی (نوح) داو ده فرموی :

﴿ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ ﴾ (نوح: ۱۰ - ۱۲)

نوح فرموی : تهی بهروهردگار به قومه کمی خۆم ووت : داوای لیخۆش بوون له پهروهردگارتان بکه ن و بگه رینه وه ده ست له خراپه تاوان هه لگرن.

تهو جا (نوح) فرموی :- ته گه ر ته وه باوه رپه یتن و ته نها خودا په رستن و په شیمان ببنه وه له شه ریک بۆ خودا به ریاردان، تهوا بارانتان په یتا په یتا و به لیزمه بۆ ده باری، وه دارایی و مندالی زۆرتان پی ده به خشی، وه چه ندین باخ و بیستانتان ده داتی، وه ناوی پوهاری زۆرتان بۆ به دی دینی .

(نوح) هۆشیاریان ته کاته وه که هۆی بی رۆزی و بی پیتی زهوی و قات و قری و که می ئاو و باران و به ره که ت تهو شیرک و بی باوه ری یه که کردوویانه به بهرنامه ی خویمان و له سه ری ده رۆن .

بۆیه: ته گه ر مرۆڤ بهو جوړه ژیا که خوا داوای لی کردوه و دین و بهرنامه ی خوای کرده ریساو یاسای بهرپوه چونی ژبانی خۆی تهوا هه موو بوونه وه (خۆر و مانگ و

ئاو و باو و باران) و تمواری ئه شتانهی که له دهووبهیردان هاوکاری له گهڵ دهکن و له بهرژه وهندی مرۆڤ دهجولینهوه و کار دهکن.

بهلام نه گهر بهو شیوهیه نه بهو که خودا داوای کردووه و له سههر پرسیاو بهرنامهی یه که خوا بهرستی نه جولا یهوه و شیرک و کوفری پهیره و کرد ، ئهوا له بهری ئهوهی باران بهاریت به سههرا نندا ، بهرد ده باریت و ده بیته هۆی مهرگ ، وه کو قهومه کهی (لوط) ، وه له جیاتی ئهوهی باران بهاریت به بیته مایه ی ژبان بۆ مرۆڤ و درهخت ، ده باریت و ده بیته مایه ی غهرق و تیا چوون وه کو قهومه کهی (نوح).

کهواته :-

ئیش و کاری بونهوهر و مرۆڤ په یوهندی توندوتۆلی پینکه وه هیه و ناتوانی ئیشه کانیان لیک دابرنی ، بۆیه ئهوا یاساو پرسیایه ی بۆ بهرته چونی بونهوهر و ژبانی مرۆڤ داده نری پێویسته سازینراو گونجاوین له گهڵ یه کتر و دژیه که و جیا نه بن .

جا له بهر نه وه :-

پێویسته هه موو لایه نه کانی ژبانی مرۆڤ به گۆره ی سیستم و یاساو بهرنامه یه که پێک خری ، که هه م له گهڵ سروشتی مرۆڤ خۆی دا بگونی ، هه م له گهڵ یاساو پرسیا کانی گهردونیشدا بسازی .

دیاره ئه مه ش که سیک ده توانی پێکی بخت و نه جامی بدات که سروشتی ههردووکیان (مرۆڤ و گهردوون) ی له پیش چاوبی .

جا ته نه ا که سیک که سروشتی (مرۆڤ و گهردوون) ی له پیش چاوبی و ئه م سهرو ئه وسه ری گرتبی که سیکه که :-

خاوهنی عیلم و زانستیکی بئ سنوری وابئ که دهووری ههموو شتیکی گرتبی و شتی که نه بی له عیلم و زانسته کهی ده رچی، وه خاوهنی تواناو ده سه لاتیکی ره های وابئ که هیچ شتی که له سنوری ده سه لات و توانای قوتاری نه بی .

چونکه:

عیلم و زانسته بئ سنوره که پیویسته: بۆ ئهوی ههم عیلم و زانستی به سروشتی مرۆ و گهر دوون هه بی، ههم عیلم و زانستی به سهر ههموو ریگا کانی ژیان دا هه بی، تاوه کو بزانی که کام بهرنامه و ریسا بۆ مرۆ گونجاوه بۆ ئهوی ههم له گه ل سروشتی مرۆ بگوئی، ههم له گه ل سروشتی گهر دوونیش بسازی، وه تاوه کو بزانی له سهرجه می ههموو ئه و ریگایانه ی له دونیادا دینه بهرده می مرۆ کامیان گونجاو له باره بۆ مرۆ و له گه ل سروشتیدا تی که ناگیی .

وه ههمروه ها ده سه لات و توانا کهش پیویسته: تاوه کو به هویوه وابکات ئه و سروشتی که مرۆ و گهر دوونی له سهر دروست بوون بهرده وام بهیننه وه و نه گورین، تاوه کو له گه ل بهرنامه و ریسا کاندای گونجاوی و سازگاری بیارین پیویستی به گوزان نه بی .

جا له بهر نه وه ی:

مرۆ ئه و علم و زانسته ی که ههیه تی سنورداره و ناتمه واره، وه ههموو ریگا کانی ژیان شاره زانی یه و لی ی شاره ویه، ته نانه ت نزیکترین ساتی داها تویشی له بهر چا و نی یه و چه نندین بهر بهستی له ری دایه، وه عیلم و زانستی ته وای به سهر سروشتی مرۆ قدا نی یه و لی ی بئ ناگیه:

بۆیه:

ناتوانی ت له سهرجه می ئه و ههموو ریگایانه ی ژیانیدا ریگای گونجاو و له بار بدوزیته وه و ده ست نیشانی بکات که هه ماهه نگ و گونجاو بئ له گه ل سروشتی مرۆ قدا.

کھواتہ مروٹ زانستہ کہی ناتہ واوہ چونکہ :-

كەڭەيىش: - مەرۇف بەھىچ شىۋەيدەك ناتوانى بەرنامىسى ژيان بۆمرۇف دابىسى ۋە پىنگاى گونجاۋ بۆ مەرۇف ديارى بىكەت لەكەتتەكدا خۇي ھىچ شىتەك دەربارەي ئىمۇ پىنگاىە نازانى.

جاله بهر نهوه :-

**تہنہا ریگہ چارہی مرؤف ئہوہیہ ہر وەك چۆن دروست بوون و سروشتاندنی
لہ خواوہیہ، بەھمان شیوہ دەبێ دین و بەرنامە ی ژیا نیشی ہر لہ خواوہ بۆ
دیاری کرئ .**

* ھەر لایىھىر ئەمە بوو :-

همرله گه‌ل دابه‌زینی (ئاده‌م و حه‌وا) بۆ سه‌ره‌زه‌وی، خ‌وای په‌روه‌ردگار به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌ت و یاساو په‌سای ژبانیشی بۆ دابه‌زاندن، که‌ده‌بی‌ت به‌په‌ی ئه‌وه‌بهرنامه‌ خ‌واییه ژبان به‌ری بکری و ده‌ستوری ژبان ته‌نها له‌خ‌واوه‌وه‌رگه‌یری.

﴿ قَالَ أَهَيْطًا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَلِمَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾ ﴾ (طه: ١٢٣ - ١٢٤) ،

دوای ئهوی که خودا فرمانی دا به دابزینی (ئادهم و حهوا)، پاشان فرموی :-
 جاکه له منموه پێنمایی و بهرنامهی ژیاقتان بۆ هات پێیسته پهیرهوی لهو
 بهرنامه بکهن و شوینی ئهو دینه بکهن، ئهوسا ئهوی پهیرهوی له پێنمایی من بکات
 و ئهوی من دیاریم کردوه بهو شیوازه ژیا ئهوا نه له دونهیا گومرا ئهبی و سهرگردان
 ئهبی، وه نه له قیامهتیش دوو چاری به ده بختی و سزا ئهبی. وه هه مرکه سیش لهو
 پێنمایی و بهرنامهی من ڕوو وه رگیرێ و پهیرهوی بهرنامهیهکی تربی، ئهوه له
 دونهیا دا به چاره رهبشی و تال ژینی ژیا ن به سه ر ده بات، وه له قیامهتیش سزاو ئازاری
 به ئیش چاره رهبی ده کات و به کویری خودا حه شری ده کات.

بۆیه ده توانین بڵیین :

هاوسازگاری و هاوگونجایی له نیوان بهرنامهی خواو سهروشتی مرۆڤه شتیکی ڕوون

و بی چه ندوو چوونه :

* جا هه روه ک چۆن:

خوای پهروه ر دگار له ناو هه موو هه ساره کانی گهردوون دا زهوی بۆ مرۆڤه هه لباردوه،
 کهزه ویش به جوړیک سازکراوه و هه لخواوه، که هه ل و مه ر جی ژیا ن و گو زه رانی ئی نسان
 به ر ه خسی نی و سه ر جه م پێ داویستی یه کانی بۆ فه راهم به ی نی، که ه ی چ شتی ک نی یه
 مرۆڤه پێویستی پێی بی و له زهوی دا ده ست نه کهوی و به جوړیک که مرۆڤه پێویستی
 به وه نی یه ڕوو له هه ساره یه کی تر بکات، وه هه ر هه ساره یه کی تر هه لبارێ ئهوا ژیا ن
 و گو زه رانی لی تی ک ده چی، چونکه له گه ل پێ کهاته ی لاشه ی و به ده نی دا ناسازی و
 ناگونجی.

دیاره شه‌وش شتیکی ناسایی و گونجاوه و له‌ خوای زانا و به‌توانا ده‌وشیتته‌وه که‌بتوانی شمریعت و دین و به‌رنامه‌یه‌کی تیرو ته‌واو بی‌ هه‌له‌په‌له‌ی وا بو ژبانی ئینسان دارژژی که‌هینده‌ی نوکی ده‌رزیه‌که‌ که‌م و کوپی و خواریو خیتی تییدا نه‌بی، وه‌همرچی خودای زانا و به‌توانا فمرومییتی و ناردییتی له‌ لوتکه‌ی هه‌ره‌به‌مرزی راستی و داد‌گه‌ریدایه‌، چونکه‌ خوای په‌روه‌ردگار خوی ئینسانی دروست کردوه و خولقاندوه، وه‌سروشت و فیتره‌تیکی له‌ مرؤفدا سروشتاندوه، وه‌هه‌ر به‌گویره‌ی شه‌ر فیتره‌ت و سروشته‌ی که‌مرؤفی له‌سه‌ر سروشتاندوه به‌رنامه‌و شمریعتی بو ناردوه، بۆیه‌ شمریعتی خواو به‌رنامه‌که‌ی پر به‌پستی ژبانی ئینسانه‌ و سازگاری و

هاوگنجای له نیوان بهرنامهی خواو سروشتی مرۆڤ شتیکی روون و بی چهندو
چونه.

ههروه ها خوی دادگهر و هه کیم زۆر بهروونی و راشکاری رایگه یاندوه که (شریعت و بهرنامهی خوا) و (سروشت و فیه تهی ئینسان) دوو روی یه که حهقیقه تن و لهسه داسه د پیکاوینک و گونجاوو وه که یه کن. وه کو خۆی ده فرموی:-

﴿ فَأَقْرَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ﴾
ذَلِكَ الَّذِي بُرِّئَ الْقَائِمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ (الروم: ٣٠)،
واته: به جوانی و پاکی رووبکه له دین و بهرنامهی یه که خواپهرستی ، ئه دینمی که خوا سروشتی خه لکی له سهر سروشتاندوه و گونجاندوه، دروست کراوه کانی خوا گۆرانی به سهردا نایهت بۆیه دین و بهرنامهی ژیا نیشی نابێ بگۆردری ، ئا ئه وهش دین و بهرنامهی راست و دروسته چونکه ته نه ها خودا به پهرستراو ده زانی و هه لال و حهرام له وه وه وهرده گری، به لام زۆریه ی خه لکی نایزانن .

که وایوو:-

(شه ریعتی خوا) و (سروشتی خه لکی) ههردووکیان له یه که سهرچاوه وه هاتوون و یه که خاوه نیان هه یه .

(سروشتی خه لکی) دروست کراو و کرده وه ی خوا یه ، وه (شه ریعتی خوا) ش فرمان و فره مایشتی خۆڤیه ، جاییگومان خودای زانا و به توانا فره مایشت و کرداری کۆک و ته بان و دژبه یه که و جیا نین .

کەواتە :-

حوکمی حەق و دادپەروەرانه تەنها حوکمی خواوە، ھەروەھا تەنها ئەوە کەشیار بێت شەریعت و بەرنامو حەلال و حەرام دا بنێ فرمانی کردووە جگە لەو نەپەرستین، وە شەرع و دین وەرەگرین تەنها لەوەوە نەبێت.

﴿ذَلِكَ الَّذِي أَلَمْتُ الْقِيَمَ﴾ شەریعت و بەرنامەی خودا گونجاوە و لەبارە لەھەموو رەوانگەیە کەمە، چونکە پێشکاو پێشک و ھەماھەنگە لە گەڵ سروشتی مرۆڤ دا، وە شەریعت و بەرنامە کە لە لوتکە ھەر بەرزێ راستی و دادگری دایە ﴿وَمَتَّ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدًا﴾ (الأنعام: ١١٥).

بەلام بەداخە ﴿وَلَنِكَ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٣٠﴾ زۆری خەلکی ناوھە دینی خاویان نەناسیووە، چونکە نەزانن، بۆیە حوکمی خوا - کە دروست کاریانە - رەت دەکەنەوە و حوکمی مرۆڤیەکێ دروست کراوی وەکو خزیان ھەڵدەبژێرن.

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ (المائدة: ٥٠) ، واتە: ئایا حوکمی جاھیلیەتیان گەرەکە؟! و دەیانوی کەسانی جاھیل و بێ دین بین بە فرمانەرە وایان؟! بۆ کێ ھەیە حوکمی لە حوکمی خوا باشتر بێ؟! کێ فرمانی لە فرمانی خوا حەق ترە؟! .

بۆیە مەرج نی یە ھەرکەس راست بوێوە پەڕی بێ حەقیقەتی شەریعتی خوا ببات، ھەر وەك چۆن ھەموو کەس سەر لەنھێنێ یەکانی بونەرەر دەرناکات، بەھەمان شێوە ھەموو کەسیش ھەست بەوە ناکات کە شەریعتی خوا لە لوتکە ھەر بەرزێ

داد گمیداو، پهی بهوه نابات که بهرنامه کهی ﴿وَتَمَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ (الأنعام: ۱۱۵) بۆیه حوکمی جاهیلیهت هه لده بژیترن و حوکمی خوا رهت ده که نهوه. جا ئهوکه سهی بیهوی شهریعهت و یاسایهک بۆمرۆ دابنئی که پیچموانهی شهریعهت و بهرنامهی خوابی، بۆئهو ی مرۆف بهرهو به ختمهوه ری و نۆخ ژینی بهری، پیش هه موو شتیك و له هه موو شتیك زه رورتر و ئاسانتر ئه بی له ییری ئه وه دابی سروشت و فیتره تی مرۆف بگۆری، تاوه کو بتوانی له گه ل ئه و یاساو بهرنامه ده ست کرده دا بیگو نجینئی .

ده ره نجامیش دوو شته، یان ئه وه تا ده وتری ده توانی سروشت و فیتره تی مرۆف بگۆری یان ئه وه تا ناتوانی، که بو ژری ناتوانی ئه و خۆی وه لامی خۆی داوه توه. به لام گهر بگوتری ده توانی سروشتی مرۆف بگۆری ئه وه ش درۆیه کی گهره و ناشکرا و ناقولایه، چونکه ته نه ا که سی که بتوانی سروشتی مرۆف بگۆری، ئهوکه سه یه که مرۆفی دروست کردبی کمزاتی (الله) یه، وه خوی پهره ورد گاریش به راشکاوی رایگه یاندوه، ئه و سروشته ی که خودا مرۆفی له سهر سروشتاندوه گۆرانی به سهردا نایهت .

﴿فَأَقْمْ وَجْهَکَ لِلدِّینِ حَنِیْفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِی فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْهَا لَا بَدِیلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِکَ الدِّینُ الْقَیْمُ وَلَکِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ﴾ (الروم: ۳۰)، واته: به جوانی و پاکی پرو بکه له دین و بهرنامه ی که خواپهرستی بکه، ئه و دینه ی که خوا سروشتی خه لکی له سهر سروشتاندوه و گونجاندوه، دروست کراوه کانی خوا گۆرانی به سهردا نایهت، که وابوو دین و بهرنامه ی ژیا نه که یشی نابی گۆرانی به سهردا بیت، تا ئه وه ش دین و بهرنامه ی راست و دروسته چونکه ته نه ا له لایه ن خوا وه

دارپژاوه و له گهڵ سروشتی مرۆڤ دا گونجاو سازینراوه، به لای زۆریه خه لکی ئاوه ها دینی خویان نه ناسیوه، چونکه نه زانن.

که وابهو: - سروشتی مرۆڤ گۆرانی به سهردا نایهت، هه ر له سه ره تاوه چۆن دروست بووه هه روا دمینیتهوه.

جامادام نه گۆپیت: هه ر دین و به رنامه و یاسا و شه ریه تیکیشی بۆ دابنه ری که پیچه وانه ی دینی خواجه ئه و پیچه وانه ی سروشت و فیه ته ی مرۆفیه.

بۆیه: - هه رگیز مرۆفایه تی له سایه ی به رنامه و یاسا و شه ریه ته مرۆڤ کرده کان نه هه ساوه ته وه و ئۆخه ی له ژبانی نه کردوه و پوه ی له به خته وه ی نه که ته وه و خۆش به خته مسۆگه نه کردوه، به لکه مرۆفایان به وه هه لده یی به ده به خته و تاریکایی کوفرو گه یژاوی شه ر و زۆنگاوی تاواندا به ردوه و سه ره نجامیه له ناو لیتاوی چاره ده شی و تال ژنیدا گه ییان خواره وه و فه وتیان کردوه.

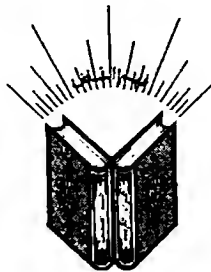
له که وتا ی دا:

داواکارم له خوا ی به به زه یی و به ره حم که له م کاره ماندا به ئیخلاص و ئه و مه به ست به وون به هه ره مه ندمانی کردبێ و.... به ئیتباع و شه وینکه وته ی پیغه مه به ره که ی ره زدارمانی کردبێ وه له پیسای یی و غه یی ئه و مه به ست به وون خا وینمانی کردبێ و.... له که ویره ره چکه ی بیده و شه وینکه وته ی غه یی پیغه مه به ره که ی ره زگارمانی کردبێ .

داواکارم له خوا ی به ره زو پیره و به ره واما ن کات له سه ر ته نه ها په رسته نی خۆی و ته نه ها شه وین که وته ی پیغه مه به ره که ی و ته نه ها په ی ره وکردنی دینه که ی، وه واما ن لیبکات ئه وه ی ئه و به حه رامی دانا وه به حه رامی به زانین و ته وخی نه که وین، وه ئه وه ی ئه و هه لالێ کردوه به هه لالێ به ناسین و لێی به هه ره مه نده یین.

و هەواواکارم لێی بمان پارێزێ و لەموکەسانەمان نەکات کەبەپێ ی هەواو ئارەزووی خۆیان و بەگۆڕەری بەرژەوهندی شەخصی و مەزەهەبی و حزبی دەم لەحەلāl و حەرام دەکوێن، وە بۆ بەرژەوهندی دونیای خۆیان حەرام حەلāl دەکەن و حەرامیش حەلāl دەکەن، وە دین بەپێی تەقلیدی کوێرانەیی مەزەهەبیانە و شوێنکوێتنی ناخاڵیانەیی حیزبیانە پیادەدەکەن ، وەقورئان و سوننەت بەگۆڕەری بۆچونی پزاو تەبیبوی خۆیان تەفسیر دەکەن ... وە لێکدانەوهیان بۆئەو دوانە گوێ بەپیشینی چاکەیی ئومەت نادەن.. خوای گەورە لە هەناسەیی ژەهراوی و شوبهەیی بوگەناوی ئەو جوێرە کەسانە بپارێزێ و وامان لێ نەکات وەکو ئەوان بەرژەوهندی دونیایی حەق و ناحەقمان لێ تێکەڵ بکات و لەئاست وێن و بیستنی حەق کەو کاسمانکات

وصلی اللہ وسلم علی رسولہ الامین، وءالہ الطاہرین، وأصحابہ الأکرمین ، ومن دعی بدعوته ، وعمل بسنته علی فہم صحابته إلی یوم الدین.

قورئان و سوننەت

بە تێگەشتنی پیشینی ئومەت

کاوە اکرم سەنگاوی

٢٠ی رمضان. بەرامبەر ٢٠/٩/٢٠٠٨

پیشه‌کی نوسهر

إن الحمد لله ،نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ، ومن سيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له،ومن يضلل فلا هادي له ،وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ،وأشهد أن محمدا عبده ورسوله .

خوای پمروه‌دگار کو‌مه‌لئیک کردارو گفتاری له‌سمر به‌ندکانی پی‌ویست کردوه و فمرزی کردوه له‌سمریان، بو‌یه نابی به‌کم تم‌اشاکرین و که‌مترخه‌میان تیدا بکری، وه‌کو‌مه‌لئیک سنوری دان‌اوه بو‌ئموه‌ی لی‌ی نه‌ترازین، بو‌یه نابی بشکینرین و سمری‌چیان تیدا بکری، هه‌ندی شتی پی‌ویست کردوه و ده‌بی جی به‌جی کرین، وه‌هه‌ندی شتیشی حرام کردوه و نابی ده‌ستیان بو‌بری .

وه پیغه‌مبهر ﷺ ده‌فمرمووی:

« مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلَالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَافِيَةٌ فَأَقْبِلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ نَسِيًّا ». ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) .

واته: « ئموه‌ی که‌ خودا له‌ کتابه‌کی دا‌هه‌لالی کردبی، ئموه‌هه‌لاله، وه‌ ئموه‌ش که‌ خودا حرامی کردبی ئموه‌هه‌رامه، وه‌ هه‌رشتی که‌ خودا باسی نه‌کردبی و لی‌ی بی‌ده‌نگ بو‌وبی، ئموه‌ لی‌ بو‌وراوه و چارپوشی لی‌ کردوه، جا ئی‌موه‌ش لی‌بوون و چارپوشی خودا وه‌ریگرن و لی‌ی سوودمه‌ندبن، پاشان ئهم

ثابته می خویندوه که خودا هیچی له بیر نه چووه له حلال و حرام بوتانی دیاری کردوه ^(۱).

وه حرامکراوه کانیش بریتین لسه سنووره قهده غه کراوه کانی خودا، بو ره پیویسته لسه به بنده کانیش سنورشکیینی نه کهن و توخنی حرامکراوه کان نه کمون .

وه کو خودا ده فرمووی: ﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُهَا﴾ البقرة: ۱۸۷ واته: « ئهوی که حرامکراوه سنووره کانی خودایه و توخنی نه کمون ».

وه خودای گموره هه ره شمی سهخت و به تییشی کردوه لهو که سانهی که سنووره کانی خودا ده شکینن و نزیکی حرامه کان ده کمون. وه کو خودا ده فرمووی:

﴿وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ النساء: ۱۴

واته: « هر کهس له فرمانی خودا و پیغه مبه ره کمی ده رچی و یاخی بی و، وه سنووره کانی خودا بیهزینی و نزیکی حرامه کان بییتهوه، ئهوا خودا ده یخاته نار ناگریکموه به هه می شهیی تییدا ده مینیتموه، وه له نار ئهوا ناگردها سزایه کی ریسواکری بو هیه ».

وه خو پاراستن و دووره پسمریزی له حرامکراوه کان و توخنه کومتیان پیویست و واجبه له سهر موسلمان .

به لگهش ئهوه به که پیغه مبه ره ﷺ ده فرمووی:

(۱) برواه الحاکم ۳۷۵/۲ وحسنه الألبانی فی غایة المرام ص: ۱۴

«مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَبُواهُ وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ».

واتە: « ھەر شتێکم لێتان قەدەغە کرد خۆتانى لى بپارێزن، وە ھەر شتێکم

لێتان داوا کرد، ئەوا بە گۆڕەى توانای خۆتان جى جى بکەن»^(١)

بەلام بەداخەرە ھەندى جار ھەلۆستى خراپ و نەگۆنجاو لە ناو خەلکدا دەبینرێ بمرامبەر بە حەرامکراوەکان، ھەندى کەسى دەروون لاوازو ھەواو ئارەزو پەرست و کەم ەلم و زانست، کاتێک گوى بىستى حەرامکراوەکان دەبن و پىان ئوترى ئەو حەرامە، دەست بەجى ھەراسان و بى تاقەت و جاپز دەبى و سکاڵادەکات و دەلى، ھەموو شتێک حەرامە، ھىچیان نەھىشتوتەو ھەموو حەرامکراوە، ژيانتان لى تالکردووين و دل و دەروونى ئیمەتان ھەراسان کردووە، ھىچتان پى نى یە تەنھا حەرام نەبى، دین ئاسانەو بەو شتێو تەسک و تەنگبەر نى یەو خوداش ﴿أرحم الراحمين﴾.

لەو لایى نا ئەوانەدا دەلێن:

خودا چۆنى وىستى ئاوەھا فرمان دەردەکات و بپار دەدات، بو کەس نى یە بپىارى خودا رەدبکاتەو، وە خودا خوى ھەکیم و کارلەجى یە و خەبىرو شارەزایە، بۆیە ھەر شتێکى وىست و ئیرادەى لىسەرى بى ھەلالى دەکات و ھەرچىشى بویت حەرامى دەکات، وە بنەمای بەندایەتى کردنى ئیمە بو خوداش ئەو یە کە پازى بىن بە ھەر حوکم و بپىارى کە خودا داىبى و باسى کردبى، بە تەواوى و بى چەندو چوون قایل بىن و گۆڕايدەل بىن .

(١) برواه مسلم : كتاب الفضائل حديث رقم ١٣٠ ط. عبد الباقي

وه بریارو فهرمانو حوکه کانی خودای پهرودرگار له زانستیکی بی سنورو حیکمه تیکی بی نه ندازه و دادپهروریسه کی په هساوه سرچاوهی گرتووه، ههروا به ههوه نته کاری و گائتهو گهپو شهلم کویرم ناپاریزم نه هاتووه.

وه کو خوی ده فهرمووی:

﴿وَمَتَّ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (١١٥) الأنعام:

۱۱۵

واته: «گشت وته کانی خوای پهرودرگار له لوتکه می راستیدان و دروی تیدا نی یه، وه هه موو بریار و حوکم و هه لال و هه رانه کانی شی لهو پهری دادپهروریدان و سته می تیدا نی یه، بویه بریاره کانی گوزانی به سهردانایهت».

وه خوای پهرودرگار نهو بنه مار چهق و سوپرگه می بویمان پروونکردوتموه که هه لال و هه رانه کانی به ده وردا ده سوپرتتوه، که ده فهرمووی:

﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبِيثَاتِ﴾ (الأعراف: ۱۵۷)

واته: «نهوهی پاک و سوو ده خش بی بویمان هه لال ده کری، وه نهوهی پیس و زیانه خش بی لییان هه رام ده کری».

کهواته: نهوهی پاک و سوو ده خش بی هه لاله، وه نهوهی پیس و زیانه خش بی هه رامه.

وه دیاری کردنی هه لال و هه رام مافی خوای پهرودرگاره و به ته نه اش شایستهی نهوه، جا بویه هه رکهس نهو مافه به خوی بدات یان که سیکی

تر به شایستی ئەر کاره بزانی و حەلال و حەرامی لیوەرگری، ئەو کافر دەبی له بازنی نیسلام ده ترازێ.

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾ الشوری: ٢١
واته: « ئاخۆ ئەوانه چەند هاوبەشیکیان بو خوا داناه که شرع و حەلال و حەرامیان بو دیاری ده کەن، که به هیچ شیوهیه که خودا موڵمەتی بەشتی و هەمانەداوه که غەیری خوی حەلال و حەرام دیاری بکات ».

پاشان دروست نی یه بو هیچ کەسێک که قسه له حەلال و حەرامدا بکات تەنها زانیای شارەزاو بەتوانا نبی به قورئان و سوننەت . وه هەرەشی ترسانک کراوه لەر کەسانی بێبی علم و زانستی شەری دەم له دیاری کردنی حەلال و حەرام ده کوتن، بێبی بەلگه فەتوای حەلال و حەرام دەدەن .

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّنَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ﴾ النحل: ١١٦

واته: « له خوتانەوه ئەوێ بەزمانتاندا دی به درۆ و بی بەلگه مەلێن ئەوه حەلالەو ئەوه حەرامە، تا لەر پێگەییوە بتانەوی بەدرۆ بەناوی خوداوه شت حەلال و حەرام بکەن ».

وه ئەو حەرامکراوانە کە حەرامیاتیان بپێنراوه ئەوه باسکراون له قورئان و سوننەت دا وه کو ئەوی که خودا ده فەرمووی:

﴿قُلْ تَمَالَوْا أَنْتُمْ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾ الأنعام: ١٥١

واتە: « ئەمە پێغه مەسەر ﷺ پێیان بۆ: وەرن بانیو شتاندان بۆ باس بکەم کە خودا لە قورئان دا حەرامی کردووە لەسەرتان ».

بەهەمان شیوە لە سوننەتیشدا زۆرێک لە حەرامکراوەکان باسکراوە و ناماژە پێدراوە، وەکو ئەوەی کە پێغه مەسەر ﷺ دەفرمووی:
 « إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخَنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ ».

واتە: « خۆی پەروردگار کرپن و فروشتنی عارەق و مردارەو بوو و بەرازو بێ حەرام کردووە »^(۱).

« إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ ثَمَنَهُ ». واتە: « هەر شتێ کە خۆی پەروردگار حەرامی کردبێ، قیمەتە کەشی حەرام کردووە »^(۲).

و لە بەشیکی تری ئایەتەکانی قورئان دا جوۆی تاییهتی حەرامکراوەکان باس دەکات و بەتایبەت ناویان دێنی، کە هەندیکیان پەيوەندی بە خواردن و خواردنەووە هەیە، وە هەندیکێ تریان پەيوەندی بە ژبانی هاوسەرگیرەووە هەیە، بەشیکی تریان باس لە کرپن و فروشتن دەکات .

بۆ نمونە ئەوەی دەربارەی خواردنە حەرامکراوەکان دەکات :

﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَفَقَةُ وَالْمَوْفُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذُكِّبْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَمِ ذَلِكُمْ فَسُقُ ﴾ المائدة: ۳

(۱) برواه أبو داود ۳۴۸۶ و هو في صحيح أبي داود ۹۷۷

(۲) برواه الدارقطني ۷/۳ و هو حديث صحيح

واته: «خواردنی ئمو شتانهتان لسمر حرامکراوه گوشتی مردارهوه بوو، وه خوین، وه گوشتی بمراز، وه هر ئاژه‌لی له‌کاتی سمربرین دا ناوی غهیری خودای لسمر هینرا بی، وه ئاژه‌لی خنکاو، وه ئاژه‌لی لییدرابی و گیانی ده‌رچووبی، وه ئموه‌ی له بمرزایی کهوتبیته خوارهوه مردبی، وه ئموه‌ی قوچی لییدرابی و گیانی ده‌رچووبی، وه ئموه‌ی درنده په‌لاماری دابی و لیی خواردبی، مه‌گر بمرله گیان ده‌رچونی فریای چه‌قو کهوتبی و سمرتان بری بی، وه هر حه‌یوانیکیش بسو بته‌کان سمر برابی، ههموی حرامه‌و قنده‌غه‌کراوه لی‌تان، جا همرکه‌س لی‌یان نزیک بیتهموه‌و لمو حرامانه بخوات ئموه بمراستی له فرمانی خودا ده‌رچوه».

وه خوای بمرزو بی هارتا باسی ئمو نافرته‌تانه‌شی کرده‌وه که ماره‌کردنیان حرامه، وه‌کو ده‌فرموی:

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضْعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ﴾ النساء: ۲۳

واته: «حرامکراوه لسمرتان ماره‌کردنی: دایکتان و که‌کانتان و خوشکه‌کانتان و خوشکی باوکتان و خوشکی دایکتان و که‌چی براو که‌چی خوشک و ئمو نافرته‌تانه‌ی شیریان پیتان داوه و خوشکی شیری و دایکی خیزانه‌کانتان و که‌چی خیزانه‌کانتان که له می‌ردیکی تره».

و هەموو هەڵەکانی کڕین و فرۆشتنی حەرامیشی کردووە، وەکو دەفەرموێ :

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ البقرة: ۲۷۵

واتە: «خودا کڕین و فرۆشتنی بۆ حەلال کردوون و پێدا خوێ لێ حەرامکردوون».

خوای پەروەدگار بەرەحم و بەبەزەییە بەرامبەر بەندەکانی، هەر بۆیە هەر شتێک کە پاك و سود بەخش بێ بۆمانی حەلال کردووە، کە ئەوەندە زۆر جوړاوجوړن لە ژمارە نایەن، هەر بۆیە خوای پەروەدگار حەلالەکانی بەدرێژێ و وردەکارییەوه بپاس نەکردووە، لەبەر زۆری و لە ژمارە نەهاتنیان .

بەلام حەرامکراوەکان بە درێژی و وردەکاری بپاسکردووە، ئەمەش لەبەر کەمی و لە ژمارە هاتنیان، تەواوە کو ئێمەش حەرامەکان بناسین و توخنی نەکەین .

و هەکو دەفەرموێ :

﴿وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ﴾ الأنعام: ۱۱۹

واتە: «بە دنیایییەوه ئەوەی کە خودا لێی حەرامکردوون بەتەواوی بۆی پوونکردوونەتەوه، بۆیە پێویستە خۆتان لێ بەدووربگیرن و توخنی نەکەن، مەگر کەسێ بێ دەرەتان بێ و لە ناچاری دەستی بۆ بەری».

بەلام حەلال کراوەکان بەگشتی حەلالکراون مادام پاك و سود بەخشن، و هەکو خودا دەفەرموێ :

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ كُلُّوا مِنَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ البقرة: ١٦٨

واتە: «ئەمى خەلکىنە بخۆن لەو رزق و رۆزىمى خودا دايناوە لەسەر زەويدا بە حەلالى مادام پاک و سوودبەخشن».

جا يەكێك لە ڕەحمەتەكەى پەرەردگار ئەوەیە: كە ئەصل بنەماى ھەموو شتێ حەلالىتى يە و نابێ حەرام بکړى ھەتا بەلگەيەكى شرعى حەرامىتيە کەى نەسەلێنى. ئائەمەش لە سۆز و سەزەيى و مېھرەبانى خوداوەيە، بۆيە پتويستە لەسەرمان گۆراییەلى فرمانەکانى بين و سوپاس و شوکرى بکەين .

ھەندى کەس کاتێک کۆمەلێک لە حەرامکراوەکانى بۆ باس دەکړى و حەرامەکانى بە وردى بۆ ږوون دەکړتەو دلى تەنگ دەبى، چارەى گەرژ دەبى دەرپارەى ئەحکامەکانى شەرع و شەریعت بەو تۆمەت بار دەکات کە ھىچى نەھيشتوتەو لە حەلال و ھەمووى حەرامکردووە، جا سەرچاوەى ئەم قەسانە لاوازی ئيمان و باوەرەو، ھۆکارى ئەو ھەلۆستانەش تینەگەيشتن و ناھالىبوونە لە شەرع .

ئەم جوژە کەسانە دەیانەوى ھەرچى خودا حەلالى کردووە بە وردى بۆيان باسکړى، تاوەکو قەناعەت بکەن کە دین ئاسانە. یان دەیانەوى ھەرشتى پاکو سوودبەخشە بۆيان ږێکړى و بوترى ئەمە پاکە و ئەو ش پاکە ئەو ش... تارەکو دنیابن کە شەرع ژینى لى تال نەکردوون !!

ئەگەر کەسێک بەم شێوازە بێرکاتەو ئەو نەک ھەر حەلال و حەرام ناناسى، بەلکو لە دینیش زۆر ناھالىەو نەلف و بى دینیشى نەناسیو، چونکە وەکو پێشتر ووتمان حەلال کراوەکان ئەوەندە زۆر لە ژمارە نایەن و بى سنوور و ئەستەمە بتوانى باسکړین و سنووردارکړین،

بهلام حرامکراوه کان کوټمه لى شتى ديارى کراو و ناسراو سنوردارن و
 ثموهنده زور و لمرماره نه هاتونين که نه توانري باسکرين، بويه
 حرامکراوه کان پيوسته به وردى باسکرين و وردو دپرشتى پوشنکري،
 تاوه کو خواريزى لى بکري و بزاري چوتيش خواريزيان لى بکري .

پټويسته بزاورۍ که جياوازيه کی زوړگموره هديه له نيوان نزيک بوونمده
له حرامه کان به بيانوی دين ناسانم، له نيوان تمو روخسه تانمی که
شمرع دایناوه وه کو کار ناسانی، بونمونه:

«کوکردنموی نوڙڙه کان و، کورت کردنمویان و بهرڙو و نه بوون له کاتی سه فو دا، وه مسح کردن له سر گوزهبی و، ته مهموم کردن له کاتی نه بوونی ناوداو، ته ماشا کردنی تافرت بو مهبستی خوازیینی و، خواردنی مرداره وه بسو له کاتی ته گانهدا» نائمانه پیان دهوتری پوخسستی شهرعی، شمرع خوئی پتگی پیان داوه، هم حالتانه جیوازن لموی کهسیک حرامی نه نجام بدات و پاشان بیانوی بی سرو بهره بښتتموه بلی» «دین ناسانه».

نموهی که ماوه بوتری نمویه: موسلمان پیویسته بزانی نمو شستانی
 که خودا حرامی کردون، کوْمه لیکِ حکمت و کارله جیتی تیدایه،
 لهوانه: نمویه که خوای پسروردگار به هوئی نمو حرامکراوانهوه
 بنده کانی خوئی تاقی ده کاتمه، بو نموهی ده رکموئی که چوْن کارده کمن،
 به پیی نموه کارده کمن که خودا پیی خوشمو لیی پازیه یان به
 یجوانمه.

وه هـمروهـا حـرامـكـراوهـكان يـهـكـيـكـه لـه نـيـشـانـهـكـانـي جـيا كـردنـمـوهـي
نـهـهـلي بـهـهـشـت و نـهـهـلي دـۆـزـهـخ، نـهـهـلي دـۆـزـهـخ نـمـو كـسـانـمـن كـه لـهـنـار
نـمـو حـرامـكـراوانـمـدا كـه دـهـوري دـۆـزـهـخـي داوه پـۆـچـوون و غـمـرق بـوون، وه
نـهـهـلي بـهـهـشـت نـمـو كـسـانـمـن كـه نارامـيان گـرتـووه و دانـيان بـه خـويـان دا
گـرتـووه لـهـسـمـر نـمـو ناخـوشـي و دـهـردهـسـمـريانـدي كـه دـهـوري بـهـهـشـتي داوه،
خـۆ نـهـگـر نـمـ تـاقـي كـردنـمـوهـيانـه نـهـبـوايـه، نـمـوه چـاكـهـكار و خـراپـهـكار لـه يـهـك
جـودا نـدهـكران .

کسی برپادارو خاوهن ٿيڻ مان فرمانه ڪاڻي خودا جي بهجي دهڪات و
خوي لاه ڪرامڪراوه کان دهپاريتي، بممستي نهجرو پاداشت و
پهزامندي خودا، بويه تماشاي نهجرو پاداشت ڪمي دهڪات، نهڪ
تماشاي قورسي و گرانيه ڪمي، هر بويه عبادتي لهر ناسان دهبي.

به‌لام نینسانی دلّ نه‌خوژش تهماشای قورس و گرانی و ناره‌حستی
عیباده‌ته‌کان ده‌کات، نه‌ک تهماشای نه‌جرو پاداشته‌کمی، بو‌یه عیباده‌تی
له‌سدر ناره‌حمت ده‌بی و بو‌ی نا‌کری .

و بەهۆی وازهێنان و دورکەتنبووە لە حەرامکراوەکان ئینسان لە زەت و شەڕینی عیبادهت و ئیمان دەچیژێ، وە هەرکەس لەبەر خاتری خودا واز لە حەرامکراوەکان بەهێنی، خودا بە شتێکی باشتی حەلال بو پێده کاتەو .

خوێنەرەس بەرپێژ:

لەم نوسراوەدا کۆمەڵێک لەو حەرامکراوانە دەبینی کە حەرام بوونیان لە شەریعەتی ئیسلام دا سەڵاو، وە لە گەڵ باسکردن دا بە لگەی حەرام بوونیان لە قورئان و سوننەت دا باسکراوە .

و ئەم حەرامکراوانەش کە باسکراون لەو حەرامکراوانەن کە زۆر بلاون لە ناو خەڵکیدا و پشەتگۆی خراون و زۆرێک لە موسلمانان هەلگری ئەم تاوان و سەر پێچیانەن .

و ئە بە باسکردنی شەڕی مەبەستم پونکردنەوێ حەق و پاستی و نامۆژگاری و دڵسوژیه. داواکارم لە خۆی پەرورەدار بو خۆم و بایان و خوشکانی موسلمانم کە هیدایەتمان بەدات بو حەق و پاستی و بەردەوامان کات لەسەری، وە پاگرو دامەزرێمانکات لە ناست سنۆره کانی و لە سنۆرشکێنی بمانپاریزی، وە لە حەرامکراوەکان بمانپاریزی و لە خراپە بە دوورمانگری .

نوسەر

محمد صالح المنجد

مكة المكرمة

هاوبهش بۆ خوادانان

هاوبهش بۆ خوادانان بى چەندوچون گهورهترينى قەدەغەكراوهكانە بەپىتى ئەو «حديث»ەى «أبو بكر» كە دەفەرموى: پيغەمبەر ﷺ فەرموى :

« أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ » قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ ».^(١)

واتە: « ئايە هەواڵتان پى بەدەم ناگادارتان كەم لە گهورهترينى تارانەكان .»
 «. ئيمەش وتمان بەتۆ ئەم پيغەمبەرى خوا ﷺ».

فەرموى : « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ » واتە: « ھاوبەش دانانە بۆخوا ».

«وہہ مووتوانیک دەشی ونه گەری هەبە خودالی ی خوش بى تەنھا ھاوبەش دانان نەبى ، كە پیتوستە تەوبەيەكى تايبەتى بۆ بکرى بۆئەوێ خودا لى ی خوش بى».

ههروهك خودا دهفەموى :

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ﴾ النساء: ٤٨

واتە : « بى گومان هەرگیز خودا لە ھاوبەش دانان نابورى وخوش نابى، وههەر گوناھىكى تر لەخوار شیركهوه بى، پى دەچى خودا لى ی خوش بى، بۆههركەس كە خودا خۆى بیهوى».

(١) متفق عليه البخارى / رقم ٣٥١١ ط البغا.

* وه هاوبهش دانان بۆ خودا ههیهتی گه ورهیهو هوکاری ده رچونه له باز نهی نیسلام، وه خاوه نه که ی به هه می شه ی له ناگر ده هیلتیه وه نه گهر له سه ری بریت و تهویه ی لی نه کرد بی.

**وه له دیمه نی ئهم هاوبهش په رستی یه ی که ب لاوه
له زۆری ولاتی موسلمانان :- ئه مانه ن :
یه که م: په رستی گۆر :**

با وه پوون و قه ناعه ت بوون به وه ی که مردووی پیاوچا کان توانای هی نانی خیر و خۆشی و لا بردنی زیان و ناخۆشیان هه یه و داوای یار مه تی و فریا که وتن کردن لی یان هاوبهش بۆ خوا دانانه .

وه خوای په روه ردگار ده فهرمووی :-

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ﴾ الإسراء: ٢٣

واته: « خودا فه رمانی کردوه که عیباده ت و په رستن بۆ که س نه که ن ته نها بۆ خۆی نه بی، وه ته نها نه و بیه رستن و به ندایه تی بۆ نه و بکه ن، چونکه بیجگه له و هیچ که س و شتیکی تر شیای په رستن نی یه.»

* به هه مان شیوه پارانه وه و داوا کردن له مردووی پیغه مبه ران و پیاوچا کان و جگه له وانیش بۆ مه به سستی شه فاعه ت و تکا کردن یان بۆ پزگار بوون له ناخۆشی و ده رده سه ری: شه ریک بۆ خوا دانانه.

خودا ده فهرمووی :

﴿ أَمَّا يٰٓأَيُّهَا الْمُضْطَرُّ إِذَا دَعَاہُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُ لَّكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

أَوَّلُهُ مَعَ اللَّهِ ﴾ النمل: ٦٢

(۱) هر وهك له كوردستاني خوشمان : د پروتیش و گزړې پورسته كان : هاوار ده كهن له پياو چاكان و مردووان: نمو ده لى ياكه احمدى شيوخ ... يه كى ترسان ده لى هژ شيوخ حسمنى قهره چتوار ... يه كى كى تر ده لى: هاوار مسته فائى پينجه موس ... نووى تر ده لى: د نغم بگه به لات شيوخ وه زوى دى ليڼو

وهه ندى له گۆر په رسته كان به ده وړى قهبره كاندا ده سورپنه وه و ته واف ده كهن، وه سه لام له كیل و دارو به رده كهی ده كهن و، خویان به دارو دیواری قهبره كهدا ده ساون و، خۆل و به رده كهی ماچ ده كهن و، دهم و چاویان به خۆلی گۆره كه تۆزای ده كهن و، ههركه قهبره كهی بیینن سوژدهی بۆ ده بهن و، له لای گۆره كهدا به زه لیلی و دامای و كزولیه وه ده وستن و، بهو شیوازه داوای پتویستی و داخوازیه كانیان ده كهن، له شیفادانی نه خوشی، یان ده ست كهوتنی مندان، یان ناسان كردنی پتویستی یه كان.

وهه ندى جار هاوارده كاته خاوهن گۆره كهو ده لى: هوگه وره و سهیده كهم له شاروئاوه دانی دووره وه هاتوم دل شكاو ناو می دم نه كهی .
له كاتيكدا خودا ده فرموى :

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَهُمْ عَنِ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴾ الأحقاف: ٥

واته: « كى لهو كه سه گومپاتره كه هاوار له كه سانیکى ترده كات بیجگه له خوا، كه ناتوان وه لامیان بدنه وه، لهو هاوار كردن وپارانه وه یه لى یان كراوه بى ناگان لى ی تا پوژى قیامت». وه پیغه مبه رعلیه ده فرموى :

« مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نَدَاً دَخَلَ النَّارَ ».

واته « ههركه سیك مر دیست و له غه یری خوا پاراپیته وه هانای بۆ فریاد گوزاریکی تر بردی، نه وه چۆته ناگروه». (١)

وه هندیکی تری نهو گۆپه رستانه له لای گۆپه کان سهریان ده تاشن، وه له سهر گۆپه کان وه کو ناویشان نوسراوه «مناسك الحج المشاهد» «شوی حج و زیاره تگا» که مه به ستیان زیاره تگای قه برو پیاوچا که کانه .
وه هندیکی تریسان قه ناعه تیان وایه که پیاوچا کان ده ستیان هیه له هه لسه واندنی گهردوون و مشورلی خواردنی بونه وهر، وه زه رهرو زیان ده گه یهنن.
له کاتی کهدا خودا ده فهرمووی :

﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ﴾ یونس: ۱۰۷ .

واته «گه خودا دووچاری زه رهرو ناخوشیه کت بکات، هیچ کهس توانای لابرانی نه ته نها خوی نه ییت، وه ته گه ر خودا بیهوی خیره خوشیه ک پروت تی بکات، نه وایه هیچ کهس ناتوانی ته و خیره خوشیه ت لی مه نعبکات» .
دووهم: نه ززکردن بو غهیری خوا:

به هه مان شیوه نه ززکردن بو غهیری خوا هاوبهش دانانه بو خوا ، ههروهک نه وکه سانهی مۆم و پروناکی ده که نه نه زز بو خاوهن گۆپو قه بهر کان .

سێیه م: سه ربیرینی حه یوانه بو غهیری خوا:

وه ههروه ها یه کیکی تر له دیمه نه کانی شیرکی گه وهره: سه ربیرینی حه یوانه بو غهیری خوا : له کاتی کهدا خوا ده فهرمووی: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾
الکوثر: ۲ .

واته: « به ته نها نویژ بو پهروهردگاری خۆت بکه و به ته نهاش حه یوان بو نه و سه ربیره» .

واتە حەيوان سەربەرە بۆ خواو بەناوی خواو

و ەپیتغە مەبەر ﷺ دەفەر مووی:

«لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ».

واتە «بەر لە عەنتی خوا بکەوی ئەو کەسە حەيوان سەربەری بۆ غەیری

خوا»^(۱)

هەندێ جار لە کاتی سەربەری حەيواندا دوو حەرام و قەدەغە کراو یەك

دەگرن و ئینسان خۆی توشی دوو حەرام دەکات :

۱- سەربەری بۆ غەیری خوا.

۲- سەربەری بەناوی غەیری خواو

جا هەر یەك لەم دوانە پێگرن لەخواردنی گوشتە کە ی و ھۆکارن بۆ حەرام

بوونی خواردنی گوشتە کە ی.

و ە لەو ئاژەل سەربەری نە ی جاھیلیەت کە ئەمڕۆ لەم چەرخەدا بڵاوە،

سەربەری نە بۆ جنۆکە.

سەربەری نیش بۆ جنۆکە ئەو یە: خەلکانێك کاتیك خانوویەك دەکەن یان

دروستی دەکەن، یان بیریك لی دەدەن، لەلای خانووە کە یان لەبەردەم دەرگا کە ی

یان لەسەر خۆلە کە ی ئاژەلێك سەر دەبێ لەترسی بەلاو زیانی جنۆکە.

چوارەم: حەلال کردنی ئەو ی کە خوا حەرامی کردووە، یان

حەرام کردنی ئەو ی کە خوا حەلالی کردووە. نمونە یە کێ ترە لە

جۆرەکانی شیرکی گەورە کە زۆر باووبلاوە لەم پۆژگارەدا:

(۱) رواه مسلم رحمه الله في صحيح رقم ۱۹۷۸ ط عبد الباقي

حهلال کردنی نهوهی کهخودا ههرامی کردووه، یان ههرام کردنی نهوهی کهخودا ههلالی کردووه یان باوهپوونو قهناعهت بوون بهوهی که غهیری خوا کهسیکی تر مافی نهوهی ههیه و شیاوی نهوهی ههیه که ههلال و ههرام دیاربیکات، یان حوکم و دادوهری بردن بو لای دادگاو یاساو ریتسا جاهیلهکان، جوړیکه له جوړهکانی شهریک بو خوا دانان.

بوپه نه گهر پیی پازی بیت و بههلالی بزانی و باوهپری بهدروستی یهتی نهو حوکمه ههپی، نهوا شهریک و هاوبهشی بو داناوو له نیسلام دهترازی. ههر بوپه خوای پهروهردگار نه م کارهی به کوفرو شیرکی گهوره باس کردووه بهوشیتوازی که باسکرا.

لهو نایهتهی که دهفهرمووی :

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْكَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ﴾ التوبة:

۳۱

واته : « گاورو جوله کهکان زانا و عاییدهکانی خوئیانیان کردووه به خوا له غهیری خوا، چونکه دیاری کردنی ههلال و ههرامیان له زاناو عاییدهکانی خوئیان وهرده گرت. »

« عَدِيٌّ » کوری « حَاتِمِ » پیتیش نهوهی موسلمان بی گاوریوو، که گوئی له پیغه مبسم صلی الله علیه و آله بوو نه م نایهتهی دهخوینندهوه ، پی ی سهیربوو که چون زاناو پیار چاکان ده کرین بهخواو دهپرستین، بوپه وتی :-

« إِنْ لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ » واته «وتی: تیمه عیباده تمان بو زاناو پیار چاکهکانی خومان نه کردووه تاوه کو بیان کهین بهخوا و بیان پرستین. »

پیغمبر ﷺ فرمودی:-

« أَجَلٌ وَلَكِنْ يُحِلُّونَ لَهُمْ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَسْتَحِلُّونَهُ وَيُحَرِّمُونَ عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَيُحَرِّمُونَهُ فَمِنْكَ عِبَادُكُمْ لَهُمْ ».

واته « نیا ثمان نموده‌ی خوا حلالی کردوه حرامی ناکمن و نیتوه‌ش شریانی ناکمن و به‌قسه‌یان ناکمن و به‌حرامی نازانن ؟ وه یان نموده‌ی خوا حرامی کردوه ثمان حلالی ناکمن و نیتوه‌ش به‌قسه‌یان ناکمن و حلالی ناکمن ؟ »

ووتی:- بدلی.

پیغمبر ﷺ فرمودی : « ثا نموده عیبادت کردن و به‌ندایه‌تی کردنی ثمانه ».(۱)

وه‌خوای په‌روه‌دگار باسی موشریکه‌کان ده‌کات به‌وه‌ی که حلال و حرامی خودا قبول ناکمن:

﴿ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ ﴾ التوبة:

۲۹

واته: « کافرو موشریکه‌کان نموده‌ی که خواو پیغمبره‌کی به‌حرامیان دانابی ثمانه به‌حرامی نازانن، وه‌شویتن دین و به‌رنامه وپرسای حق ناکمن ».

وه‌ه‌روه‌ها خودا ده‌فرمودی :

(۱) رواه الترمذی، والبيهقي في الكبرى ۱۱۶/۱۰، وحسنه الالباني في (غاية الحرام).

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ ۖ اللَّهُ

أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفَتَرُونَ ﴾ يونس: ۵۹

واته: «ئهی پیغمبر ﷺ بهو بی باوه پانهی که ینکاری له شریعت ده کمن و پابهندی حلال و حرامی خودا نابن پتان بلی: ئهو رزق و پوزیهی که خودا بوی ناردوون و کردوویستی بهمایهی بژتوی ژیاانتان و ئیهوش هندیکیستان حرام کردوو و هندیکیستان به حلال داناو: پیم بلین نایا خودا نیجازهی به ئیهو داوه حلال و حرام دیاری بکمن و به ناره زووی خوتان دم له حلال و حرام بکوتن، یان بهناری خوداوه درۆده کمن».

*** پیتجه م: جادوگری و ئه ستره گهری و قسه کردن له سه ر**

شتی نادیار . (السحر، والكهانة ، والعرافة) به کیکی تره
له جوړه کانی شیرک که زور بلاوه: .

جادو و کردن و سحر خوی بوخوی کوفرو بی باوه پیهو، به کیکه له هوت تاوانه گه وره کان، که ده بیته مایهی تیاچوون و نابوت کردنی خاوه نه که ی له ناگری دۆزه خدا . وه جادو کردن ته نها زهره رو زیان ده دات و هیچ سود و قازانجیک نابه خشی.

وه کو خودا ده فرمووی:

﴿وَيَعْلَمُونَ مَا يَصْرِفُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ﴾ البقرة: ۱۰۲

واته: « فیری شتیک نه بن که سحر و جادو و کردنه ، ته نها زهره ریان پی نه گه یه نی سودیان پی نابه خشی ».

وه ده فرمووی :

﴿وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾ طه: ۶۹.

واته: «جادوگر هه رچی بکار له هه رکوی بی سهره که وتوو نابیی و سود وقازانجی ده ست ناکه وی».

وه نه که سهی که خه لکی فیتری سحر و جادوو کردن بکات کافرو بی باوهر ده بی، وه کو خوی گه وره ده فهرمووی:

﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هُتُوتَ وَمُرُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ البقرة: ۱۰۲

واته: «هه ندی له جوله که کان که وتنه شوینی نه و سحر و جادوهی که شهیتانه کان له دوی ده سه لاتی سوله ایمان دایانه یینار نه و سحره یان به سهر خه لکدا ده خوینده وه وایان نیشان ده دا که نه مه دینی سوله ایمان بووه، به لام سولیمان کافر نه بوو تا خه لکی فیتری سحر بکات، به لکو شهیتانه کان کافر بوون، چونکه خه لکیان فیتری جادوو سحر ده کرد».

وه بریاری شهرع سه بهارت به ساحر کوشتنه و ده بی بکوژری، کارو که سابه ته که شی هه رام و پیسه.

وه که سانی جاهل ونه زان و ستم کارو نیمان لاواز ده چن بۆلای جادوو که رو ساحیره کان، بو سحر و جادوو کردن، تاوه کو به هوی سحر و جادوه وه زولم و ستم له خه لکی بکه، یان تۆله و سزایان لیبسیین.

وهه ندى له خه لکى تاوانىکى تر ده کهن ونه نجامى ده دن، نهویش به وهى
 ده چن بولای جادوو گهرو ساحر بۆ نه وهى نهو جادوهى لیى کراوه به تالیکاته وه
 بۆ .

به‌لام پتویسته روو له خوا بکړی بڼه لوه شاندنه‌وی سحرو جادوو، وه شیفا له فدرمایشته کانی خوداوه وهریگری، وه کو خویندنې:

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ ﴿وَهُوَ رَهْ تَهْ كَانِي تَرِيْش .﴾

✽ ههروه‌ها نه‌ست‌په‌گه‌ره‌كان و نه‌وانه‌ی قسه ده‌پاره‌ی شتی نادیار ده‌كهن و ده‌م له زانینی غه‌یب ده‌كوتن، بێ چه‌ندوچون كافرو بێ باوه‌پێکی ته‌واون. چونكه بانگه‌شه‌ی زانینی غه‌یب ده‌كهن له‌كاتێكدا هیچ كه‌س غه‌یب نازانی ته‌نها (الله) نه‌بێ.

وه زۆرىك لهم جادوگرانه، به ناسانى خهلك گيّل و بى ناگا ده كهن بۆ نه وهى دهستان له سهروهت و مالى خهلكى گيربى و لوشى بدهن.

جا بۆتەم کارەى سىحر و جادوو کردنە پىگاو ھۆکارى زۆر بە کار دەھيئن، وەکو:
 نەخشە و خەت کيشان لەسەر لم، بە کار ھيئەتانی ھىلکە شەیتانو کەم و مورووى شين
 و، وە خوێندنە وەى دەست و قاوہ گرتە وە تېروانىنى ئاوينە و سەیر کردنى.

جا نهم ساحيرو فالچيانه گهر جاريك قسه يه كيان بهراست دهرچي، نه وه دونوي به درو دهر دهچي، به لام كه سي تينه گه شتو و ناهالي ته نها نه و جاره ي له بيره كه قسه يه كي بهراست دهرچووه، به لام نه و نه وه دونو درويه ي له يادنييه و باسي ناكات، بويه دهچن بولايان و پويان تي دهكهن بو زانيني كاروباري داهاتويان، وه بو زانيني خوشبهختي و بهدبهختيان، له كاتي ژن هينان وشو كردنيان، يان

لهکاتی بازرگانی و کرپن و فرۆشتنیان، وههروهها دهچن بۆلایان بۆ دۆزینهوه و گهپان بهدوای شتی وون بوو دزراودا.

وه نهوکهسهی دهچی بۆلای فالتچی و جادووگهریک و قسهکانی بهپراست بزانی و باوهپیشی پی بکات، نهوه کافرهو لهبازنهی نیسلام دههچووه، بهلگهش بۆنهوه فهرمایشتی پیغهمبهر ﷺ که دههفرموئ :

« مَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ». واته « ههراکسیک بهچیت بۆلای جادوگهرو فالتچیهک یان بۆلای نهوانسهی دهم لهغهیب دهکهوتن و، باوهپریان پی بکات و قسهکانیان بهپراست بزانی ، نهوه کافرهو بی باوهپره بهرامبهر بهو قورئانهی هاتۆته خوارهوه بۆ محمد صلی الله علیه وسلم »^(۱)

بهلام نهو کهسهی دهچی بۆلایان نهگهر قسهکانیان بهپراست نهزانی و باوهپری بهوه نهبی که نهمانه غهیب دهزانن، بهلکو تهنها رۆشتن و چونهکهی بۆ تاقیکردنهوهو ههلسهنگاندن و شتی لهو جوهرهبی، نهوا کافر نابیت، بهلام نویژی چل رۆژی قبول نابی و لینی وهرناگیری.

بهلگهش فهرمایشتی پیغهمبهر ﷺ که دههفرموئ :

« مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً » .

واته « ههراکس بهچی بۆلای فالتچی و جادوگهری و پهسیاری شتیکی لی بکات، نهوا نویژی (۴۰) شهوی لی وهرناگیریت »^(۲).

(۱) رواه المام احمد ۲/۴۲۹ و هروفي صحيح الجامع ۵۹۳۹.

(۲) صحيح مسلم - (۱۱ / ۲۷۳).

شه شهه: باوه رپوون به وهی که هه سارهکان کاریگه ریان

ههیه له روداوهکان و ژيانی خه لکدا جۆریکی تر له جۆرهکانی شیرک :

له « زَيْد »ی کورپی « خَالِد » وه ده فهرمووی: پیغه مبهه عَلَيْهِ السَّلَام نوێژی به یانی بۆ کردین له « الْحُدَيْيَّة » - له سهه رهویهک - که شهوتنه واری بارانی شهوی پێوه بوو- جا کاتیک که تهواو بوو پرووی کرده خه لکه که و فهرمووی « أَتَذَرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ » واته « ده زانن پهروه دگارتان چی فهرموو؟ » وتیان: خواو پیغه مبهه کهی زاناترن صلی الله علیه وسلم.

فهرمووی « قَالَ اللَّهُ أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِي فَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرِئَ اللَّهُ وَبِرِيقِ اللَّهِ وَبِفَضْلِ اللَّهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ وَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِنَجْمٍ كَذَا فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ كَافِرٌ بِي ».

واته « خوا فهرمووی: له بهنده کاتم هه بوو باوه رپارپوو بهمن ههشیان بوو کافربوو به من. جا ئه که سهی ووتی به فزێل و په ههتی خوا بارانمان بۆ باری ئهوا باوه رپاره بهمن و کافره به هه سارهکان، چونکه کاریگهری باران بارینی نه داوه ته پال ئهستیرهکان، به ئهکو باوه رپ به کاریگهری خودا هه بووه، به لام ئهکه سهی ووتی: بارانمان بۆ باری به هۆی فلان ئهستیره و هه سارهوه، ئهوا کافره به من و ئیمانێ به ئهستیره ههیه چونکه گاریگهری کهی داوه ته پال ئهستیره نهک خودا ». ^(۱)

* وه نهونهی نهه جۆره شیرکانه:

(۱) رواه البخاری النطفتح الباری ۳۳۳/۲ .

پرو کردن و باوه پوونه به نهستی ره کانی بهخت و بورجه کان که له پوژنامه و گۆفاره کاندایا بلوده کرتیه وه. بویه هر کهس باوه پری به کاریگری نهستی ره کانی بهخت هه بی، نهوا موشریکه و شیرکی بۆ خوا داناوه.

به لām گهر خویندنه وهی بۆ نهو بابه تانه بۆ دلخۆشی و دلدانه وهی بی، نهوا یاخی بووه و تاوان بارده بی، چونکه دروست نییه کات به سه ریردن به خویندنه وهی بابه تی شیرک، سه ره پای نه وهش پی ده چی شهیتان باوه پوون به کاریگری نهستی ره کان بخاته دهرونیه وه بیته ریچکه یه که به رهو شیرک

حه وه ته م: باوه پوون به بوونی سودوقازانج له هه ندی شتدا له کاتی که دا نه یکرد وه به نه سباب و هوکاری نه وه

: یه کیکی تره له جو ره کانی هاو بهش په رستی:

وه کو نه وهی زۆر کهس باوه پریان به نوشته و دوعای شیرک هه یه، وه جو ره ها شتی تری وه کو موورو یان هیلکه شهیتانۆکه یان نه لقه و بازنی کاتزایی که به برپای خوینان قازانج و سودیکیان لی وه ده ست کهوئ، جا به کارهیتان و هه لواسینی نه م شتانه هه ری که بۆچی به کاردین و چون به کاری دین، به پیی دیاری کردن و ناماژهی ساحرو فالچییه که یه.

بویه بۆ نه و مه به ستانه له ملی ده کهن، یان له ملی مندالی ده کهن، به گومانی خوینان بۆ نه وهی له چاوپیسی بیپاریزی، یان ده بییچن له خوینان، یان به سه یاره و ماله کاندایا هه لی ده واسن، یان چه نده ها جو ره نه لقه له ده ست ده کهن و باوه پریان وایه ری له هاتنی به لا ده گری و نایه تی

وههيج گوماني تيدانيه نهم كارانه پيچهوانهي پشت بهستنه بهخواو ترس و دلپراوكي زياتر هيج بو نينسان بهرهم ناهيتني، ناهم كارانهش چارهسهركرده به پينگاي حرام .

وهنهم نوشتو دوعايانهي كه ههلهواسرپن له زوريهياندا شيركي ناشكراو هانا بردني تيايه بو جنوكو شهيتانهكان، يان نهخشو نيشانهي ناديارى تيايه، يا نوسراويك كهسهرى لي دهرناكري ودرک بهماناو مهبستهكهى ناكري .

وه ههندي لهو جادووگهرو دهست پرانه له ناو نهو نوشتو دوعايانهدا نايهتهكاني قورنان دهنوسن و له گهل نوسراوى ترى شيركيديا تيكل و پيكله لي دهكن بهيه كدا. وه ههندي كهسى تريان نايهتهكاني قورنان بهشتي پيس دهنوسن يان بهخوتني بينويژي نافرهت دهنوسن.

جا ههلواسين ولهمل كردني ههموو نهوانهي كه باسكران حرامن .

بهلگهش پيغه مبه ر علي الله دفرمووي :

« مَنْ عَلَّقَ كَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ » .

واته « همركهسيك شتيكي ههلواسي بهخويدا بو نهوي قازانجيكي بو دابين بكات و

زهرهرو زيانينيكي له كول بكاتوه، نهوا شيريكى بو خوا داناه «^(١)

وه نهوكهسي كه نهم كاره دهكات، نهگه باوهري وابي كه نهم شتانه خويان

بو خويان زهرهرو زيان و سوردوقازانج دهگيهنن بهبي ويستى خودا، نهوه

موشريكهو كاره كهشي شيركي گهورهيه .

(١) احمد ١٥٦/٤، وهوي السلسله الصحيحه رقم ٤٥٢ .

همر شتيك ههلواسرت يان لهمل بكري چاوهري سودو قازانجي لي بكري نهوا پتي نهويژي نيه.

بهلام ته گهر باوهري وایی که هم شتانه خودا کردویهتی به نه سبابی سودو زیان، له کاتی کدا خودا نه یانی کردوه به نه سبابی نه وه، نهوا شیریکی بو خوا داناوه و کاره که ی شیریکی بچوکه. ناته مه یان ده چیتته باسی (شرك الاسباب).

غهیری خوا مه به ست بوون له عیبادت دا

له مهرجه کانی قبول بوونی کرده وهی چاک نه وهیه دووری له پیاو پوپامای کردنو، په یوه ست بی به سوننه ته وه

جا نه وکسه ی هله ده ستی به کردنی عیبادت و پرستنیک بونه وهی خه لکی ببینی، نه وه موشریکه به شیرکی بچوک، وه کرده وه که شی به تال ده بیتته وه و سودی لی وهر ناگری. وه کو که سیک نویژ بکات بونه وهی خه لک ببینن.

﴿إِنَّ الْمُتَفَقِينَ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَدِّعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالًا

يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (النساء: ۱۴۲)

واته: «دووړه کان به خه یالی خویان ده یانموی فیل له خوا بکمن که تنهابه زمان ئیمانان هیناوه، به لام خودا ئه وان ته فره دده او به ئاسانی فرو فیله کانیان پوچمل ده کاتمه، نه مونا فیکانه همرکات هه لسن بو نویژ به تمه لئو ته وه زه لی یه وه راست ده بنه وه، نویژیش ده کمن بو نه وهی خه لکی بیان بینن، وه یادی خوداش ناکمن مه گمر که میک نه بی»

به هه مان شیوه نه گمر کرده وه یه کی چاکی کرد بونه وهی باسه که ی بگاته خه لکی و له ناو خه لکدا باس بکری و ناوبانگی پی دریکا، نه وا به دلتیا یه وه که وتوته ناو شیرکه وه و دوچاری هاوبه ش پرستی بووه، وه هه ره شه ی توندو به نیشیش کراوه له و که سه ی نه م کاره بکات

هه روه کو «عبدالله» ی کوری «عباس» له پیغه مبه روه عبدالله ﷺ ده یگیرته وه که

فه رموویه تی:

« مَنْ سَمِعَ سَمَعَ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ رَأَى رَأَى اللَّهَ بِهِ ».

واته « همرکس کرده و هی خوی ئاشکرا بکات بۆ روپامای کردن، ئهوا خودا له پۆژی قیامهتدا شهرمهزار و سوکی دهکات، وه همرکس کرده و هکانی خوی ئاشکرا بکات بۆ ئهوی لهناو خه لکدا پیی بهرزیتموه، ئهوا خوای گهوره له پۆژی قیامهتدا نهیینه کانی نیتودلی ئاشکراده کات»^(۱)

وه همرکس عیبادت و په رستنیک نه نجام بدات و مه بهستی پی ی خوداو خه لکی بی، ئهوا کرده و هکهی به تال ده بی و به هه ده ده روا و لی ی و هه ناگی ری .

ههروه کو له «حدیث» هه قودسی یه که دا هاتوه:

« أَاَغْنَى الشُّرَكَاءُ عَنِ الشُّرْكِ مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ غَيْرِي تَرَكْتُهُ وَشِرْكُهُ ». واته « خودای گهوره ده فرموی: من ده و له مه ندرتم لهوی کهس بکری به شه ریک و هاو به شم له عیبادت و په رستن دا، جا همرکس عیبادت و کرداریک بکات و له مه به ست و نه ته که ی دا که سیکی تر بکاته شه ریکم، ئهوا واز له خوی و هاو تا که ی دینم»^(۲).

* وه هه ر کهس کرداریکی کرد و عیباده تیکی نه نجام دا، سه ره تا نه ت و مه به ست هکهی بۆ خوا بوو، به لام پاشان ریای تی کموت و توشی بوو، نه گه ر پیی ناخۆش بوو، وه هه ولی دا نه یه یلی، ئهوا کرده و هکهی ته و اوو قبوله . به لام نه گه ر دلی پیی خۆش بوو، وه هه زی پی ی کرد، ئهوا قسه ی زۆریه ی زانایان له سه ر نه وه ن که کرده و هکهی به تاله .

(۱) رواه مسلم ۲۲۸۹/۴.

(۲) رواه مسلم رقم ۲۹۸۵.

رهش بینو به شوم زانینی شته کان

«الطیرة» بریتیه له رهش بینو کردن و به خراپ و نه گبهت ته ماشا کردنی هه ندی شت .

خوای پهروه ردگار ده فهرمووی :

﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ إِلَّا إِنَّمَا يَطَّيَّرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الأعراف: ١٣١)

واته: «خوای گهوه باسی دارو دهستی (فیرعون) ده کات و ده فهرمووی:

هه کاتی خوش گوزه رانی و نیعمهت و چاکه یان بزهاتبا له باتی شوکرانه بژیتری ده یان روت: ئمه له بهر شان و شکزی خۆمانه. وه نه گهر دوو چاری قات و قری و به لاو موسیبه تیک هاتبان له (موسی) و شوین کهوتوانی ره شبین ده بوون و ده یان گووت: ئمه له شومی (موسی) و داروده سته کهی یهتی و نه گبهتی ئهوانه ئیمهش دوو چاری بوینه، جا درای ئهوه خودا ده فهرمووی :

هۆشیارین ئهوی له قازانج و زیان بی هه به بریاری خودایه، نه که له بهر شومی «موسی» و ئهوانه ی له گهلی بوون، به لام زۆریه یان ئهه بیرو باوه ره راسته نازانن بۆیه ئاوا رهش بینن» .

* کاتی خۆی (عه ره ب)، یه کێکیان نه گهر و یستبای سه فهریک بکات یان هه کاریکێ تر نه بجامدات، ده هات بالنده یه کی ده گهرت و هه لی ده دا، جا نه گهر بالنده که به لای راست بفریایه گه شبین ده بوون و کاره که یان جی به جی ده کردو

سەفەرەکیان دەکرد. بەلام ئەگەر باندەکە بەلای چەپدا بفریایە پەش بین دەبوون و لە کارەکیان پاش گەزدەبۆنەووە نەیان دەکرد .

و پێغەمبەر ﷺ حوکمی ئەم کارە بۆمان پووین کردۆتەووە دەفرمووی :
« الطَّيْرَةُ شِرْكٌ » واتە « پەش بینی لە هەمکارو فرمانیکدا بێ، ئەوا شێرک وهاوبەش دانانە بۆخو ». (١)

و ئەوێ دەچیتە ژێر ئەم باس و بیروباوەرە حەرامەووە کە (تەوھید) نابوت دەکات: ئەمانەن: - پەش بینی لەمانگەکاندا، وەکو وازھێنان لەژن ھێنان و ژن مەرەکردن لەمانگی (صفر)دا . وە پەش بینی لە پۆژەکاندا، وەکو باوەرپوون بەوێ چوارشەمە کۆتایی ھەموو مانگیك پۆژی بەلاو نەگەتێ، وە پەش بینی لە ژمارەدا وەکو بەخراب تەماشاکردنی ژمارە (١٣). وەیان پەش بینن بوون لە (ناو)دا، وەیان پەش بینی کردن بەرامبەر ھەندێ کەسی خاوەن عەیب، وەکو کەسێک دەرواوت بۆ ئەوێ دوکانەکە بکاتەووە لە پێگا کەسێکی کۆیر دەبینی و دەگەریتەووە لە چوونەکە پەش بین دەبی .

جا ئەمانە ھەمووی حەرامەو شێرک و ھاوبەش دانانە بۆ خوا .

و پێغەمبەر ﷺ خۆی بەدوور گرتووە لەو کەسانە بەم کارە ھەڵدەسن، ھەروەکو «عمران»ی کۆری «حصین» لە پێغەمبەرەو ﷺ دەیگیریتەووە کە فرموویەتی:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَطْيَرَ ، أَوْ تُطَيَّرَ لَهُ أَوْ تُكْهَّنَ ، أَوْ تُكْهَّنَ لَهُ أَوْ سَحَرَ ، أَوْ سُحِرَ لَهُ » .

(١) رواه الامام احمد ١/٣٨٩ وهو في صحيح الجامع ٣٩٥٥

واته « له ئيمه نى يه ئوكهسى بالتند ههلبدات يان بوى ههلدن وه له ئيمه نى يه ئوكهسى فالتبگريتهوه يان بوى بگرنهوه ،يان جادوو بكات يان جادووى بوبكرى»^(١)

* وه ههر كهس ره شابينيهك كهوت ته دليهوه بهرامبهر شتيك، نهوا كه فاره ته كهى نهويه كه لهم (حديث) هدا هاتوه:

«عبداللله»ى كورپى «عمر» له پيغه مبه ره وه عليه السلام ده يگيرتتهوه كه فرمويه تى:

« مَنْ رَدَّئُهُ الطَّيْرَةَ مِنْ حَاجَةٍ فَقَدْ أَشْرَكَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَفَّارَةُ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَنْ يَقُولَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ».

واته « ههر كهسيك له كارىكى خوى واز بهيئى بههوى رهش بينى يهوه، نهوا شريك وهاوبهشى بو خوا داناوه. وتيان كه فارتهى نهوه چى يه نهى پيغه مبهرى خوا عليه السلام ؟ فرموى، ثم دو عايه:-

((خوايه هيچ خير وچا كهيك نى يه توشمان بى تنها نهو خير وچا كهيه نهبى كه تو ده تهوى ، وه هيچ زه روزيانيك نى يه كهري مان لى بگري تنها نهوه نهبى كه تو ده تهوى به هيچ پرستراو نيكي شياو به پرستن نيه تنها تو نهبى))^(٢)

(١) رواه الطبراني في الكبير ١٨/١٦٢ النظر صحيح الجامع ٥٤٣٥.

(٢) رواه الامام احمد ٢/٢٢٠ السلسه الصحيحه ١٠٦٥ [هنا الحديث فيه ضعف].

رەش بىنى شتىكى دەرونى يەو لەدلىدا كەم و زياد دەكات، باشتىرین و
گرىنگىرین چارەسەر پشت بەستنه بەخوای پەرورەدگار

«عبداللە»ى كۆپى «مسعود» دەفرمووى :-

«وَمَا مِنَّا إِلَّا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُذْهِبُهُ بِالتَّوَكُّلِ».

واتە «هیچ كەس نەبوو لەئىمه ئیلا كەم تا زۆر شتىك لىمە لەدلى دا

دروست دەبوو بەلام خوای گەورە نەیدەهیشت ولای دەبرد بە بەپشت بەستن بە

خوای»^(١)

(١) رواه ابو داود ٣٩١٠ وهو في السلسله الصحيحه 430.

سویند خواردن به غهیری خودا

خوای په روه ردگار خوئی بۆ خوئی سویند ده خوات به هه ر شتیک له مه خلوقات و دروست کراوه کانی خوئی که بیهوئ، به لام بۆ مخلوقات دروست نی یه سویند بخۆن به غهیری خودا.

وهیه کیک له و تاوانانهی که زمانی خه لکیکی زۆر له سه ری پاهاتوه و به زمانیاندای، سویند خواردنه به غهیری خودا .

سویند خواردن خوئی بۆ خوئی جوړیکه له به گه وره گرتن و شکۆمه ندی بۆ نه و که سه ی که سویندی پیّ ده خورئ، بۆیه نه و شکۆمه ندی و گه وره یه ش شایسته و شیاوی هیچ که س نییه ته نها (الله) نه بیّ .

«عبدالله»ی کورئ «عمر» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگیرته وه که فەرموویه تی:

« أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تُخَلِّقُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ ».

واته «وریابن خوای په روه ردگار حرامی کردوه له سمرتان که سویند به بارک و بایرانتان بخۆن، جا هه ر یه که له ئیوه سویندی خوارد بابه خودا سویند بخوات یا خود پیّ ده نگ بیّ»^(۱).

«عبدالله»ی کورئ «عمر» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگیرته وه که فەرموویه تی:

(۱) البخاري انظر الفتح ۵۳۰/۱۱

« مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ ».

واتە « ھەرکەس بەغەیری خوا سوێندی خوارد ئەوا ھاوبەشی بۆخوایانانە ». ^(١)

وە دەفەر مووی:

« مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِتًّا ».

واتە « ھەرکەس سوێند بە ئەمانەت بخوات، ئەوا لە ئێمە نی یە » ^(٢)

کەوابوو: دروست نی یە سوێند خواردن نە بە کەعبە، وە نە بە ئەمانەت، وە نە بە شەریف، وە نە بە بەرە کەتیی فلان، وە نە بە ژبانی فلان، وە نە بە گەورەیی پیغەمبەر و پیاوچاکان، وە نە بە دایک و باوک، وە نە بە سەری منداڵ و ئەوڵاد، ھەموو ئەمانە حەرامن

وە ھەر کەس سوێندیکی خوارد بە یەکیەک لەمانەو تێکەوت، ئەوا کە فارەتە کە ی ئەو یە بلی: « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ».

ھەر وە کو لە (حدیث) ی (صحیح) داھاتووە:

« مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ وَاللَّاتُ وَالْعُزَّى فَلْيُقْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ».

واتە « ھەر کەس سوێندیکی خواردو لەسوێندە کەیدا وتی بە (لات) و (عوزا). با

پەشیمان ببیتەو و بلی « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » ^(٣).

ھەر وە ھا لە وێنە ی ئەم باسە کۆمەڵێک ووتەو گوشتاری شیرکی و حەرام ھە یە کە بەزاری ھەندی لە موسلماناندا دی، لەوانە: (پەنادە گرم بە خواو بە تۆ، پێشتم نەستورە بە خواو بە تۆ، ئەمە لە خواو لە تۆو ھە بسو، کەسم نی یە

(١) رواه الامام احمد ١٢٥/٢ النظر صحيح الجامع ٦٢٠٤

(٢) رواه ابو داود ٣٢٥٣ وهو في السلسلة الصحيحة رقم ٩٤

(٣) البخاري ٥٣٦/١١

تەنھا خوا و تۆنەبێ، خوام هەیه لە ئاسمان و تۆش لە زەوی، ئەگەر خواو فلان کەس نەبوا، بێ ئیمان بێ ئەگەر وانەبێ، (خەریکە ئیمانم نامیێ)، تۆ سالی ناتومیدی و نەگبەتی (هەروەها هەر وشەیکە جێئو و قسە ی خراپی تیابێ بەرامبەر کات و زەمانە وەک دەوترێ ئەمە زەمانێکی خراپە، ئەم سەعاتە نەگبەتی بوو، پووی زەمانە پەش، ئەمانە هەمووی حەرامن چونکە جێئودان بە زەمانە دەگەرێتەو بۆ خوا کە زەمانە دروست کردووە).

و هەر ناویک «عبد» ی تیابێ بۆ غەیری خوا حەرامە وەک «عبدالمسیح، عبدالنبي، عبدالحسين».

هەروەها لەو زاراوە و دەستەواژە و دەرپرێنە ی کە پێچەوانە ی (تەوحید) و هەلۆه شێنەرەو یەتی و حەرامن لەوانە: - نیشتر اکیه تی نیسلام، دیموکراتی نیسلامی، ویستی گەل لە ویستی خواو یە، دین بۆ خواو نیشتمانیش بۆ کۆمەلگا، بەناوی گەلەو، بە ناوی شۆرشو.

و هەروەها لە زاراوە و دەرپرێنە حەرامەکانە بەکار هێنانی وشە ی (ملك الملوك) و ئەوەی ئەو مانایە ببە خشی وەک (قاضي القضاة) کە بۆ مڕۆڤ بەکاربێ.

هەروەها بەکار هێنانی وشە ی «سید» و هاوماناکانی کە بەکار دەبێ بۆ کەسانی (منافق و کافر) نیشتر جیاوازی نی یە ئەو وشە ی (سید) بەعەرەبی بگوترێ (وەک دەوترێ سید فلان) یا بەزمانێکی تر بوترێ (وەک دەوترێ گەرەم).

هەروەها بەکار هێنانی وشە ی (ئەگەر) حەرامە، کاتیک مانای ناپەرەزایی و پەشیمانی و خەفت و مەراق ببە خشی (وەک دەوترێ ئەگەر ئەو بکرا یە

ئاوادەبوو، ئەگەر نەرۆیشتایە نەدەمرد). ئەم قەسەیه دەرگایە کە بۆشەیتان و لێوێ گوزەردەکاتە نێو دڵ .

هەروەها ووتنی « اللهم اغفر لي إن شئت » خۆیە لێم خۆش بە ئەگەر بتهوێ .

دانیشتن لە گەڵ دووڕووەکان یان خراپەکاران و ھۆگر بوون بپیانەو

زۆریک لەو کەسانە کە نێمان و باوەر لە دڵیاندا جێگیر نەبوو، پوو لە کۆڕو دانیشتگای تاوان باران و خراپ کاران دەکەن، بە لکۆ زۆرجار لە گەڵ هەندێ کەسی وا دادەنیشن کە قەسە ناشرین بە دینی خوا دەکەن و پەختە لە شەریعەتی خوا دەگرن و گالتە بە دین و شوێن کەوتوانی دین دەکەن.

جا گومانی تێدا نی یە دانیشتن لە گەڵ ئەم جۆرە کەسانە حەرامە و عەقیدەو بیروباوەر لە کەدار دەکات و دەپوکی نیتەو .

خوای گەورە دەفەر مووی :

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (الأنعام: ٦٨)

واتە «هەمەکات ئەم موشیرک و خراپەکارانەت دی خەریکن لە بارەى ئایەت و دینی خواوە خراپ دەوێن و گالتە ئەکەن، ئەم تۆ پرویان لێ وەرچەرخێندە بە جیان بەتێلە، تاقەسە کەیان ئەگۆڕن و وازدێنن لە خراپ ووتن. جا ئەگەر شەیتان

ئهم نامۆژگارییهی له بیرت بردهوه و له گه‌لیان دانیشتی، ئه‌وا هه‌رکات وه‌بیرت هاته‌وه نابێ له‌گه‌ڵ ئه‌و خه‌لکه‌ ستم کاره‌ دانیشتی.»

له‌به‌ر ئه‌وه له‌م حاله‌ته‌دا دروست نی یه‌ دانیشتن له‌گه‌لیان هه‌ر چه‌نده زۆر نزیک بن له‌ رووی خزمایه‌تی یه‌و تیکه‌لی یه‌کتر بن له‌ رووی خه‌زانیه‌وه، وه‌ زمان پاراوو شیرین بن. ته‌نها بۆ که‌سانیک دروسته‌ له‌گه‌لیان دانیشتی که‌ بیه‌وێ قسه‌ی خه‌ریان بۆ بکات، یان به‌ره‌رجی قسه‌ به‌ تاله‌کانیان بداته‌وه، یان نکۆلیان لێ بکات و ده‌مکوتیان بکات، به‌لام پازی بوونو بێ ده‌نگی له‌و شوێنانه دروست نی یه‌ .

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمووی :-

﴿ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾ (١٦) التوبة:

٩٦

واته‌ « خۆ نه‌گه‌ر ئێوه لێیان پازی بن، ئه‌وا به‌دۆنیاییه‌وه خودا له‌ خه‌لکانی تاوانبار پازی نابێ.»

به‌له‌کردن له‌نویژدا

گه‌وره‌ترین تاوانی دزی بریتیه‌ له‌ دزی کردن له‌نویژدا، هه‌روه‌کو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووی :

« إِنَّ أَسْوَأَ النَّاسِ سَرَقَةُ الَّذِي يَسْرِقُ صِلَاتَهُ » قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُهَا؟ قَالَ « لَا يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا ».

واته « خراپترینی خه لگانی دز نهو کسه یه که دزی له نویژه کی بکات ». و تیان: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ چون دزی له نویژ ده کری؟ فهرمووی: « دزی کردنه که بلموه ده بی پرکوع و سوجه کانی به تمواری نابات و په لده کات»^(۱)

جا نویژ کردن به په له و نه پاراستنی هیمنی تیداو جیگیر نه بونی پشت له (پرکوع و سوجه) داو پرک نه بونه و هی پشت له دواي هه ستانه وه له (پرکوع و سوجه) داو دانه نیشتن له نیوان هه ردوو سوجه که دا، هه موو نه مانه نهو هه له و ناته وایانه ن که زور دیارو بهرچاون له ناو زوری هی نویژ خوینانداو، مزگه و تیک نی یه فونه ی نه م جوړه نویژ خوینانه ی تیدا نه بی.

وه هیمنی و له سهر خویی روکن و پایه یه که له پایه کانی نویژ، به بی نه م پایه یه نویژ دانامه زری و وهر ناگیری و جیی هیچ ناگری، هه ر بویه نه م کاره زور ترسناکه وه کو پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمووی:-

« لَا تُجْزِئُ صَلَاةُ الرَّجُلِ حَتَّى يُقِيمَ ظَهْرَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ ».

واته « نویژی هیچ که سیک دانامه زری و تمواو نابی و جیی هیچ ناگری، تاوه کو پشتی پرک نه کاته وه له پرکوع و سوجه دا»^(۲).

گومانی تیدا نی یه که نه م کاره کاریکی خراپ و قیژه ونه و هه ر که س بیکات شیاوی نه و یه ری لی بگریت و له و کاره قه ده غه بگریت و بترسیتری که کاریکی خراپی کردووه .

(۱) رواه الامام احمد ۳۱۰/۵، وهو في صحيح الجامع ۹۹۷

(۲) رواه ابوداود ۵۳۳/۱، وهو في صحيح الجامع ۷۲۲۴.

له (أبو عبد الله الأشعري) هوه دهفهرمووی : پیغه مبه رعلیه نويژی جه ماعه تی له گهل هاره له کانی کردو پاشان له گهل کومه لیک دانیشت، پیاویک هاته ژوره وه نويژی دابه ست، جا له نويژه کهیدا رکوع و سوجه دی دهبرد وه کو دهنوک بدات له زهوی، پیغه مبه رعلیه فهرمووی :-

« تَرَوْنَ هَذَا لَوْ مَاتَ عَلَى هَذَا مَاتَ عَلَى غَيْرِ مِلَّةِ مُحَمَّدٍ ، يَنْقُرُ صَلَاتَهُ كَمَا يَنْقُرُ الْغَرَابُ الدَّمَ ، إِنَّمَا مِثْلُ الَّذِي يُصَلِّي وَلَا يَرْكَعُ وَيَنْقُرُ فِي سُجُودِهِ كَالْجَائِعِ لَا يَأْكُلُ إِلَّا تَمْرَةً أَوْ تَمْرَيْنِ ، مَاذَا يُغْنِيَانِ عَنْهُ » .

واته «تائمه ئهیین ؟ همرکس بری لهر شو حاله، شهوا لهر غهیری دینی (محمد) مردوه، له نويژه کهیدا دهنوک دعات وه کو قله پرش دهنوک له خوین دعات، جا غومی شو کسهی پشت دهچمینی له رکوع ودهنوک دعات له زهوی له سوجه کاند، وه کو کسیتی برسی وایه که تمنها خورمایهک یان دوخورما بخوات و هه لسیتموه، که بهوه هیچ سودمند نابی»^(۱)

وهله (زید)ی کوری (وهب) هوه دهفهرمووی :- (حذیفه) پیاویکی بینی رکوع و سوجه دی به تهواوی نه دهبرد، (حذیفه) فهرمووی :

« وَلَوْ مِتُّ وَهَذِهِ صَلَاتُكَ مِتُّ عَلَى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِي فُطِرَ عَلَيْهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » .

واته «نويژت نه کرد، وه نه گهر بهم کاره وه بری، شهوا لهر غهیری شو فیترهت و دینه دهمری که خوا (محمد)ی لهری داناه»^(۲).

(۱) رواه ابن خزيمة في صحيحه ۳۳۲/۱ وانظر صفة صلاة النبي للألباني ۱۳۱.

(۲) رواه البخاري انظر الفتاوى ۲/۲۷۴.

وه همرکس نوڙه کهی به پهله کردو هیمنی تیدا نه پاراست کاتیک نه مهی زانی پتویسته له سهری نوڙه کهی دووباره بکاته وه، مادام کاتی نوڙه کهی مابې، وه نه وهش که پږیشتو وه و رابردو وه پتویسته ته و به بکات و په شیمان بیتوه، بویه پتویست ناکات نوڙه کهی رابردو و بگپرتته وه .

به لگهش نه وهیه که پیغه مبه رعلیه صلی الله علیه و آله فرمووی:

« اَرْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ». واته « برۆ نوڙه کهت بکمره وه چونکه تو نوږت نه کرد »^(۱) .

کاری بی هوده و جولهی زور له نوږدا

نهم به لایهش زوریک له نوږت خوږینان لیتی ده ریز نابین، له بهر نه وهی نه و فرماندی خویان به جی نه هیناوه که ده فرمووی:-

﴿ وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَنْتَيْنِ ﴾ البقرة: ۲۳۸ واته « هستن نوږت بکمن بو خوا به ترس و هیمنی یوه » .

وه له و فرمایشتهی خدا تینه گه یشتون که ده فرمووی :-

﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ (۱) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝ (۲) ﴾ المؤمنون: ۱- ۲ واته « به راستی خه لکانی خاوهن تیمان و باوه پ سرفرازو پزگار بوون، نه و کهسانهی که له نوږه کانیا ندا خشوعیان هیه و بدل ناگیان له

نويژه كانيانه و به لاشهش لسهسرخو و بهيمنييه نويژ ده كمن و هجوجل و
حه كه تي بي ه ناكمن له نويژه كانياندا».

وه كاتيڪ پرسياركرا له پيغه مبهري عليه السلام سه بارهت بهريك كرنه وه و پاكر دنه وي
شويني سوجه له كاتي سوجه بردندا كه درسته يان نا ؟

نه ويش فرموي:

« لَا تُمْسَحْ وَأَنْتَ تُصَلِّي فَإِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَوَاحِدَةً تُسَوِّیةَ الْحَصَى ».

واته « نه كه ي شويني سوجهت پريك بخي له كاتيڪ دا له ناو نويژدا بوي .
به لام گمر هر ناچار بوي يهك جار دهستي پيدا بهينه»^(۱).

وه زانايان (به رحمت بن) باسي نه وه يان كردوه كه هجوجلتي زو و يهك له
دواي يهك، نه گمر پتيويست و ناچاري نه بي نويژ بهتال ده كاته وه. نه گمر حالي نه م
كه سه وابي، نه ي نه بي حالي نه و كه سانه چون بي كه له بهر دهستي خودا دا
پاوه ستاون و هجوجلتي بي هوده ده كمن و يه كيك سهيري سه عاته كه ي ده كات و
نه وه ي تر جله كه ي ريك ده خات، يان په نجه به لوتي ده كات، وه چاوه كاني بولاي
پاست و چهپ دا ده سوريئي و سهيري ناسمان ده كات، دياره ناترسى له وه ي
چاوه كاني كويز بي و شهيتان له نويژه كه ي بدزي بهم كاره .

(۱) رواه أبو داود ۵۸۱/۱ وهو في صحيح الجامع ۷۴۵۲.

پیش که وتنی ئیمام له نوێژدا به ئه نهقه ست

په له کردن یه کیکه له رهفتارو سروشتی مرۆڤ .

﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا﴾ (۱۱) الإسراء: ۱۱. واته « مرۆڤ هه می شه

په له کارو هه له شهیه ».

وه پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده فهرموئ :

« التَّائِي مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ ».

واته « نهرم و نیانی و له سهر خۆی له خودا وهیه، وه هه لپه هه لپه و په له کردن

له شهیتانه وهیه » (۱).

نهوی که زۆر تیبینی ده کری له نوێژی جه ماعه تدا له لای راست و چه په وه

نوێژ خوێنیکی زۆر ده بینری پیش ئیمام ده که ون، به تایبهت له رکوع و سوجه

بردندا، وه له ((الله اکبر)) هکاندا به گشتی، وه ته نانهت له کاتی سهلام دانه وهش

دا .

نهم کاره هه ره چهنده له ناو خه لکدا گرنگی پی نادری، به لام هه ره شهی توندی

ده باره ی هاته له پیغه مبهه وه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

« أَمَّا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوَّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ

حِمَارٍ ».

واته: « ئایا نهو که سهی سهی له پیش سهی ئیمام وه بهرز ده کاته وه

ناترسی خوای گه وه سهی بکات به سهی گوئ درێژ » (۱).

(۱) رواه البيهقي في السنن الكبرى ۱۰/۱۰ وهو في السلسلة ۱۷۹۵.

نویژخوین پێویسته لەسەری کە بەهیمنی و لەسەر خۆییەوه بیّت بەردو نوێژ،
جا ئەمە ئەگەر بۆهاتنەکەوی بێ، ئەو ئەبێ بۆنویژدەکه چۆن بێ
و هەندێ خەڵکی نە مەسەلەکیان وای لێ تێکەڵ و پێکەڵ بسووه، بۆئەوێ
پیش ئیمام نەکەون کە چی زۆر لە ئیمام دواوەکەون و بەجێ دەمیّن

پێویسته بزانری کە شەرەناسان (بەرەحمەت بن) بنەمایەکی جوانیان
باسکردووه داناو بۆ ئەوێ نوێژ خوین نە پیش ئیمام بکەوی و نە لە
ئیمامیش جێ بێنی، ئەویش ئەوێه: کاتێک کە ئیمام «الله أكبر» ی تەواوکرد
ئینجا نوێژخوین بچوێ، کەوابوو هەركات ئیمام لە ووشە (راء) ی «الله
أكبر» تەواوبوو ئینجا دروستە بۆ نوێژ خوین بچوێ و هەرەکەبکات. نە پیش
ئەو بکەوی نە دواش بکەوی. بۆیە بەم شیوێه کارەکەرتێک دەخری
و هەواوەلەکانی پێغەمبەر ﷺ زۆر سووریبون لەسەر ئەوێ کە پیشی
پێغەمبەر ﷺ نەکەون، گەنگیان بەو کارە زۆر دەدا.

بۆ نمونە یەکیێک لەوان کە (براء) ی کورێ (عازب) دەفەرموی: صەحابە لە
پشتی پێغەمبەر دە نوێژیان دەکرد، کاتێک کە پێغەمبەر ﷺ سەری لە رکوع
بەرز بکردایەتەوه برۆشتایە بەردو سوچدە کەس نە دەبینرا بچەمیتهوه بەردو
سوچدە هەتاوەکو پێغەمبەر ﷺ ناوچەوانی دانەنایە لەسەر زدوی، پاشان
هەموی لە دواوە لار دەبۆنەوه و بەردو سوچدە دەچەمینەوه.

و کاتێک پێغەمبەر ﷺ کەوتەتەمەنەوه و هەرەکە و هوجوێ جۆریێک لە
خابونەوهی تێکەوت، نوێژخوینانی پشتەوهی ناگادار کردەوه فەرموی

« أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ بَدَلْتُ فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ ».

واته « ئىى خەلکىنە من کەوتومەتە تەمەنەو قورس بووم، بۆرە وریابن له نوێژدا پەلەمەکن و پێشم نەکەون له رکوع و سوجده بردندا»^(۱).

وه پێویسته ئەو کەسەى کە نیمام و پێش نوێژ، کاتیەک کە نوێژ دەکات وتنى(الله اکبر)هکانى بە گۆرەى سوننەتى پێغه مېهر بى، بەو شێوەیەى کەله (حدیث)هکەى(أبوهريرة) دا هاتوه دهفرمووى :

« كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي سَاجِدًا ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ مِثْلَ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا وَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الْمُنَى بَعْدَ الْجُلُوسِ ».

واته « پێغه مېهر ﷺ هەركات هەستایە بۆ نوێژ، «الله أكبر» ى دەکرد کاتیەک نوێژى دابەستایە، پاشان «الله أكبر» دەکرد کاتیەک رکوعى بەردایە، پاشان له رکوع بەرز دەبویەوه دەفرموو: « سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » وه کاتیەک تەواو راست دەبویەوه دەفرموو « رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ » ، پاشان «الله أكبر» ى دەکرد کاتیەک دابەزایە بۆ سوجده، پاشان «الله أكبر» ى دەکرد کاتیەک سەرى بەرز بکەردایەتەوه، پاشان «الله أكبر» ى دەکرد کاتیەک سوجدهى بەردایە، پاشان «الله أكبر» دەکرد کە سەرى بەرز بکەردایە، ئینجا ئەمەى

(۱) رواه البيهقي ۹۳/۲ وحسنه في إرواء الغلیل ۲۹۰/۲

بهردهوام ده کرد له ههموو نوښه کهي دا تاره کو تمواو ده بور. وه کاتيکيش له دواي دانيشتني يه کم هه لېسايه تموه «الله اکبر» ده کرد ^(۱).
جا بزيه هرکات پيش نوښ «الله اکبر» هکاني کۆک و ته بابوون له گهل جولوه
حه ره که کهي، وه نوښ خوښه کانيش بهو چوښه تيهي که باسکراوه جولانه وه، نهوا
کاروباري نوښي جامه عه ته کهي پڼک و پڼک و باش ده بي.

هاتني که سيک بۆ مزگه وت که سیر وپيازي خواردبي، يان بۆنيکي ناخوشي پيوه بي

خوای گه وره ده فرموي :-

﴿يَبْنَیْ ءَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ الأعراف: ۳۱.

واته « ئهي نه وه کاني ئاده م هرکه ده چنه مزگه وت بۆ نوښ، جل و بهرگي
پاک و خاوڼن بپوشن».

له «جائر» کورې «عبدالله» وه ده فرموي، پيغه مبه ر عليّه مه مويه تي:
« مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا أَوْ قَالَ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ ».

واته « هرکس سيرو پيازي خوارد باليمان دور که وښتموه، يان فرموي:
با له مزگه وتان دور که وښتموه وله ماله کهي خوښا بمينيتموه ^(۲)»

(۱) رواه البخاري رقم ۷۵۶ ط. البغا

(۲) رواه البخاري انظر الفتح ۳۳۹/۲

وہ لہ ریوایہ تەکەیی «مسلم» داھاتوہ:

« مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالْثُومَ وَالْكَرْثَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَى مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ بَنُو آدَمَ ».

واتە « ھەرمکس پیازو سیر و کەرەری خوارد با نزیکە میزگەوتمان نەکەوێ، چونکە ملائیکە توشی نازار دەبن بەو شتانەیی کە مرۆڤ پێی نازارمەند دەبێ »^(۱).

وہ «عمر» ی کورپی «خطاب» وتاری دەخوێند لہ پۆزی جومعەدا، لەناو وتارە کەیدا ھەرمووی:

« ثُمَّ إِنَّكُمْ أَتَيْهَا النَّاسُ تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ لَا أَرَاهُمَا إِلَّا خَيْشَتَيْنِ هَذَا الْبَصَلُ وَالْثُومَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنَ الرَّجُلِ فِي الْمَسْجِدِ أَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ إِلَى الْبَقِيعِ فَمَنْ أَكَلَهُمَا فَلَيْمَتُهُمَا طَبَخًا ».

واتە « ئێمە خەڵکینە ئێوە ئێمە دوو پووە کە دەخۆن و من بە پیسیان دەبینم: کە ئێمەش سیر و پیازە، دانیابن پێغەمبەر ﷺ دەبینی ھەرمکات لہ میزگەوتدا بۆنی ئێو دوانەیی لہ ھەر پیاویەک بکەردایە، ئێو فرمانی پێی دەکرد کە دەربەجێ لہ میزگەوت و دورکەوتێتو بەرەو بەقیع، جا ھەر کەس سیر و پیازی خوارد با جوان لہ چێشتدا سورێ بکاتو بەو بۆنە کەیی بمرێت »^(۲).

(۱) رواه مسلم رواه ۱/۳۹۵

(۲) رواه مسلم ۱/۳۹۶

و ئەوەی پەيوەندی بەم بۆسەو هەیه: ئەو کەسانەش دەگرتەو کە راستەوخۆ لە دواى نیش کردن دەچنە مزگەوتەو بە بۆنى ناخۆشى عەرەقى بن بال وگۆرەو یەکانیانەو .

لەوێش خراپ تر جگەرە خۆرەکان، ئەوانەى کە جگەرەى حەرام دەکێشن و پاشان دەچنە مزگەوتەکانەو و نازارى بەندەکانى خوا دەدەن لە ملانکە و نوێژ خۆتان.

زیناکردن

يَهْكِيكَ لَمَّ مَبْهَسْتُو نَامَاغەکانى شەریعتى ئیسلام پاراستنى ناموس و وەچەو نەسەبى خەلکى یە، بۆیە زینای حەرام کردووە .
خوای پەروەردگار دەفرمووی :-

﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَةَ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ الإسراء: ۳۲

واتە « وریابن بەهیچ شێوەیەك توخنى زینا نەکەن، چونکە بەراستی زینا و داوێن پیسی تاوان و کردەو یەکی زۆر خراپە و ڕێگایەکی زۆر ناپەسەند و قێزەونە .»

شەریعتى پیروزی ئیسلام نەك هەر زینای حەرام کردووە، بەلكو هەموو ئەو کون و کەڵەبەر و ڕیگا و ڕێچکانەشى داخستوو کە مەرۆڤ پەلکێش دەکەن بەرەو زینا، لەوانەش فەرمانى کردووە بە داپۆشینى نافرەتانو، فەرمانى

كردووه به پاراستنى چاو له تېروانىنى حەرام و تاك بونەوهى پياوو ئافرهت و زۆر شتى تىرشى لەو پېناوهدا حەرام كردووه.

پياوى زىناكارى خىزاندار و ئافرهتى زىناكارى مېرددار، تۆلى لى دەستىرتەوه به ترسناكترين و قورس ترين سزا، ئەويش برىتى يە لە بەردە باران كردنى تا دەمىت، تا تۆلى گوناھەكەى بچىژىت، بۆنەوهى ھەموو لاشەى نازار بچىژىت، وەك چۆن گشت لاشەى تىركردووه لە حەرام .

وہ پياوى زىناكار و ئافرهتى زىناكار گەر ھاسەردار نەبۆن بە پىگايەكى شەرى، ئەوا تۆلى لى دەستىرتەوه بە ھەلاقەکردن و جەلەدە لىدان، كە لەسنورە شەرىيەكاندا ديارى كراوہ ئەويش برىتيە لە (۱۰۰) جەلەدە . لەگەڵ ئەوہش دا كۆمەلەك لە برۆاداران نامادەبن لەكاتى جەلەدە لىدانەكەى تاوہكو شەرمەزارو ناشىرين بى لە ناو خەلكدا، وە دەبىت لەشارەكەى خۆى دوربخرىتەوہو دوچارى غەرىبى بى بۆماوہى سالىك تاوہكو سوكى خۆى بۆ دەرکەوئ .

وہ سزای پياوو ئافرهتى زىناكار لە بەرزەخدا: ئەوہى بەپروتى دەخرىنە ناو تەنورىكەوہ كە سەرەوہى تەسكەو خوارەوہى فراوانەو لەخوارەوہش ناگر دەدرئ، جا ھەركات ناگرەكە بلىسەبدات و زياد بكات ھاواردەكەن و دەقىژىنن و بەرزەدەبنەوہ، ھەتاوہكو نزىكى دەرچون دەبنەوہ، بەلام بلىسەى ناگرەكە دائەبەزىت و ئەوانىش دەگەرپنەوہ بۆناو تەنورەكە، نابەم شىوازە سزادەدرىن تا پوژى قىامەت .

له مەش ناشیرین و نا قۆلاتر ئەو یه پیاو له گەڵ ئەو ی تەمەنی گەوره بووبی و
له مردن نزیك بووبیتهوه و چو بیته سالةوه و خوداش ئەو نده مۆله تی دابی و
تەوبه ی نه کات و هه ر به رده وام بی له سه ر زینا .

که وابوو ناشیرین تر و چه په لترین زیناکار نه و که سه یه که چووبیته سالةوه و
تەمەنی گەوره بی و زینا بکات .

له «أبو هريرة» هوه، له پیغه مبه ره وه ﷺ ده فەر مو ی:

« ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ : شَيْخٌ زَانٍ ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ » .

واته « سێ کۆمه له خه لک خوای گه ره قسه یان له گه لدا ناکات و له گونا ه
پاکیان ناکاته وه ، به چاوی ره حمه ت ته ماشایان ناکات و ، سه زایه کی
سه ختی شی بو داناون ، پیاویکی به ته مەنی زیناکار ، پاشایه کی درۆزن ،
هه ژاریکی خو به زلزان »^(۱) .

وه خراپترین و پیستین کاسبی نه و پاره ییه که به رام به ر زینا وه رده گیری . وه
نه و ئافره ته ی به هۆی داوین پیسی یه وه کاسبی بکات و بژیوی په یدابکات ،
بی به ش و مه حرومه له قه بۆل بوونی دوعا و پارانه وه ، کاتی که له نیوه شه ودا
ده رگا کانی ئاسمان ده کریته وه (بو قه بۆل بوونی دوعا و پارانه وه)^(۲) .

(۱) رواه مسلم ۱۰۲/۱-۱۰۳

(۲) الحديث في صحيح الجامع ۲۹۷۱

و هەرگیز فەقیری و هەژاری بیانیی شەری نین بۆ شکاندن سنوروکانی
خوای گەورە و ئەتککردنی ناموسی یەکتەر، وەک پێشینان وتیانە : برسێبە و
سەرپەرزبە، و بەهۆی شیری مەمکی خۆتەو نەلەوەرێی.

و لەم چەرخەدا هەموو دەرگاكان خراوەتە سەر پشت بۆ ئەنجام دانی کاری
خراب، و شەیتان گشت پێگا و پێچکەکانی خراپەکاری ناسان کردوو بە هۆی
پروفیتلەکانی خۆی و دۆستەکانی، و کەسانی تاوانبارو خراپەکار شوێنی
تەلەکانی شەیتان کەوتوون و بوونەتە دەسکەلای دەستی شەیتان بۆ
بلاوکردنەوێ فەساد و بێ ئەخلاقی، ئەویش بە بلاوونەوێ سفوری و
خۆدەرخیستن و خۆجوان کردنی نافرەتان، و بەرهەڵکردنی چاو و تیروانیی
حەرام، بلاوونەوێ تێکەڵی پیاو و نافرەت، گۆشتی خراپ و فلیمی نابەجێ و
ناپەسەندو، گەشت و گوزاری زۆر بۆ ولات و جێگای بەدرەوستان، دروستکردنی
بازاری تێجاری بۆ داوێن پیسی و بێ نابروی، زۆریوونی هەتککردنی ناموس،
زۆر بوونی منداڵی حەرام و کوشتنی گۆرپەلە بۆ تاوان

خودایە داوات لێ دەکەین بەرەحمەت و لوتف و پارتیزگاری خۆت بمانپاریزی لە
داوێن پیسی، داوات لێ دەکەین دڵەکانمان پاک بکەیتەو و داوێنمان پاک
پاڤگری، لەنێوان نێمە و حەرام دا بەرەستێکی گەورە دروستبکە.

نیربازی

تاوانه که ی قەومی «لوط» ئەوەبوو لە گەڵ نێرینه کاندای جەوت دەبوون و نێربازیان دەکرد.

و هەکو خۆی گەورە دەفرموی :-

﴿وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ

﴿الأعراف: ٨٠﴾

واتە «لوط» مان عليه السلام کردە پیغمبەر و بە گەلە کە ی خۆی ووت: بەراستی ئێوە تاوانێکی خراپ و ناشیرینی و ئەنجام دەدەن لەرووی داوێن پیسیوە کە هیچ کەسێک لە خەڵکانی جیهان پێش ئێوە کاری وەها شەرمەزارانە نەکردووە، ئەمێش ئەوەیە ئێوە دەچنە لای پیاوان و نێربازی دەکەن».

و هەبەر ناشیرینی و ناقۆڵایی و ترسناکی ئەم تاوان و خراپەییە خۆی پەرەردگار سزای ئەو کەسانە ی داوە کە ئەنجامی دەدەن بە چوارچۆر لە سزاو تۆڵە، کە ئەم چوارچۆرە بەسەر هیچ گەلێکی تردا کۆنەبۆتەو، ئەوانیش بریتین لە کوێر بوونی چاوەکانیان، ژێروبەن بوونیان، بەردەباران کردنیان لەناسمانەو بەبەردی سۆرەو بوو، و هە ناردنی هاوار و قیژەییەکی سامناک بەسەریاندا.

و هە لەشەر یەتێ نیسلا میشت دا هەر کەسێک ئەو کارە ئەنجام بدات یان ئەو کارە ی لەسەر بکری بەرازی بوونی خۆی و زۆری لێ نەکرای، ئەو تۆڵەو سزا کە یان ئەوەیە کە دەبێ بە شمشیر بکوژرێن.

«عبداللہ»ی کوری «عباس» له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام ده یگیریتته وه که فرمویه تی:

«مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلْ عَمَلًا لُّوطٍ فَأَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ».

واته «هه که سیکتان بینی کاری قومه که ی «لوط»ی ده کرد (واته نیربازی، نهوا ههردو کیان بکوژن، نهوی کاره که ده کات و نهوش وا کاره که ی له سر ده کری»^(۱). وه نهو نه خوشی و تاعوانه ی که نه مپژ له م سهرده مه دا ده رکه وتوون و له سهرده مانی پیشوودا نه بوون، هه مووی هۆکاری داوین پیسیه، وه کو نه خوشی نایدزی کوشنده. نه مانه هه مووی به لگن له سر کار له جیتی شهر یعت که نهو جوړه سزاو تۆلانه ی داناوه.

نه هاتنی نافرته بۆسه ر جیتی پیاوه که ی به یی هه عوزریکی شه رعی

«أبو هريرة» له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام ده یگیریتته وه که فرمویه تی:

«إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضَبًا عَلَيْهَا لَعَنَتَهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ».

واته: «هه رکات پیار داوا ی سه ر جیتی له خیزانه که ی کرد و نهویش پشتی تی کرد و وه لامی نه دایه وه، وه نهو پیاره نهو شه به تو په یی سه ر بنیتته وه بهرام به به خیزانی، نهوا (ملانکه) له عنته لهو نافرته ده کهن تا به یانی»^(۲).

(۱) رواه الإمام أحمد ۳۰۰/۱ وهو في صحيح الجامع ۶۵۶۵

(۲) رواه البخاري انظر الفتح ۳۱۴/۶

زۆرىك له ئافرهتان كاتىك كىشهيهك له نىوان خۆى و مێردهكهيدا دروست دهبى، به گومانى خۆى دهيهوى تۆلهى خۆى بكاتهوه، بۆيه خۆى دهگرتهوه لهسەر جىنى كردن لهگهڵ پياوهكهى، جا ئهم كارەى كه ئافرهتان دهيكەن مەفسەدەو خراپەى زۆرى لى دهكهوتتەوه، لهوانه پى دهچى پياوهكهى بكهوتتە حەرامەوهو، زۆرجار لهوانه نيشهكه به خراپتر بهسەر ئافرهتهكهدا بشكىتتەوه، كه پياوهكهى بىر له خيزانىكى تر بكاتهوهو بهسەر ئهم دابيهينى

وه پيوسته لهسەر ئافرهت گورج بى له وهلام دانەوهى داراكارى مێردهكهى هەركات داواى لى كرد، تاوهكو ئهم فەرمانى پيغمبەر ﷺ جيبهجى بكات كه دهفرموى:

« إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْتُجِبْ وَإِنْ كَانَتْ عَلَى ظَهْرِ قَتَبٍ ».

واته: « هەركات پیاو داواى سەر جىنى له خيزانهكهى كرد، ئهوا با دهست بهجى وهلامى بداتهوه، تهناى ئهگەر لهسەر كۆچ و بارى خوشترهكهشى بى با دابهنى »^(۱)

وه پيوستيشه لهسەر پياو بهتەنگ خيزانيهوهى بى و پهچاوى حالى خيزانى بكات، كاتىك نهخوشه يان دووگيانە يان بى تاقەتەو خەفەتبارو دلتەنگه، بۆنهوهى كۆك و تهبابى و خوشەويستيان بهردهوام بى و دژايسەتى و تيگيران لهنيوانيان دروست نهبى

(۱) انظر زوائد البزار ۱۸۱/۲ وهو في صحيح الجامع ۵۴۷

داواى ئافرهت بۆتەلاق لەمىردهكهى بهى هيج هۆيهكى شرعى

زۆرىك له ئافرهتان پهلهوهتهشن له داواکردنى تەلاق له مىردهكانيانو
مىرد ناچار دهكن كه خىزانيان به تەلاق دان بدن .

بۆ نمونه كاتىك كىشهيهكى بچوك دروست دهى، يان كاتىك شو پارو مالهى
كه دهيهوى پياوهكهى پى نهداو بۆى دابىن نهكات، شهوا دهست بهجى داواى
تەلاق دهكات. وه زۆرجار پى دهچى له لايهن كهسوكرارى ئافرهتهكهوه هانبدرى
و پالى پتوهنبى .

وه زۆرجار ئافرهت له رووى پياودا دههستىو بهرامبهرى لى دهگرىو
لىنى راست دهپتتهوه به كۆمهلىك ووتوو قسهى كاريگرو ههستيار كه دهمارى
پياو دهگرىو توپهى دهكات وهكو دهلى نهگهر پياوى تەلاقم بده.

وه شتىكى زانراوه كه تەلاقو جياپونهوهو لىكدابراى پياو وئافرهت بهلاو
نهگبهتى زۆرى لى دهكهوتتهوه، شىرازهى خىزان دهپچرىو نهتك دهىو، وه
مندال پهرتهوازهو بى سهروبهى دهى، وه زۆر جار پهشىمانى لهدوادى، بهلام
پهشىمانى سودىك نابهخشى .

ئا نهمانه و چهندههى تىرش حىكمهتو كار لهجى شرعى دهردهخات،
كاتىك كه داواکردنى تەلاقى ههرام كردوه.

«ثوبان» له پىغهمبهروه ﷺ دهگىرتتهوه كه فرمويهتى:

« أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلَتْ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ مِنْ غَيْرِ مَا بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَأْيَ الْجَنَّةِ ».

واته: « همر ئافره تىك داواى تەلاق لە مێرده كەى خۆى بكات بەبى
بیانویهكى شرعى، ئهوا بۆنى بهههشتى لهسهر حهرامه »^(۱).

«عقبة» ى كورپى «عامر» له پىغه مبهروه وه عَلَيْهِ السَّلَام دهگيریتهوه كه فەرموویهتى:
« إِنَّ الْمُخْتَلَعَاتِ الْمُتَزَعَاتِ هُنَّ الْمُتَنَفِقَاتُ ».

واته: « ئهوا ئافره تانهى داواى (خلع) جيا بونهوه دهكهن بهبى بیانوى
شرعى ئهوانه مونا فقه »^(۲).

بهلام تهگەر هۆكارىكى شرعى ههبوو بۆ ئهوى ئافره تهكه داواى تەلاق و
جيا بونهوه بكات، وهكو ئهوى پياوه كەى وازى له نوێژ هینابى، يان عارهق
خۆربى، يان بیهوى به زۆر خێزانە كەى توشى كارى حهرام بكات، يان زوڵم و
سته مى لى بكات به لێدان و ئازاردان يان ئافره تهكه له مافه شرعیه كانى خۆى
بببەش بكات، وه نهسیحهت و نامۆژگارىش سودى نهبوو، وه ههچ رێگه يهك
نه نه بینرا بۆ چاك بوونى، ئهوا ئافره تهكه ههچ تاوانى لهسهر نى بهو گونا هبار
نابى كه داواى تەلاق لە مێرده كەى بكات، بۆ ئهوى خۆى و دینه كەى سهلامهت
بى و دوچارى تاوان و خراپه نهبى .

(۱) رواه أحمد ۲۷۷/۵ وهو في صحيح الجامع ۲۷۰۳

(۲) رواه الطبراني في الكبير ۳۳۹/۱۷ وهو في صحيح الجامع ۱۹۳۴

شوبهاندنی خیزان به دایک و خوشک (الظهار)

«ظهار» په کټکه له ووتو دهرپرېنانه ی سهرده می نه فامی که نه مړو په پیره و ده کریو له ناو موسلماناندا بلاوه، وه کو نه وه ی پیاو به خیزانی خو ی بلی «تو وه کو دایکم وای، یان تو حهرام بی له سهرم وه کو چو ن دایکم لیم حهرامه .
نهم ووشه و دهرپرېنه ناشرینانه و هاوشپوه ی نه مانن شهرعته به قیزه ون و نابوتی داناوه، چونکه زو لیم و سته می تیداده رده که وی به رامبر به نافرته .
وه خوی گه و ره نهم کاره ی به وه وه صف کردوه که ده فرمو ی :

﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مَنْ نَسَاهُمْ مَا هُمْ أُمَّهَاتُهُمْ إِن أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا آلِي لَدَنَّهُمْ وَلَهُمْ لِقَوْلُكُمْ مَنكراً مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراً وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ﴾
المجادلة: ٢

واته: «نومانه تان له خیزانه کانیان «ظهار» نه که ن و بیان ده لیم: نیمه وه کو دایکمان، نومان دایکیان نین، دایکی نومان نه و نافرته تانن که نومانیان لی بووه، وه به راستی نه وه به خیزانه که ی خو ی بلی (وه کو دایکم وای) نه وه قسه یه کی نابه جی و درو یه کی ناپه سندی کردوه .»

وه شهرعته ی پیروزی نسلا م که فاره تیکي قورسی بو نه و حالته داناوه، که فاره ته که ی وه کو که فاره تی کوشتنی که سیکه به هله، هاوشپوه ی که فاره تی جووت بوونه له گه ل خیزان له مانگی په مه زاندا .

جانبیه نه و که سه ی «ظهار» له خیزانه که ی بکاتو نه و قسانه ی به رامبر بکات، ناییت نزیکي خیزانی بکه وی تاوه کو که فاره ت و باجه که ی ده دات .

خوداش خۆی باسی که فاره ته کهی کردوو ده فهرموی :

﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَٰلِكُمْ تُوعِظُونَ بِهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مَسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾﴾ المجادلة: ٣ - ٤ .

واته: « ئهوانه له خهزانه كانيان «ظهار» نهكمن، له پاشان ده گهرينهوه و پهشيمان ده بنهوه له قسهی خويان و ده يانهوهی بيانکه نهوه به خهزانى خويان، نهوه پيش نهوهی بچه لايان ده بى يه کيک لهم سى شته بکمن بو نهوهی ببيتته که فاره تى کاره کهيان»:

به کهم:

﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا﴾ المجادلة: ٣ .

واته: « بهنده يهک نازاد بکمن، پيش نهوهی بگمن به يهک و تیکه لى ژن وميردى بکمن».

دووهم:

﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا﴾ المجادلة: ٤

واته: « نه گهر نهو کهسه کويلهی دهست نه کموت نازادى بکات، نهوا ده بى دوو مانگ له سهر يهک بهر و ژوو بى . بهر نهوهی بگمن به يهک ».

سئ بهم:

﴿فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مَسْكِينًا﴾ المجادلة: ٤

واته: « جائموى نهيتوانى دومانگ بمرؤزوو بى، با شست همزار له ژهمىك خواردن تيرىكات».

جوتبوون له گهل خيزان له كاتى بيتوتيزى دا

خوای گهورة دهفهرمووى :

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْرِضُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ﴾ البقرة: ٢٢٢

واته: « ئمى پىغه مېمېرى خوا ﷺ سېبارهت به جوت بوون له گهل ئافرهتى ههيزدار پرسىارت لى ده كمن، توش بلى : جوت بوون له گهل خيزاندا له كاتى بيتوتيزى دا مايى زهررو زيانه، بويه له مارهى بيتوتيزياندا لىيان دورىرو تىكهلى سهرجى ژنو ميږديان له گهل مه كمن، نابى به مېمېستى سهرجى نزيكيان بكهونو بچنه لايان ههتاوه كو پاك ده بنهوه و خيزان ده شون».

كهوابوو دروست نى به بو پياو سهرجى له گهل خيزانى خويدا بكات تاوه كو خوى ده شوات له دواى پاك بوونه وه كهى. وه كو خوای گهورة دهفهرمووى:

﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ﴾ البقرة: ٢٢٢

واته: « ههركات پاك بوونهوه و خيزان شوست، ئهوجا بوژان ههيمو دروسته بوژان بچنه لايانو سهرجىيان له گهل بكمن لهو شوينموى كه خودا پتسى پى داوون كه پيشمويه».

وه نهوهی كه ناپهسهندی و قیژهونی نهم تاوانه دهرده خات فهرموده كهی پیغه مبهه ﷺ كه دهه فرموی:

« مَنْ أَكَلِي حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَي مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » واته: « ههركهس بهچته لای ئافره تیکی ههیزدار یان له دواوه بهچته لای یان بهچت بۆلای فالتچیهك، ئهوه كافر دهبی بهو قورئانهی بو محمد ﷺ دابهزیوه »^(۱).

وه ههركهس نهم كاره بكات بهههله و بهبی قهسدو نه زانی، نهوا هیچی له سههه نسی یه. بهلام ههركهس نهم كاره بكات به نهقهست و بهشزانی خیزانی له بینوژی دایه، نهوا كهفاره تی دهكهویتته سهرو دهبی باجه كهی بدات، له سههه بۆچونی ههندی لهو زانایانهی كه «حادیث» ی كهفاره ته كهی به «صحیح» ده زانن.

كهفاره ته كهشی بریتیه: له دیناریك، یان نیو دینار « ئالتون ».

جا ههندی له زانایان فهرموویانه: نهو كهسه خۆی سهههشكه لهوهی دیناریك ده دات یان نیو دینار .

وه ههندیکی تریان فهرموویانه: گهر پیاوه كه له سهههه تایی كاتی بینوژییه كه دا چووه لای خیزانی كه خوینی زۆری لی دی، نهوه ده بیست دیناریك بدات، وه نه گهر له كۆتایی كاتی بینوژییه كه دا چووه لای كه خوینه كهی كه مه یان پیش خۆشۆردن بهچته لای نهوه نیو دینار ده دا.

(۱) رواه الترمذي عن أبي هريرة ۲۴/۱ وهو في صحيح الجامع ۹۱۸

وه دیناره کەش به ئەندازەی نیستا ۲۵، ۴ غرام ئالتوون، کە مسقاڵێک ئالتوونی عیارە (۲۴)ه، کە پێویستە بیکاتە خێر، یان نرخێ ئه‌و ئالتوونه به پاره ده‌رکات.

جووتبون له‌گەڵ دواوه‌ی خێزان

هه‌ندی کەسی شازو نامۆ ره‌وشت و نه‌خلاق شیواو به‌هۆی لاوازی باوه‌رو نیمانیا نه‌وه گوی به‌وه ناده‌ن له‌ کوێوه له‌گەڵ خێزانی خویان جووت ده‌بن، بۆیه سل ناکه‌ نه‌وه له‌وه‌ی له‌گەڵ دواوه‌ی خێزانیان جووت ده‌بن و خویانی لی ناپاریزن.

جووت بوون له‌گەڵ ئافره‌ت له‌کۆمه‌وه یه‌کیکه له‌گونا هه‌ گه‌وره‌کان.

«أبو هريرة» له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌یگێڕێته‌وه کە فەرموویه‌تی:

«مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا».

واته: «مه‌لعونه‌و به‌ر له‌عه‌نه‌ت که‌وتوه، ئه‌و کەسه‌ی به‌جێته‌ لای ئافره‌ت

له‌کۆمه‌وه»^(۱).

ئه‌ک هه‌ر نه‌مه به‌لکو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرموی:

«مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

(۱) رواه الإمام أحمد ۴۷۹/۲ وهو في صحيح الجامع ۵۸۶۵

واته: « ههركهس بچیتته لای ئافرهتیکى ههزدار یان لهداوه بچیتته لای یان بچیت بۆلای فالتچیهك، ئهوه كافر دهبی بۆ قورئانهی بۆ محمد ﷺ دابهزیوه »^(۱).

وه زۆر ئافرهتی خاوهن سروشتو تهبیعهت پاك لهم كاره پشتیان ههلكردوهو وهلامی میردیان نه داوه تهوه ههچهنده زۆریان لی كراوهو تهنگیان پی هه لچنراوه، تهنانهت له لایهن ههندی میردهوه هه پرهشی تهلاق كراوه نه گهر خیزانه کهی به قسهی نه کات .

وه ههندی لهو ئافرهتانهی که شهرم ده کهن پرسیار له زانایان بکهن سه بارهت بهم کاره، میردهکانیان گومانو دوودلی وایان بۆ دروست ده کهن که ئهوه کاره هه لاله نهو نایه ته بۆ خیزانهکانیان ده کهنه به لگه که خودا ده فهرمووی :

﴿يَسْأَلُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ﴾ البقرة: ۲۲۳

واته: « خیزانه کانتان کیلگهن بۆ ئیه، کهوابوو به ههر شیوهیهك پیتان خوشه بچه لایانو له گه لیان جووت بن، بهمهرجیک له شوینی شهرعیوه بی ».

وهشتیکى زانرایشه که « سوننهت » پروونکهره وهی ماناو مه بهسته کانی قورئانه .

(۱) رواه الترمذي برقم ۲۴۳/۱ وهو في صحيح الجامع ۵۹۱۸

جا لە سوننەتدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ ناگاداری کردووین دروستە چۆنەلای ئافرەت و سەرچیی لە گەڵ کردنی بە هەر شیوەیک کە خۆی ئارەزووی لێی بێ لە پێشەوێ بێ یان لە دواوە بێ، بەلام بە مەرجێک جووتبوونە کە لە شۆینی منداڵ بوونەوێ بێ. وە شاراوێش نی یە کە کۆم جێگای پیسەییە نە ک شۆینی منداڵ بوون .

وە شتیکی زانراوە بە لگە نەوێستیشە کە نەم کارە حەرام و قەدەغە کراوە تەنانەت نە گەر هەردوولا پیتی قایل بن و پەسەندیشی بکەن، چونکە رازی بوون لە سەر حەرام حەرامە کە حەلال ناکات .

دادپەروەر نەبوونی میژد لە خێزانەکانیدا

لەو شتانەی کە خوا لە قورئانە کەیی دا فەرمانی پێ کردووێ و نامۆژگاری کردووین، دادپەروەری میژدە لە نێوان خێزانەکانیدا.

﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ النساء: ۱۲۹

واتە: « هەرگیز ناتوانن لە خۆشەویشتی نێو دێتان دا داپەروەربن لە نێوان خێزانە کانتان دا، هەرچەندە هەوێش بەدن، جا کەوابوو: بەتەواوی خوارمەبنەوێ لە یەکیەک لە هەوسەرە کانتان، بەو هۆیە وەزەییەنن لەوێ تریان وە ک هەلبەستراوی لێ بکەن نە ئەوێە میژدی هەبێ، نە ئەوێە ئازاد کرابێ،

جا ئەگەر لە گەلیان چاك بنو خۆتان لە ناعەدالەتی پراوەتی بپارێزن، ئەوا خوداش لیبۆردە و بەرەحم و میهرەبانە ئەوی نیۆ دلتان لی ناگری».

ئەو دادپەرورەییەکی که شەرع داوای کردووە لە نیوان خێزانەکاندا پەچاو بکری و بپارێزی بریتیه لە مال و خانوو جیگای نوستن، هەریه که مافی خۆی پی بدری لە خەرجی و بژێوی ژیانو، جل و بەرگ و پۆشاک، ئەمەیه ئەو دادپەرورەییەکی که خودافەرزی کردووە، ئەک دادپەرورە بوون لە خۆشەویستی نیۆ دل، چونکه ئەمەیان کەس توانای بەسەردا ناشکی تا بتوانی دەسلەلاتی بەسەردا بگیري .

و هەندێ لە پیاوان کاتیەک لە خێزانیکی زیاتریان هەبی، ئەوا زیاتر بەلای یه کیکیاندا لادەدان و ئەوانی تریش پشت گوی دەخەن، شوینی نوستیان زیاتر لەلای یه کیکیانە یان خەرجی و بژێوی بۆ یه کیکیان زیاترە و ئەوانی ترواز لی دینن، ئا ئەمانە هەمووی حەرامن، ئەم جوړه کەسانە لە پۆژی قیامەتدا دەهینرین بۆ مەحشەر بەحال و شیوازیکی که وەسفەکی لە «حدیث»ەکی «أبوهريرة» دا هاتووە لە پیغەمبەرەو ﷺ که دەفرمووی:

« مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ إِلَىٰ إِحْدَاهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ ».

واتە: «هەرکەسیک دوو خێزانی هەبی و مەیلی بۆ یه کیکیان زیاتر بی ئەوی تر، ئەوا لە پۆژی قیامەتدا دیت لایه کی خواره لاسەنگە»^(۱).

(۱) رواه أبو داود ۶۰۱/۲ وهو في صحيح الجامع ۶۴۹۱

بەتەنھا مانەووە لەگەڵ نامەحرەمدا

شەیتان سوورە لەسەر فریودان و لە خستە بردنی خەڵکی و توش کردنیان بەتاوان و تێوەگلاندنیان بە حەرام، جا لەبەر ئەوە خواى گەورە وریای کردوینەتەووە دەفەرمووی :-

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ النور: ٢١

واتە: « ئەى ئێوانە وا باوەرێتان هێناوە بەدواى نەخشە و هەنگاوەکانى شەیتان دا مەڕۆن، چونکە شەیتان هەمیشە فەرمان دەکات بەکارى زۆر خراپ لە زیناو تاوان ».

وێ شەیتان بەناو دەمارو مۆلۆهکانى خۆینى مەڕۆشدا هاتوچۆدەکات بۆ ئەوێ توشى تاوان و خراپەى بکات، جا یەکیەک لەو پێگاو پێچکانەى کە شەیتان بە ھۆیە مەڕۆش دەخاتە تاوانەووە لە داوێن پێسى دا دەیگەوزێنى، بریتىە لە بە تەنھا مانەووە لەگەڵ ئافەرەتى نامەحرەمدا .

جا لەبەر ئەوە شەریعەتى ئیسلام ئەم پێگایەشى داخستووە و بە تەنھا مانەووەى لەگەڵ ئافەرەتى نامەحرەمدا حەرام و قەدەغە کردووە.

وێکۆ پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووی :

« لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ ».

واته: « هيچ پياوئافره تيك به تهنه كؤانبهوه ئيلا شهيتان سئ يه ميانه»^(۱)

وه فهرموويه تي:

« لَا يَدْخُلَنَّ رَجُلٌ بَعْدَ يَوْمِي هَذَا عَلَى مُغِيْبَةٍ إِلَّا وَمَعَهُ رَجُلٌ أَوْ اثْنَانِ ».

واته: « له ئهمرؤ به دواوه، با هيچ پياويك نه چيته مائي نافره تيكهوه كه پياوه كه ي له مال نه بي، مه گهر كه سيكي تر يان دواني له گهل بي»^(۲)

جا بويه دروست ني يه بؤ پياو به تهنه له گهل نافره تي نامه حره مدا بمينيتهوه له مائيكدا، يان له ژوريكدا، يان له سه ياره يه كدا، وه كو مانه وه ي له گهل برا ژني يان خزمه تكاري، يان تهنه ابونه وه نه خوشيكي نافره ت له گهل دكتوريكدا.

زوركه س كه م ترخه من له م كارهداو به ئاسان و ساده ته ماشاي ده كهن و گوئي پي نادهن، نه ويش له بهر نه وه ي سيقه و متمانه ي به خوي هديه يان به بهرام بهر كه ي، كه چي تاوان و خراپه ي زوري لي ده كه ويته وه و ده كه ونه ناوليشاي داوين پيسي و پيشه كيه كانيه وه

مهينه تي و درده سهري زياتر له وه دايه كه ده بيته هوي تيكه ل و پيكل بووني نه ژادو ره چه له كي يه كتر و په دابووني مندالي حرام و ناشه رعي.

(۱) رواه الترمذي ۴۷۴/۳ انظر مشكاة المصابيح ۳۱۱۸

(۲) رواه مسلم ۱۷۱۱/۴

تەوقەکردن لە گەڵ ئافەرەتی نامە حەرم

یەكێك لەو دابو نەریتە كۆمەڵایەتیانەی كە بێ شەرعیە و سنووری شەریعەتی خودای تێدا دەشكێنرێ تەوقەكردنە لە گەڵ ئافەرەتی نامە حەرم، خەلكی ئەم دابو نەریتە ناپەرەواو پوچانەی كە خوویان پێوە گرتوو بە بەرزتر و باشتەری دادەنێن لە حەكم و شەریعەتی خوا، بۆیە نامادەن شەرعی خوا بێهەزێن بەلام نامادەنین كە دابو نەریتی كۆمەڵگا بشكێنن.

تەنانەت ئەگەر یەكێك لەوانە بدوێتی و حوكمی شەرعی بۆ باس بكە ی دەربارە ی تەوقەكردن و بەلگە ی بۆ بەیئیتە وەو بۆی بسەلمێتی كە تەوقەكردن بێ شەرعیە و تاوان و حەرام و سەرپێچییە، ئەوا بە دواكەوتوو و وشك و دل پیس تاوانبارت دەكات و بوهتان و درۆ دەلەسەت بۆ هەڵدەبەستی .

تەنانەت لە كۆمەڵگەدا وای لێ هاتوو تەوقەكردن لە گەڵ پورزاو نامۆزاو خاڵۆزاو براژن و مامۆژن و خاڵۆژن سادەترو ئاسان تر بوو لە خواردنەوی ئاو. خۆ ئەگەر بە چاوی دل تەماشای ترسناکی و سامناکی ئەم تاوانەیان بكردایە لە شەرع دا، ئەوا هەرگیز کاری وایان نەدەكرد و ترخی نەدەكەوتن.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموی:

«لأنَّ يُطْعَنَ فِي رَأْسِ أَحَدِكُمْ بِمِخِيطٍ مِنْ حَدِيدٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمَسَّ امْرَأَةً لَا تَحِلُّ

له».

واته: « هەريەك لە ئێوه ئەگەر نەقیزەيەکی ئاسن دابکوتری بەسەريدا زۆر باشترە بۆی لەوهی دەستی بەئافرهتێک بکەوت که بۆی حەلال نەبێ »^(۱).

و ه گومانی تێدانی یه تهوکه کردن له گەڵ ئافرهتی نامە حەرم زینای دەستە . هەروەکو پێغه مبه‌رعلەلله ده‌فرمووی :

« الْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالْيَدَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالرَّجْلَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالْفَرْجُ يَزْنِي ».

واته: « هەردوو چاوی زینادەکەن که تێروانی نی حەرامه، وه ده‌سته‌کانیش زینادەکەن که ده‌ست بردن و تهوکه‌کردنه، وه قاچه‌کایش زینادەکەن که هه‌نگاو نانه‌ بۆی، وه عموره‌تیش زینادەکات »^(۲).

هەندێ ئه‌وه ده‌کەنه‌ بیانوو ده‌لێن دڵمان پاکه، به‌لام نایا هیچ دڵێک هه‌یه‌ له‌ دڵی پێغه مبه‌رعلەلله پاکترو پێرۆزتریو بێ، له‌ گەڵ ئه‌وه‌شدا ده‌فرمووی :

« إِنِّي لَا أَصَافِحُ النِّسَاءَ ». واته: « من تهوکه‌ له‌ گەڵ ئافره‌تدا ناکه‌م »^(۳)

وه هەروەها ده‌فرمووی :-

« إِنِّي لَا أَمْسُ أَيْدِي النِّسَاءِ » واته: « من ده‌ست له‌ ده‌ستی ئافره‌ت ناده‌م »^(۴).

وه عانشه‌ ده‌فرمووی:

« وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ غَيْرَ أَنَّهُ يُبَايِعُهُنَّ بِالْكَلَامِ ».

(۱) رواه الطبراني ۲۰/۲۱۲ وهو في صحيح الجامع ۴۹۲۱

(۲) رواه الإمام أحمد ۱/۴۱۲ وهو في صحيح الجامع ۴۱۲۶

(۳) رواه الإمام أحمد ۶/۳۵۷ وهو في صحيح الجامع ۲۵۰۹

(۴) رواه الطبراني في الكبير ۲۴/۳۴۲ وهو في صحيح الجامع ۷۰۵۴ وانظر الإصابة ۴/۳۵۴ ط. ۳۴۲.

واتە: « نەخێر سوێند بەخوا هەرگیز دەستی پێغەمبەر ﷺ نەکووتوووە بە دەستی هیچ ئافرەتێک بەلام بەیعهتی لێ وەرده‌گرتن تەنها بە قەسوگفتوگۆ»^(۱)

بۆیە ئەو پیاوانەی کە خێزانی دینداری خۆیان دەترسێن و هەر شە و گۆرەشی تەلەقیان لێ دەکەن بە بیانوی ئەوەی کە لەگەڵ برای میژدەکانیان تەوقەناکەن، بە لە خوا بترسن و خێزانیان بەرەو تاوان و سەربێجی پەلکێش نەکەن. وە پێویستە ئەوەش بزانداری تەوقەکردنی نێوان پیاو ئافرەتی نامەحەرم حەرامە ئەگەر بەر بەست و پەردەش لە نێوان دەستان دا هەبێ، بۆیە دانانی بەر بەست و پەردە یەک یان تەوقەکردن لە سەر جلەوێ بێ سودە و هیچ لە مەسەلە کە ناگۆڕێ و لە هەردوو حالەتە کە دا هەر حەرامە

خۆ بۆنخۆش کردنی ئافرەت لە کاتی لە ماڵ دەرجونی و تێپەڕینی بە لای پیاواندا

ئەمەش یەکی کە لەو کارو کردارە بلأوانەیی سەردەمی ئێمە کە پێغەمبەر ﷺ زۆر بە توندی ووریای کردوینە تەوێ لێ و بۆ ئەوەی توخنی نەکەوین.

و ئەو دەفەر مووی

« أَيُّمَا امْرَأَةٍ اسْتَعْطَرَتْ ثُمَّ مَرَّتْ عَلَى الْقَوْمِ لِيَجِدُوا رِيحَهَا فَهِيَ زَانِيَةٌ ».

واته: «هه ئافره تێک خۆی بۆن خوش بکات، پاشان تێپهڕی به لای کۆمهڵێک دا بۆ ئهوهی ههست به بۆنه کهی بکهن، ئهوا ئهوه ئافره ته زیناکارو داوین پیسه»^(۱).

بی ئاگایی و خۆگیل کردن وای له ههندی ئافره تان کردووه که گوی بهم کاره نه ده نه و به ساده و ئاسان ته ماشای بکهن، له ناو پاسدا بی یان له بازارو شوینی قهره بالغی دابی، یان له قوتابخانه و فیرگه کاندای بی.

نهک هه رته وه نه ده به لکو شه ریه تی نیسلام ترسناکی خۆ بۆغۆش کردنی ئافره تی زۆر به توندی گرتووه، بۆیه ئافره تی نه گهر له مالدای بو تی خوشی له خۆی دا بوو ویستی له مال ده رچی پتویسته خۆی به شوات، تاوه کو ئهوه بو تهی پیوه نه مینی، وهک چۆن بۆ له ش گرانی خۆی ده شوات، ته نه نه ت گهر ده رچونه که یشی بۆ مزگهوت بی.

پیغه مبه رعلله ده فهر مروی :

«أَيُّمَا امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ ثُمَّ خَرَجَتْ إِلَى الْمَسْجِدِ لِیُوجَدَ رِيْحُهَا لَمْ یُقْبَلْ مِنْهَا صَلَاةٌ حَتَّى تَغْتَسِلَ اغْتِسَالَهَا مِنَ الْجَنَابَةِ».

واته: «هه رکات ئافره ت خۆی بۆن خوش بکات و ده رچی بۆ مزگهوت بۆ ئهوهی بۆن کری، نوێژه کهی لی وهر ناگیر، هه تاوه کو خۆی نه شوات، وه کو خوشووردنی بۆ له ش گرانی»^(۲).

سکالای خۆمان ده به ی نه وه بولای خودا له ده ست ئهوه هه موو بۆ نه ی که له کاتی ناههنگ گێران و بوک گواسته وه دا به کار ده ی نیری، وه له ده ست

(۱) رواه الإمام أحمد ۴/ ۴۱۸ انظر صحيح الجامع ۱۰۵

(۲) رواه الإمام أحمد ۲/ ۴۴۴ وانظر صحيح الجامع ۲۷۰۳

به کارهینانی نهو هه موو بۆنه تیژو کاریگه رانهی که ههستی پی ده کری له نافرته تانهوه، له بازارو ناو نو تۆمبیل و شوینه گشتیه کان و ته نانه ت له مزگه وتداو له شهوانی په مه زاندا .

له خودا داوا ده کهین که سزایمان نه دات، وه پیاوان و نافرته تانی چاک دوو چاری تۆلهی خۆی نه کات به هۆی کارو په فتاری پیاو نافرته تانی به دره وشت و نه توار خراپ. وه هه موومان پێنمونی بکات بۆ پێنگای راست و پێنگای هه لآلمان نیشان بدات.

سه فهرکردنی نافرته به بی مه حره م

«عبدالله» ی کوری «عباس» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگیریتته وه که فهرموو یه تی:

«لَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».

واته: «نابی نافرته سه فهریکات مه گهر له گه ل مه حره می خۆیدا بی»^(۱).

نه مهش هه موو سه فهر و گه شتیک ده گریته وه ته نانه ت سه فهری هه ج کردنیش.

سه فهرکردنی نافرته به بی مه حره م هۆکاره بۆ ئالوده بون و له چالکه وتنی به داوی کهسانی دلپیس و خراپه کارو، نهو نافرته شهش ده بیته نیشانه و جیگای تیپروانی نی نهو جۆره که سانه، چونکه نافرته خۆی بۆ خۆی لاواز و کهم توانایه،

کەمترین حالەتیک کە دووچاری بیّت نەویە شەرەف و ناموسەکە دەکەوتە مەترسی یەوە .

بەهەمان شیوە حەرامە ئافرەت بەبی مەحرم سواری فرۆکە ببی، هەرچەندە نەگەر مەحرمەیکشی لەگەڵ بی تا سواری فرۆکە کە دەبی و لەو جی یەش پی ی دەگات مەحرمەیکێ تر چاوەرپی بکات هەر حەرامە مادام لەناو فرۆکە کە مەحرمەمی لەگەڵدا نەبی .

نەبی بزانی کێی لەگەڵ دا سواریبوو و لە پالی کی دا دانیشتو، خو نەگەر ناتەواوی و خەلەلێک لە فرۆکە کە دا دروست بی، ئەوا لە فرۆکە خانەیەکی تر دەنیشیتو، یان لەکاتی دیاری کراوی خۆیدا دوا دەکەوی، کاتی یەکتربینی کە ناریکی تێدەکە، ئەوجا حال چی دەبی؟! چیرۆک و بەسەرھاتی سامناک و دلتەزینی لەو جۆرە زۆرن .

لەگەڵ نەوێشدا ئەو مەحرمەمی کە شەرع دیاری کردووە، پێویستە چوار مەرجی تێدابێ نەگەر نا سەفەرکردن لەگەڵی دروست نی یە، دەبی موسلمانیکێ بالغ ی عاقلی کۆر بیّت .

و هەر پێغەمبەر ﷺ دەفەرموی :

« لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ سَفَرًا يَكُونُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَصَاعِدًا إِلَّا وَمَعَهَا أَبُوهَا أَوْ ابْنُهَا أَوْ زَوْجُهَا أَوْ أَخُوها أَوْ ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا » .

واته: « دروست نى يه بو نافرته تيك كه باوه پرى به خواو پوژى دواى هبى
 ده رچى بو سه فرىك كه سى پوژ يان زياترى پى بجى، مگىر باوكى يان
 كورى يان براى يان مه حره مينكى له گمى دا بى»^(۱).

تيروانينى نافرته نامهره م

خواى گه وره ده فرموى :

﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكٰى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ
 خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴾ (النور: ۳۰)

واته: « ئهى پيغه مبهى عى الله به پياوانى باوه ردا بفرموى : چاوه كانيان
 داخه له ئاست نافرته تانى نامهره م دا بو يان نه پوانن، وه داوین و عسورته
 خو يان پيارين له حرام، بى گومان ئه وه باشترو پاكترو بو يان، وه خوداش
 ئاگاداره به مبهوى ئه و کارانهى كه ده يکمن».

وه پيغه مبهى عى الله ده فرموى :

« فَرِّعَا الْعَيْنِ النَّظَرُ » واته: « زيناي چاو تيروانينه »^(۲).

واته تيروانين بو نه و شتانهى كه خواهرامى كردوه لى ي پروانيت .

(۱) رواه مسلم ۹۷۷/۲

(۲) رواه البخاري انظر فتح الباري ۲۶/۱۱

بهلام تیروانین ته گهر بۆ پتویستییه کی شهرعی بیټ وه کو تیروانین له کاتی خوازیبنی کردندا، یان تیروانینی دکتۆریک بۆ نهخۆش نهوهی جیاوازه و لهم حاله ته جیا ده کریتته وه .

ههروهها له سهرا نافرتهش ههرا مه بروانی بۆ پیاوی نامه ههرا مه ، پروانینی که جیگای فیتنه بی و مه ترسی بی .
وه کو خوای گهوره ده فهرمووی :

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضَضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾ النور: ۳۱

واته: « نهی پیغه مبهری خوا ﷺ به نافرته تانی بروادار بلی: باچاویان داخه ن له ناست تیروانینیان بۆ پیاوانی نامه ههرا مه و داوینی خویان بپاریزن له ههرا مه ». ههروهها ههرا مه تیروانین به شه ههوه ته وه بۆ کهسانی بی مووی جوان، وه ههرا مه پیاو له عه و رهت و شه رمینگای پیاو بروانی ، وه نافرتهش له عه و رهت و شه رمینگای نافرته بروانی .

وه ههروهها عه و رهت و شه رمینگایه که تیروانین بوی دروست نه بی ، ده ست لیدانیشی دروست نییه .

وه له و گائته سوکایه تی و فروفیلانه ی که شه یتان به عه قلی هه ندی که سی ده کات و هه ندی که سی پیوه گیرداوه نه وه یه که هه ندی که س له وینه و په سی گوژارو فلیمه کان ده پروانن و ته ماشای ده که ن به بیانوی نه وه ی ته مانه حه قیقی نین و ته نها په سم وینه، ته م جوړه برو بیان و به هانانه ته نها چاوبه سته ی شه یتانه و به س، ته گهر نا شتیکی رۆن و نا شکرا و بی چه ندو چوون و

حاشاهه لته گره که نهه وینه و پهسمانه سه چاوهن بو خراپه و بی ئابرویی و کاری
ناقولاو به دره وشتی و وروژاندنی شهوهت و ناره زووبازی.

بی دهنگ بوونی پیاو له ئاست داوین پیسی خیزان و مندالی

«عبدالله» ی کوری «عمر» له پیغه مبهروه عليه السلام دهیگیریتیه وه که
فرموویه تی:

« ثَلَاثَةٌ قَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَنَّةَ مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَالْعَاقُ وَالذَّيْثُ الَّذِي يُقْرُ
فِي أَهْلِهِ الْخَبْثُ ».

واته: « سێ کۆمهڵ خه لک خودا بهههشتی لهسهر حهرام کردوون ،
ئوکهمی لهسهر ئارهق خواردنهوه بهردهوام بی ، وه ئهوهی ئازاردهری دایک
وباوکی بی ، وه گهوادیک که بی دهنگ بی له داوین پیسی خیزان
ومندالی »^(۱).

لهشیوهکانی ((الذیوث)) ی نهه سهردهمه ئهوهیه:
چاپۆتشی کردن و بی دهنگ بسوون له ئاست کچ و نافرته له مالهوه
که په یوهندی ده کهمن به پیاوی بیگانه وه و گفتوگو ده کهمن به ناوی خوشه و یستی و
دلداری و عیشق بازیه وه .

(۱) رواه الإمام أحمد ۶۹/۲ وهو في صحيح الجامع ۳۰۴۷ .

وههروهه‌ها رازی و قبول کردنی مانه‌وی نافرته‌یک به‌ته‌نها له ماله‌وه
له‌گه‌ل پی‌او‌یکی بی‌گانه، وه هه‌روهه‌ها به‌جی هیشتنی نافرته به‌ته‌نها له‌گه‌ل
بی‌گانه‌یه‌ک سواری سه‌یاره بی، وه‌کو ته‌نها بونی له‌گه‌ل شو‌فیر.

وه هه‌روهه‌ها رازی بی که خیزان و مندالی به‌بی پوشاکی شهرعی له‌ماله‌وه
ده‌رچن، به‌وه‌ش ریگهی خراپهی بۆیان کردۆته‌وه و ده‌رگای به‌دره‌وشتی بۆ
خستونه‌ته سه‌رپشت، هه‌روهه‌ها هی‌نانه ماله‌وه‌ی نه‌و فلیم وگۆزارانه‌ی که
خراپه‌و به‌دره‌وشتی و بی نابروی تیدا بلاو ده‌کرپته‌وه. نه‌مانه غونه‌ن له ده‌یوسی.

ته زویرکردنی نه سه بی منداڼ و باوک

به پیتی شهرع دروست نی یه بۆ هیچ موسلمانیک ره چه له كو نه سه بی بداته
لای هیچ كه سیك جگه له باوكی خوئی .یان خوئی به قومو گه لیك بناسینی و
له وان نه بی .

جا هندی کس هم کاره ده کهن بۆ مهبستو مەرامیکی مادی، بۆ نو مهبستەش نەسەب و پەچەڵەکیکی ساختە و تەزویر دەسەلمیڤن لێ کاغەزو وەرەقەبەکی یاسایدا .

هه‌ندئێ‌ که‌س ئه‌م کاره‌ ده‌که‌ن زۆر جار له‌ ڤقی باوکیان، چونکه‌ به‌ منداڵی
وازی لێ هیناوه‌ ده‌ری کردوه‌.

هه‌موو نه‌مانه حه‌رام و قه‌ده‌غه‌کراون، وه نه‌م کاره خراپه و به‌لای گه‌وره و گرانى لێده‌که‌ویته‌وه له زۆر بواری جۆراوجۆردا، وه‌کو مه‌هره‌مه‌کان و نیکاح و میرات و زۆر شتی تریش .

«سعد» و «أبو بكره» له پیغه مبهزه وه عليه السلام ده یگیرینه وه که فهرمویده تی: «مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ».

واته: «هرکس بانگه شهی کوړتی خوږی بکات بوکسیکی تر جگه له باوکی خوږی نه سببی خوږی بداته لای و بزانی نه وه باوکی نی یه، نهوا بدهشتی له سهر حهرامه»^(۱).

له شه ریه تی پیروزی نیسلام دا هر شتیک که مایه ی گالتو لاقرتی کردن بی به په چهلک و نه سببی خهلکی حهرامه، وه یان ته زویر و ساخته کردنی بی هر حهرامه.

بوته هندی کهس له م باره دا دوو چاری هله ی زق دین و وشو و ده رپړنیک له زاریان د ده ده چی که بهرو نه م تاوانه په لکیشیان ده کات، بو نمونه کاتیک پیاو له گهل خیزانه کهیدا به شه ردیت و ده مه قاله دروست ده بی زیاده پوهی ده کات له بهرام بهر خیزانی و به داوین پیس تاوان باری ده کات و حاشای خوږی له منداله کانی ده کات و به مندالی خوږی نازانی به بی نه وه به لگه یه کی پروون وناشکرای به ده سته وه بی، له کاتیکدا نه مندالانه به هو سهرجی ی کردنی نه م له گهل خیزانی دروست بوون.

وه هندی نافرته تانیش خیانه ت و ناپاکي له میړده کانیان ده کهن و له پړگه ی کاری ناشهرعی و داوین پیسییه وه دوگیان دهن و، مندال و وچه ی نارپه سن تیکهل به په چهلک کی پیاو که ی ده کات که له پیاو که ی نی یه.

وه هره شه ی زورتوند وگران له سهر نه م کارانه هاتوه له شه ریه تدا:

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۴۵/۸.

«أبوهريرة» له پیغه مبهروه ده بگێڕێتهوه که فرموویهتی:

«أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَدْخَلْتَ عَلَى قَوْمٍ مِنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ، وَأَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ احْتَجَبَ اللَّهُ مِنْهُ وَقَضَحَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ».

واته: «هەر ئافرهتێک منداڵێک بخاته ناز بنههالهیه کهوه که له میتردی خوی نهبی، ئهوا ئه مر ئافرهته له لای خودا بهشی نی یه و خوداش نا بخاته بهههشتهوه، وه هەر پیاوێکیش نکۆلتی منداڵی خوی بکات و حاشای لێ بکات و بزانی منداڵی خویتهی، ئهوا خودا پهحم و بهزیی خوی لێ دهبرێ و شهرمزاریشی دهکات له پیش چاوی سهرحهم خه لکان دا»^(۱).

سوو خواردن ((ریبا))

خوای پهروهردگار له قورئاندا جهنگ و شهپرکردنی خوی له گهڵ هیچ کهسو تا قمتیک رانه گه یاندوه ته نهها سوخۆره کان نهبی .

وه کو ده فرمووی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (۲۷۸) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿۲۷۹﴾ البقرة: ۲۷۸ - ۲۷۹

(۱) رواه أبو داود ۶۹۵/۲ انظر مشکاة المصابيح ۳۳۱۶.

واته: «ئهی ئهوکه سانهی باوه پتان هیئاوه له خواترسنو دهست هه لگرن لهو
پریباو سووهی که ماوتانه لهسر خه لکی نه گهر ئیمان و باوه پدارن، خو نه گهر
دهست هه لئه گرن و واز نه هیئن له سوو خوژی، ئهوا جهنگی کی گهره پابگه یه نن
له گه ل خودا و پیغه مبه ره که ی.»

ئهم نایه ته به سه بو ده رخستنی خراپی و ناله باری ئهم تاوانه له لای خوی بهرزو بی
هاوتا .

نه گهر ته ماشایه ک بکری لهسر ناستی تاک و ده لئه تان، ئهوا وێرانکاری و
فهوتان و له ناو چونی کی زۆر ده بینری له پشت مامه له کردن به پریباوه، هه
له مایه پوچ بوون و له دهست دانی مال و پارو بی بازاری و بی توانا بوون له
دانه وهی قهرزو افلیج بوونی باری نابووری و بهرزبونه وهی بی کاری تاده گاته
هه رهس هیئانی زۆریه ی کۆمپانیای کارگه کان.. وه ههروه ها له نه نجای پریباو
بلازبونه وهی سوو خوژی نیشکه رو کری کار وای لی هاتو پۆژانه هه ولبدات و
هه لئه بکات بو پرکردنه وهی ئه و قهرزانه ی که به هوی پریباوه هاتۆته سه ری و
ته واو بوونی بۆنیه، نا ئه مهش ده بیته هوی دروست بوونی چینیایه تی له ناو
گۆمه لگه دا، چونکه پریبا هوکاری سه ره کیه بو کۆبونه وهی مال و سه روه ت و
سامانی زۆر له دهستی پۆیه کی که می خه لکدا و چینه کانی تریش هه ژارو
نه دار ده میننه وه، پی ده چی ئه مه دیه نیکی ئه و شه رو جهنگه بی که خودا
به لئینی داوه به راما مبه ره وکه سانه ی مامه له به رپباوه ده که ن .

جا هه رکه سیك به شداری بکات له مامه له کردن به پریباوه، ئهوا له عنه تی لی
کراوه له سه ر زمانی پیغه مبه ره ﷺ، ئیتر جیاوازی نی یه ئه وکه سه خوی
لایه نی سه ره کیه له خواردنی رپباکه، یان یارمه تی ده ری، یان تکا کار بی.

«جابر»ی کۆری «عبداللە» لە پێغه مەبرەو ﷺ دەیگێرتێتووە کە
فەرموویەتی:

« لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكِلَ الرَّبَا وَمَوَكِلَهُ وَكَاتِبَهُ
وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ ».

واتە: « پێغه مەبرەو ﷺ لە عەنەمتی کردووە لە رێباخۆر، لەوەی کە دەیدات،
لە نوێسەرە کەمی، لە شاھیدەکانی، وە فەرمووی هەر هەموویان لە تاواندا وەک
یەکن»^(۱).

کەوابوو دروست نی یە نیش کردن لە نوێسنەرەکانی رێبا، وە گونجاندن و
رێکخستن و قسە تێدا کردنی، وە رگرتن و بردنەوێ، هەلگرێتی
وە کۆسپاردەو، پاراستنی، نەمانە هەمووی حەرامن .

بەشیوەیەکی گشتی بەشداری کردن لە کاری رێبا و هاوکاری کردن تێدا بە هەر
شیوەیە کە حەرامە و قەدەغە کراوە.

و پێغه مەبرەو ﷺ سوڕبووە لە سەر پونکردنەوێ گەندەلی و نا قۆلازی نەم
تاوانە گەورەیه هەر وەک «عبداللە»ی کۆری «مسعود» لە پێغه مەبرەو ﷺ
دەیگێرتێتووە کە فەرموویەتی:

« الرَّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنْ أَرَبَى الرَّبَا عَرَضُ
الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ ».

واتە: « رێبا حەفتاو سێ بەشە تاوانی ئاسانترینیان وەکو ئه‌وه‌یه‌ پیاویك دایکی
خۆی ماره‌کات، وە سوکترینی سووه‌کان ناموسی پیاوی موسلمانە»^(۲).

(۱) رواه مسلم ۱۲۱۹/۳.

(۲) رواه الحاكم في المستدرک ۳۷/ وهو في صحيح الجامع ۳۰۳۳.

وه ههروهها «عبداللّٰه»ى كورپى «حنظلة» له پىغه مبهروه وه عَلَيْهِ السَّلَام ده يگىرتته وه كه فەرموويه تى:

« دَرِهِمْ رَبًّا يَأْكُلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتَّةٍ وَثَلَاثِينَ زَيْتَةً ».

واته: « دره مەتێك رېبا گەر پیاویەک بێخوات و بزانی رېبا یه ئەوا لەشەست و سێ زینا قورستە و تاوانترە »^(۱)

وه رېبا تاوانێكى گشتیه و تايبه نەندى يه به حالى فەقيرى و دەولە مەندى يەوه، ههروهك هەندى واگومان دەبەن، بەلكو گشتیه و هەموو حالەتێك و هەموو كەسێك دەگرێتەوه، چەندەها دەولە مەندو بازارگانی گەوره مایه پوچ دەرچوون بەهۆى رېباوه، واقەیش بەلگەيه بۆ ئەمه

كەمترین بێخێریەك كه له رېباوه سەرچاوه بگرێ ئەوه يه كه فەرو بەره كەت له مالىدا هەڵدەگرێ و نایهێلى هەرچەندە له ژماره و پێوانه شدا ماله كه زۆر بێ. ههروهك پىغه مبهرد عَلَيْهِ السَّلَام فەرمووى :

« الرَّبُّ وَإِنْ كَثُرَ فَإِنَّ عَاقِبَتَهُ تَصِيرُ إِلَى قُلٍّ ».

واته: « رېباو سوو هەرچەندە لەسەرەتاوه مال زۆر دەكات، بەلام سەرئەنجامه كەمى هەر بەره كەمى و لەناوچون دەروات »^(۲).

بەهەمان شێوه رېباو سوو تايبەت مەندى يه به بەرزو نزمى يان كەم و زۆرى پێژە كەيهوه، هەر هەمووى حەرامه و قەدەغە كراوه

(۱) رواه الإمام أحمد ۲۲۵/۵ انظر صحيح الجامع ۳۳۷۵

(۲) رواه الحاكم ۳۷/۲ وهو في صحيح الجامع ۳۵۴۲

پىساوى سوو خۆر لە پۆژى قىامەتدا وەكو مەروڤى پەرسەتى و شىتتى لى دىو، كاتىك لە گۆر دەردىن و زىندوو دەكرىنەوه و راست دەبنەوه دەلىتى شەيتان دەستى لى وەشاندوون و توشى شىتتى و پەركەمى دەبن.

لەگەڵ ناشىرىنى و نابەجىيى و خراپى ئەم تاوانەدا هيشتا خوداى گەورە پىگای بە تەوبە و پەشىمانى داو، خەبەرى داوە كە تەوبەى لى بکرى و وازى لى بهيىرى و چۆنىتى پەشىمان بونەوه كەشى رۆنکردۆتەوه
خوای گەورە بەسوو خۆرەكان دەفەرموى :-

﴿وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾ (البقرة: ۲۷۱)

۲۷

واتە: «ئەگەر دەست لەسوو خۆرى هەلگرن و پەشىمان بنەوه لى، ئەوا سەرمايه‌گانی خۆتان بىسینەوه بەبى سوو، ئیتر نە ئیوه لە قەرزەرەكان سەتم كەن، نە ئەوانیش لە ئیوه سەتم بکەن».

وہ پىويستە لەسەر مەروڤى باوەردار خۆى لەم تاوانە گەورەيه بپارىزى و لى پاكات و روى تى نەكات و، هەست بەخراپى و نابەجىيى ئەم تاوانە بكات.

وہ تەنانەت ئەو كەسانەش كە مال و پارەيان لەبانقەكانى سوودا دادەنن لە بەرناچارى و لى ترسى لەناوچوون و دزىنى ماله‌كەيان پىويستە لەسەريان هەست بکەن كە ئەمە لەبەر ناچارى و بى دەرتانیهو، حال و بارىيان وەكو كەسىك وایە كە لە برسىتتى و ناچارى دا گۆشتى مردارەو بىو بخوات، لەگەڵ ئەوەشدا پىويستە داواى لى خۆش بوون لە خوا بکەن و هەولێ بەدیلیك بەدەن و جیگا و شوینىكى تر بدۆزنەوه گەر بکرى

وه دروست نى يه بۆيان داواى زيادهى سووه كه بكنه وه له بانقه كان، تهنانهت نه گهر پىباوسوو چوووه سهر حسابات و پاره كهيان، پتويسته خويانى لى پرزگار بكنه و له كۆلى خويانى بكنه وه بهرپرگا و شيوازينكى دروست، نهك بيكاتنه خيئرو صهدهقه، چونكه خودا پاكه و خيئرو صهدهقه يه كيش گهر له مالى پاكه وه ده رنه چي وهرى ناگرى و قه بولى ناكات.

وه ههروهها به هيچ شيويهكه دروست نى يه نهو زيادهيهى چۆته سهرياره كهيان بۆ خويان به كاري بهيئن و لى سوود مهندين نه بۆ خواردن، نه بۆ خواردنه وه، نه بۆ جل و بهرگ، نه بۆ سهياره، نه بۆ خانوو، نه بۆ خه رجى كيشانى ژن و مندا و دايك و باوك، وه نه له برى زهكات ده رده چي، وه نه بۆ كرئى خانوو و سه رانهى زهوى به كارد هبرى، وه نه بۆ پاراستنى گيانيش له سته ميك به كاردى. بۆيه پتويسته خوى لى قوتاركات و له كۆلى خوى بكاته وه له ترسى تۆله و تورپه يى خودا.

ده رنه خستنى عيب و ناته واوى كه ل وپه لى فروشرا و شار دهنه وهى له كاتى فروشتندا

پيغه مبه ر ﷺ تپه رى به لاي خواردن يكي وشكدا، ده ستى كرد به ناو خواردنه كه دا په نجه كانى بهر ته رى كه وتن، پيغه مبه ر ﷺ فهرمووى :-
« يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ مَا هَذَا؟ ». واته: « فروشيار ئه مه چى يه ؟ »
وتى باران به رى كه وتوووه ته رى كردوه .
پيغه مبه ر ﷺ فهرمووى:

« قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ ثُمَّ قَالَ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا ».

واتە: « ئەو بۆ تەریه کەیت نەخستۆتە سەرەوه تا خەلکی بیبێنن، هەرکەس غەش و خیانتەت بکات لە ئێمە نێ یە»^(۱).

زۆرێک لەو فرۆشیارانەى نەمڕۆ کەترسى خودا لەدلیاندا نییە هەول دەدەن. ناتەواوی و عەیبی شەه کەیان بشارنەوه، یان خراپە کە دەخاتە بەشى ژێرەوهی سندوقە کە و جوانە کەى دەخاتە سەرەوه، یان مادەى کیمیاو شتی لەو جۆرە بەکار دێنێ بۆ ئەوهى بەدییه نیکى جوانتر دەرکەوێ، یان هەندى جار ناتەواوی و کەم و کورپی لە دەنگى فرۆشراوە کەدا هەیه و دەیشاریتەوه و باسى ناکات و سەرەتا ناتەواویە کە دەرناکەوێ، پاشان تا کریانە کە هەستى پێ دەکات و دەگەڕیتەوه، فرۆشیار لەو شوێنە نەماوه و خۆى دەشاریتەوه.

و هەندى لەو فرۆشیارانە کاتى بەسەر چوونى شەه کە دەگۆرن یان پێگە نادەن بەکرێکار سەیری شەه کە بکات و ببیشکنێ و تاقى بکاتەوه .

و زۆرێک لەوانەى کرپن و فرۆشتنى سەیارە و نامێرەکان دەکەن ناتەواوی یەکانى دەرناخنەو دەیشارنەوه، ئەمەش حەرامە و قەدەغە کراوه .

پێغه مبه ر ﷺ دەفرموى :

« الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاغٌ مِنْ أَخِيهِ يَبْعُ فِيهِ عَيْبٌ إِلَّا يَبِّئَهُ لَهُ ».

واته: « موسلمان برای موسلمانو دروست نی یه بۆ موسلمانیک شتیک
بفرۆشی به براکهی عهیبکی تیدا بۆت و بۆی باس نهکات و ئاشکرای
نهکات»^(۱).

وه هه ندی کسه و اگومان ده بن که بهرپر سیاریتی له سه ر شانی خو ی لاداو ه
نه گه ر به کپیار بلی به هه راج ... یان به شه رتی قور ده یفرۆشم، ئانه مه کرین و
فرۆشتنیکه که فهرو به ره که تی تیدا نی یه .
ههروهک پیغه مبه ر ﷺ ده فه رمو ی: -

« الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُورِكٌ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ
كَذَبَا وَكُتِمَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا ».

واته: « له کپین و فرۆشتن دا ههردوولا سه رپشکن مادیام جیانه بو نه تمه وه،
جا نه گه ر راستیان کردو و عهیب و ناتمه وای یه که یان روون کرده وه، ئه و
به ره که ت ده کهو یتمه و کپین و فرۆشتنه که یانه وه، به لام نه گه ر درۆیان له گه ل
یه که تر دا کردو ناتمه وایه که یان ده رنه خست، ئه و کپین و فرۆشتنه که یان بی
به ره که ت ده بی»^(۲).

(۱) رواه ابن ماجه ۷۵۴/۲ وهو في صحيح الجامع ۶۷۰۵

(۲) رواه البخاري أنظر الفتح ۳۲۸/۴

زيادکردنی نرخ ((النجش))

«النجش»: بریتی یه له زیادکردنی نرخى شه کيک نهك بۆمه بهستى کرینی به لکو بۆ فیل کردن له که سیکی تر تاوه کو فریوی بدات و رایکی شیت بۆنه وهی نرخه که ی پى زیاد بکات.

پینغه مبه ر ﷺ ده فهرمووی :

«.. لَا تَنَاجِشُوا ..».

واته: «.. وه نرخى شهك به سهر يه كدا زياد مه كن له كاتى كرين و فروشتندا..»^(١).

نه مهش جوړيکه له فروفیل و فریودان و هه لئه له تانندن، وه گومانیشی تیدا نی یه پینغه مبه ر ﷺ ده فهرمووی:

«المکر والخديعة في النار».

واته: « فیل کردن و هه لئه له تانندنى خه لکی هوکارتيکه بۆ چونه ناگر »^(٢).

وه کاسبی و مامه له ی زۆريک له وه ده لاله نه ی له هه راجگا و غايشگا كاندا كرين و فروشتنى نۆتۆمبيل ده كن پيس و خراپه، چونكه هه راميتكى زۆريان تووش ده بى، هه يانه بهم كرين و فروشتنه دوچارى «نجش» ده بى، وه ده ستى كريان يان فروشياره كه ده برن و فریوى ده ده ن و هه لى ده خه لئه تينن به هوى داشكاندنى شه كه كه ی و سوكرکردنى ، به لام نه گهر شه كه كه مالى خزيان بى يان مالى يه كيكيان، نهوا به پيچه وانوه نرخه كه ی قورس و گران ده كن له سهر كريان كه

(١) رواه البخاري انظر فتح الباري ٤٨٤/١٠

(٢) انظر سلسلة الأحاديث الصحيحة ١٠٥٢

خویان له ناو خویان دا ده بن به کریارو به درو بو شهوی کریاره که فریوو بدهن بهو نرخه می که نه مان پیتی ده ده ن.

نهم ده لالانه ده چنه نیوان کریاره کانه وه و نرخه شته کانی بهرز ده کانه وه له بازارو که دا، بو مه به سته فریو فیل کردن و داو نانه وه تاوه کو کریار تکی تیوه گلی و ده سته پییدا بچزی و دو چاری زهره ری بکن .

کرین و فروشتن له دوا ی بانگی دووه می پوژی جمعه

خوا ی بهرزو کار له جی ده فرمووی :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَوَدَّىٰ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾﴾ الجمعة: ٩

واته: « نهی ئمو که سانه می باره پتان هیناره کاتی پوژی ههینی بانگ درا بو نویت، ئهوا بچن به پیری نویت هوه و ده ست هه لگرن له هه موو کرین و فروشتنیک، چوونتان بو نویت جومعه وازهینانتان له کرین و فروشتن باشو چاکتره بویتوه، نه گهر بزنان و درکی ئه و راستیه بکن».

له گهل نه مهش دا هه ندی فروشیار له دوا ی بانگی دووه می نویت ههینی له دوکانه کانیاندا له بهرده م مزگه وته کان بهرده وامن له سه رکرین و فروشتن.

وه هه رکهس له وکاته دا شتیکیان لی بکپیت، ئهوا به شدار ده بی له تاوان نه گهر سیواکی کشی بی، وه نهم کرین و فروشتنه به تال و دانه مه زراوه به پیی راسترین و په سه ند ترین بریاری فقهی .

وه هەندى لێ خاوهن چىشت خانەو نانەواكان و كارگەكان شاگردو كرىكارەكانى خۆيان ناچار دەكەن لەسەر نيش كردن لەكاتى نوێژى جومعهدا، نا نەم كەسانە هەرچەندە لە پۆلە تەدا سوود و قازانچ و دەستكەوتيان زياتر دەبى، بەلام لەراستیدا تەنها پەنجەرۆى و مال و ويرانيان دەست دەكەوى و زەرەر و زيانيان بۆ دەمىنى .

بەلام هەرچى كرىكارو شاگردو خزمەت كارەكانى هەيه پيوسته بەم فرمايشەى پيغەمبەر ﷺ كاريكەن كە دەفرمووى :

« لَا طَاعَةَ لِبَشَرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ » .

واتە: «گويە ئێمە بۆ كەس نەى يە لە بى فرمانى خودا دا»^(۱).

قومازو يانسىب

خواى بى هاوتا دەفرمووى :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ المائدة: ۹۰

واتە: « ئێمە ئێكسانەمى باوەرتان هیناوه باش بزەن كە عەرەق و قومازو يانسىب و فاكترنەوه بۆ دەرگەوتنى بارىكى خراپ يان چاك، هەمووى

(۱) رواه الإمام أحمد ۱/۱۲۹ وقال أحمد شاكر إسناده صحيح رقم ۱۰۶۵

پيسنو كارو كردارى شهيتانه، بۆيه ئىوه پئويسته لىسره تان خوتانى لى
پاريزن، تاوه كو له دونيار قيامهتدا رزگارو به ختمه رين».

سهرده مى جاهيليه تى پيش ئسلام خهلكى قومارو يانسىبان ده كرد،
ديار ترينيانو به ناوبانگ ترينيان نهوه بوو ده پيارو وه كو يهك له خوشتر يكد
شهريك ده بوننهوه، پاشان جوړه قورعه يه كيان بو ده كرد به بهرد هه لدان (حهوت
جار ده يان كرد) جا نهو حهوت به يانسىب به شى جيا جيان به رده كهوت (به پيى
يه كه م و دووهم و....) سيانى كوتايى (كه ناويان دهر نه ده چوو) هيچيان بهر
نه ده كهوت .

به لام له سهرده مى ئيمه دا قومارو يانسىب چه نده ها شيوازو جوړى هيه،
له وانه :

نه وهى نه مړو پيى دهوترى يانسىب شيوازو جوړى زوره، ساده ترين جوړى
كړيى بليتى ژماره ييه به پاره، كه له دوايدا راكيشانى بو ده كرى، براوهى يه كه م
خه لاتىكى پيى ده درى و دووهم خه لاتىكى تر نابو شيويه خه لاته كان ده گورپت و
جياوازن به پيى يه كه م و دووهم مى، نا نه مه حه رامه و قه ده غه كراوه هه رچه نده
ناويشى بنين كارى خه يرى .

شيوازيكى تر نهويه شه كيئ بگريئ له پيناو شتيكى نادياردا، كه نهوشته
نه زانراوه له ناوشه كه كه دا به، يان ژماره ييه كى پيئ ده درى له كاتى كړيى
شه كه كه داو راكيشانى بو ده كرى بو ديارى كردنى خه لاتى براوه كان، نه م
هه موو جوړه شيوازهى قومار ده چيته ژير نهو (الميسر) كه خودا له نايه ته كه دا
باسى لئوه كرده وه .

دزی کردن

خوای بهرزو بی هاوتا ده فرمووی :

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ المائدة: ۳۸

واته: « پیارو نافرتهی دز دهستیان بپن له تۆلی دزی کرده کدا، نمودهش برپارو حوکیکه له خوداره، خوای گهروه بالا دست وکار بهجی یه ».

ترسناکترین تاوانی دزی کردنی حاجیه کانه له که عبهی پیروژدا، نانهم جوړه دزانه که دزی له پیروژترین بهشی سه رزه وی و له ده ورو بهری که عبه دا ده کهن هیچ سهنگ و قورسایه کیان بۆ سنوره کانی خوا دانه ناوه و هیچی تیدا نه هیشتوتهوه .

پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله له به سه رهاتی نویژی خورگیراندا فرمووی :

« لَقَدْ جِئَ بِالنَّارِ وَذَلِكُمْ حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ مَخَافَةَ أَنْ يُصِيبَنِي مِنْ لَفْحِهَا وَحَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَ الْمَخْجَنِ يَجْرُ قُصْبُهُ فِي النَّارِ كَانَ يَسْرِقُ الْحَاجَّ بِمَخْجَنِهِ فَإِنْ فُطِنَ لَهُ قَالَ إِنْما تَعْلَقُ بِمَخْجَنِي وَإِنْ غُفِلَ عَنْهُ ذَهَبَ بِهِ ».

واته: « که منتان بینی هاتمه دواوه، نموه ناگریان هینا له ترسی نمودهی نموکو هه لم و گرو بلیسه کمی بمگاتی، وه تنانمت خاوهن گوچانه کهم بینی له نار ناگره دا که پخو لمی خوی راده کیشا له نار ناگره کدا، چونکه گوچانه کمی به کار دهینار دزی له حاجیه کان ده کرد پینی، جا نه گمر نمو که سبی که دزی

لېندە كۆر ئاگەدار بېوايەتمە، ئىمۇ دەيسوت نوساۋە بە گۆچانە كەمەۋە مەن ئاگادار نەبۇم، خۇ ئەگەر بى ئاگابونايە ئىمۇ دەيدىزى»^(۱).

ۋە لەگەۋرە تىرىن جۆرى دىزىەكان دىزى كۆرۈنە لەمەلى گىشتى، ۋە ھەندى لەۋكەسانەى نەم دىزىەكەن ئەۋە دەكەۋنەبىيانوۋ دەلەين دىزى كۆرۈنەكەى ئىمەش ۋەكۆ دىزى كۆرۈنە خەلكانى تىر، دىزى ئەكەين ۋەكۆ دىزى كۆرۈنە ئەۋ خەلگە (بۆخەلگ بىخوات ۋە ئىمە نەيخۆين)، بەلام نازانن ۋە ھەست ناكەن ئەۋە دىزى كۆرۈنە لە ھەمۇ موسلمانان، چۈنكە مەلى گىشتى مولىكى ھەمۇ موسلمانانە، ۋە دىزى كۆرۈنە كەسانىكى لە خۇ نەترىن نەبىتە بەلگەۋ بەھانە بۆ شۆين كەۋتنو چاولى كۆرۈنەن.

ۋە ھەندى خەلگ مەلى كافىر دەدزى ۋە دىزى لە مەلى كافىران دەكەن بە بىيانوۋ ئەۋەى كە ئەۋانە كافىر بى باۋەرن، ئەمەش بىيانوۋەكى ناپاستەۋ پەۋانى يەۋ بەھانەكەشيان گونجاۋ نەۋەناتەۋاۋە، چۈنكە ئەۋ كافىر بى باۋەرانەى كە درۋستەمال ۋە سامانىيان بىرىت، بىرىتەن لەۋ كەسانەى كە شەۋجەنگ بەرپادەكەن بەرامبەر موسلمانان لە بەرەى جەنگ دا مال ۋە سامانى بە جى ماۋيان دەبىتە مەلى موسلمانان درۋستە بىردىيان، ئەك ھەمۇ كۆمپانىيەى كافىران ۋە تەك تاكىيان بىچىتە ژىر ئەم جاسەۋە.

ۋە يەكەك لە پىگەكانى دىزى كۆرۈنە دەست بىردەن بۆ گىرفانى خەلگى ۋە بىردىن پەندىيەتى لەناكاۋ.

ۋە ھەندىك بەنىيازى سەردانى دەچىن بۆ مال خەلگى ۋە دىزان لى دەكەن، ۋە ھەندى كەس دىزى لە جانناۋ كەلۋ پەلى مىۋانەكەى خۇ دەكات .

وه هندی کسی تر ده چنه بازارو فروشگا کانه وه و شهك و کهل و پهل
ده شانه وه له گیرانیاندا یان له ژیر جله کانیانه وه، یان هندی جار هندی
نافره تان هم کاره ده کهنو له ژیر جله کانیانه وه شت ده شانه وه و دیدزن.

وه هندی خه لکی دزی شتی بچوک و کم و هه رزان و کم بایه خ به ناسایی
ده زانی، له کاتی کدا پیغه مبه ر ﷺ فەر موویه تی :-

« لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتَقْطَعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتَقْطَعُ يَدُهُ ».

واته: « له عنه تی خودا له دزیک بی که هیلکه یه ک ده دزی و دهستی
ده بریت به هو ی دزیه که یه وه، وه له عنه تی خودا له دزیک بی که گوریستیک
ده دزی و دهستی ده بریت به هو ی دزیه که یه وه »^(۱)

بۆیه پیویسته له سه ر هه موو که سیك که شتیکی دزی، بیگیریتیه وه بۆ
خاوه نه که ی خۆی، دوا ی نه وه ی په شیما ن بۆیه وه ته ویی کرد و گه رایه وه بۆلای
خوا، نیت به ناشکرا بۆی ده گیریتیه وه و دهیداته وه یان به نهی نی و په نهانی یان
به هو ی که سیکی تروه بۆی ده گیریتیه وه.

به لام ته گه ر هه مو لی زۆری داو کۆششی کرد بۆ دۆزینه وه ی خاوه ن ماله که و
دهستی پینه گه یشت یان به میرات گره کانی خاوه ن ماله که، نه وا دروسته بی کاته
خیر به مه بهستی نه وه ی پاداشتی خیره که ی بۆ خاوه ن ماله که بی.

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۸۱/۱۲

وهه گرتنی به رتیل و ده مه وهرکردنی خه لک

به رتیل دان به قازی و حاکم و دهه چه ورکردنیان بۆ به تال کردنه وهی حه قو مافیک یان جی به جی کردنی ناره وایی و سته میک تاوانه و هه راکمه، چونکه نه مه سه ده کیشی بۆ سته مکاری و بی دادپه ره ره یون له حوکم داو زۆرداری و ماف خواردن و چه وسانه وهی خاوهن حه قو ده بیته مایه ی بلایونه وهی فه ساد و خراپه کاری و بشیوی

خواهی پاک و بهرز ده فه رموی:

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ

أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ۱۸۸

واته: « سامان و دارایی یه کتر به ناره واه و نادره ست له نیوان خۆتان مه خۆن و، پاره و سامان مه ده ن به حاکم و کار به ده ستان تا به ناره واه به شیک له مال و دارای خه لکی بخۆن، بۆیه خۆشان باش ده زانن که نه جو ره کارانه نادره ست و ناره واه ».

«أبو هريرة» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگێرتیه وه که فه رمویه تی:

«لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ فِي الْحُكْمِ».

واته: « له عنه تی خوا له به رتیل ده ره به رتیل خۆره کان له کاری حوکم و

داد و هه ریدا»^(۱)

(۱) رواه الإمام أحمد ۳۸۷/۲ وهو في صحيح الجامع ۵۰۶۹

به لām بهرتیل دان بۆنهوهی کهسیک حهقیکی خۆی دهست کهوێ یان ستهمیک له کۆل خۆی بکاتهوه، هیچ پێگه چارهیهکی تر نهبوو تهنها بهم پێگهیه نهبی، نهوا نهوکهسه توشی ئهم ههپهشانه نایهت.

لهم سهردهم و چهرخه ی ئیمه بهرتیل دان و دهم چهورکردن زۆر به ناشکرا دهبینری و بهجوړیکی وهها تهشه نهی کردوه و بلاویوتهوه که زۆر شوینی تهنیوتهوه، تهنانهت وای لی هاتوه لهلای ههندی له فرمانبهران نهو پارهو سامانهی له پێگهی بهرتیلوه وهی دهگرن زۆر زۆر تره لهو موچهیهی خۆی که وهی دهگری، وه وای لی هاتوه زۆریک له نیش و مهعهمهلاتهکان به بهرتیل نهبی نهدهست پیدهکات و نهکوژتایش دیت، وه نهوهی توشی زهرهرو زیانی گهوره دهبی لهم کارهوه تهنها فهقیر و ههژارو کهم دهستهکانه.

وهوای لیها تهوه نیش و کاری هیچ کهسیک پیش ناخری ههتا بهرتیل نه دات، وه ههركهس بهرتیل نه داو ده می خه لکی چهور نه کات نهوه نیش وکاره کهی دوا دهخری و پشت گوێ دهخری، وه نهوکهسهی که بهرتیلی داوه نیش وکارهکانی زۆر زووتر و له پیش ههموو کهسیکهوه بۆ تهواو دهکری.

وه ههروهها بهرتیل دان هۆکاریکه بۆ نهوهی مال و پاره ی خه لکی به ناحق بچیتته گیرفانی نوینهری کریار و فرۆشیاره کانهوه.

جا له بهر نهوه و چهندهها هۆکاری تر، سهیرنی یه که پیغه مبه ر ﷺ دعوای کردبی له و کهسانه ی به شداری ئهم تاوانه ده کهن بهوهی له په ههتی خوا به دوورین.

«عبدالله» ی کوری «عمر» له پیغه مبه ره وه ﷺ دهیگیریته وه که

فهرموویه تی:

« لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي ».

واته: « له عنهت لهمرتیل دهرو لهو کهسهش وا وهری دهگری ».^(۱)

داگیر کردنی زهوی

. هه رکات ترسی موراقه بهی خودا نهما، نهوا هیزی فروفیل له مرؤفدا دهرده کهویت و هانی ده دات بۆ زولم و ستم کردن، وه کو دهست به سهراگرتنی مالی خه لکی و داگیر کردنی.

داگیر کردنی زهوی و زاروده ست به سهراگرتنی به کی که لهو جوژه ستم و ناحه قیانهی که بهرام بهر به به کتر ده کری، خوای گه ورهش تولهی سهخت و توندو به نیشی داناوه بۆ نهم جوژه تاوانانه.

« عبدالله »ی کوری « عمر » له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام ده یگیرته وه که فهرموویه تی:

« مَنْ أَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ ».

واته: « هه رکسهی شتیک له زهوی یهک بۆ خوی داگیر بکات و به بی نهوی مافی خوی بی، نهوا له قیامه تدا به حموت چینی زهوی دا پۆده چی ».^(۲)

« یعلی »ی کوری « موره » له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام ده یگیرته وه که فهرموویه تی:

(۱) رواه ابن ماجه ۲۳۱۳ وهو في صحيح الجامع ۵۱۱۴

(۲) رواه البخاري انظر الفتحة ۱۰۳/۵ .

« أَئِمَّا رَجُلٌ ظَلَمَ شَيْئًا مِنَ الْأَرْضِ ، كَلَّفَهُ اللَّهُ أَنْ يَخْفِرَهُ حَتَّى يَبْلُغَ آخِرَ سَبْعِ أَرْضِينَ ، ثُمَّ يُطَوَّقَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ ».

واته: « ههركهسێك بستیك زهوی به زوتم داگیر بکات، نهوا له پوژێ دوازی دا خوای گهواره ههركهسێك چینی زهوی پێ چال دهکات، پاشان دهیخاته گهردنی تا موخاسبهی خهلكی تهواو دهبی»^(۱).

ههروهها گۆڕینی نیشانهو سنووری زهوی به جوژێ كهسێ سنووری زهوی بهكهی خوژی زیادبکات لهسهر حسابی دراوسێ كهی، نهوا نهویش دهچیته ژێر نهه باسهوهو بریتی یه لهوهی كه پێغه مبهه ﷺ ناماژهی پێ کردوه كه دهفهرمووی :

« لَعَنَ اللَّهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الْأَرْضِ ».

واته: « لهعهنتی خوا لهوکهسهی سنووری زهوی و نیشانهکانی زهوی دهگۆژی»^(۲).

وهه رگرتنی هه دیه و دیاری له بری نیشیک که بو یه کیک بکری

بوونی پلهو پایه و دهسهلات و شکۆمهندی لهناو خهلكی دا یه کیکه له نیعمهت و بهخششهکانی خوای گهواره لهسهر بهندهکان نهگهر سوپاسی خودای لهسهر بکهن، وهسوپاس کردنی خوداش لهسهر نهو نیعمهت و بهخششانه بهوه

(۱) رواه الطبرانی في الكبير ۲۷۰/۲۲ وهو في صحيح الجامع ۲۷۱۹ .

(۲) رواه مسلم بشرح النووي ۱۴۱/۱۳ .

دهبئى كه ههولۆ و توانای خوێ سهرف كات و بخته كار بۆ سود گهياندن به
موسلمانان .

نه مهش ده چيته ژيهر نهو فهرمووده گشتگيرهی كه پيغه مبهه ﷺ
ده فهرمووی:

« مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَ أَخَاهُ فَلْيَفْعَلْ ».

واته: « ههركه سيك له ئيره توانی سوديك به براكهی خوێ بگهيانيه و
كارێكى بۆ ناسان بكات و هاوکاری بكات، نهوا با ييكات و كهه ترخهه
نهبئى له هاوکاری كردن»^(۱).

ههركه سيك بههۆی پلهو پايه و ريزه كهيه وه كه ههيه تهی بتوانی سودی به
موسلمانن بگهيانه و كاری بۆ ناسان بكات له لابردهن و دورخستنه وهی زولم و
سته ميك لێی يان خيرو خوشيه کی بۆ داين كات، بهبئى نه وهی كاری هه رام
نه نجامدا يان دهست دريژی و زولم بئى بۆ سهه حهقی كه سيكي تر، نهوا پاداشتی
خوێ وهرده گری له لای خوای پهروه رده گار نه گهه نهيهت و مه بهسته كهی پاك و
خاوين كردييت بۆ خوا.

ههروهك پيغه مبهه ﷺ ده بارهی نهوه ناگاداری كر دووين و ده فهرمووی :
« اشفعوا تَوْجَرُوا ».

واته: « تها بۆ يه كتری بكهه پاداشت ده دريتموه له سههري »^(۲).

(۱) رواه مسلم ۱۷۲۶/۴

(۲) رواه أبو داود ۵۱۳۲ والحديث في الصحيحين فتح الباري ۴۵۰/۱۰ كتاب الأدب باب تعاون المؤمنين

بعضهم بعضا .

به لّام دروست نى يه هيچ شتيك وهر بگري له بهرامبهر نه وتكا كردن و واسيته يه كه كردويه تى .

به لگهش نهويه پيغه مبه ر^{عليه السلام} ده فرموئ :-

« مَنْ شَفَعَ لِحَدِّ شَفَاعَةٍ فَأَهْدَىٰ لَهُ هَدِيَّةً فَقَبِلَهَا فَقَدْ أَتَىٰ أَبَا عَظِيمًا مِنَ الرُّبَا ».

واته: « هر كه سيك تكاكاري بزيه كيك بكات و كاريكي بو پيك بخت، پاشان هديهى بو بهينن و نه ميس وهرى بگري، نهوا ده رگايه كي گوره له ده رگاكانى ريباو سوو خواردنى بو خوي كرد و تهوهو به شيكي گوره ريباي خواردوه ^(۱) ».

وه له ناو خه لكاندا كه سى واهديه هه موو تواناو هه ول و تكاو واسيته يه كي خوي ده خاته كار بهرامبهر برى پاره و مال بو دامه زراندى كه سيك له وه زيفه يه كدا، يان گواستنه وهى كه سيك له دائيره يه كه وه يان له جيگه يه كه وه بو شويينيكي تر، به پتي په سه ندرين و تهواو ترين فدتوا نهو پاره يه هرامه له بهر « حديث » كه ي پيشوى « أبي أمامة »، ته نانه ت « حديث » كه نهو حاله تش ده گريته وه كه وه رگرتنى پاره كه سه رتا به مه رجيش دانه نرابى. هه ركه سى چا كه كارو خير ويست بى پاداشتى خوي ده ست ده كه وي له لاي خواو له قيامه تدا ده بينيته وه .

(۱) رواه الإمام أحمد ۵/ ۲۶۱ و هو في صحيح الجامع ۶۲۹۲

پیاویك هاته لای «حسن» كورپی «سهل» داواى لى كرد كه كارتيكى ههيه، بهلكو نهم تكايه كى بو بكات، نهویش بوى نه نجامداو كاره كهى جى به جى بوو، پاشان پیاوه كه روى كرده «حسن» و سوپاسى كرد.

«حسن» یش پیتی ووت :

له بهرچی سوپاسم ده كهى ؟ نيمه قه ناعه تمان وایه ههروهك چۆن مال زه كاتى ههيه، ناوه هاش پلهو پایه و قسه پۆیشتن زه كاتى ههيه .

خالیكى گرنه ههيه پتویسته لیڤه دا ناماژهى پى بدرى: نهویش نهوهیه نه گهر كه سىك به كرى بگيرى به رامبهه برى پاره بو جى به جى كردن و راپه راندنى نیش و كارو معاملهیهك و به دوايدابچى دروسته و ناكه ویتته ژیر نهم باسه وه، بهلكو ده چیتته ژیر بارى به كرى گرتنى شه رعیه وه.

به لām نهوهى تاوان بى و سهه پىچى بى نهوهیه كه سىك ههول و پلهو پایه و قسه پۆیشتنى خۆى به كار بهیتنى بو واسیته كردن به رامبهه برى پاره.

نیشكردن به كرىكار و پیتهدانى كرىكهى

پیتهمبهه راع^{صلى الله عليه وسلم} هانى خهلكى داوه كه پهله بكن له بهخشین و دانهوهى مافى كرىكارو شاگرد.

ده فهرمووى :-

« أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ ».

واته: « كرى كرىكار بدهن پيش نهوهى عهده قه كهى وشك بپیتهمه »^(۱).

(۱) واه ابن ماجة ۲/ ۸۱۷ وهو في صحيح الجامع ۱۴۹۳ .

لهو زوئمو سته مانه ی له ناو گۆمه لگا نیسلامیه کاندایا هاتۆته ئاراو پرۆیداوه،
نه دانی کرێ و مافی کرێکارو شاگردو فه رمان به رانه، نه مانه ش چهند شیتوازو
دیمه نیککی جۆراو جۆری هه یه، له وانه:

❀ نه وه یه به ته وایو به یه کجاری نکۆلی له حق و مافی کرێ کاره که
ده کات و کرێکاریش به لگه یه کی پۆشنی پی نی یه بو سه ماندنی مافه که ی خۆی
نا له م حالته هه رچهنده مافی کرێکاره که ده فو تی له دنیادا به لām له لای خوای
گه و ره وون نابێ و نافه و تی له قیامه تدا، له پۆژی قیامه تدا زالمو سته مکار
ده هینری که مائی سته م لی کرای خوار دووه، بۆیه له چاکه کانی سته مکاره که
ده دریته سته م لی کرارو ماف خوراهه که، جا نه گه ر چاکه کانی نه ما نه و جا له
خراپه ی سته م لی کراره که ده خریته سه رشانی سته مکاره که و پاشان فره ده دریته
دۆزه خه وه.

❀ جۆریکی تر لهو سته مانه نه وه یه:

نرخه که ی که م ده کاته وه و لی ی داده شکینی و مافه که ی خۆی به ته وایو پی
نادات و به بی هیچ حقیق لی که م ده کاته وه.
خوای گه و ره ش له باره ی که م کردنه وه ی مافی خاوه ن حق ده فهرمووی:

﴿وَبَلِّغْ لِلْمُطَفِّينَ (۱) الْمَطْفَفِينَ﴾

نونه ی ته م جۆره ش: نه وه یه که هه ندی له خاوه ن کارگه کان ده یکه ن کاتیك
هه ندی کرێکارو شاگرد پروده که نه ولات و شاره که یان له سه ر برێکی دیاری کرارو
به لێنا مه و عه قدیك به یه که ده دن، جا که په یه وندی کرد به کارگه که وه و پیوه ی
په یه ست بوو و ده ستی کرد به کارکردن و نیش کردن، نه و جا خاوه ن کارگه که

ده چیت دهست له په یمان نامه که ده دات و ده یگوریت بۆ کریه کی که متر، جا نهو کریکارانهش به دلشکاوی و ناپه زایی و ناچاری ده مینه وه، زور جار ناتوانن حهق و مافی خویمان بسه لیتن، بویه داماری خویمان بهرز ده که نه وه بۆلای خودا، نه م کاره هرامسه هرچه نه ده خاون کارگه زالمه که موسلمانیش بی و کریکاره کهش کافری

جا نه م داشکاندن و که مکردنه وهی حهق و مافی کریکار جوړیکه له پتگری له پیگای خوا ی گوره و تاوانی کریکاره کهش دیته سهر شانی خاوه نکار.

✽ جوړیکگی تر له و وزولمانه ی له کریکارو فرمانبر ده کری نه وه یه:

نیشی نیزافی بۆ زیاد بکات یان ماوه ی نیش کردن و دهوامکردنه که ی بۆ زیاد ده کات، وه ته نها کریکه ی خویشی پی بدری به بی نه وه ی کری نیشه زیاده که ی بۆ دابنری

✽ جوړیکگی تر له و سته مانه نه وه یه:

مافه که ی دوا ده خات و دهست به دهستی پی ده کات و به نه مپړ ناسبه ی مافه که ی ده خوات، نه و جا مافه که ی پینادات مه گهر دوا ی هه ول و تیکو شان و تهقه لاکردنیک ی زور و شکات و سکالا کردن و مه حکمه پی گرتن نه بی

زور جار مه بهستی خاوه ن نیش له دوا خستنی مافه که بیزار کردن و وه پزکردنی کریکاره که یه، تاوه کو واز له مافه که ی خو ی بهی نی و داوای نه کاته وه، یان مه بهستی نه وه بی سود له پاره و حهقی کریکاره که وه گری به وه ی ده یخاته نیشه وه هه لی ده سورینی.

له کاتیکدا کریکاره هه ژاره که ژمه خواردنی رۆژانه ی خو ی دهست ناکه وی و ناشتوانی وه کو خه رچی کی شان بۆ مال و مندالی خویشی بینیریته وه که

پېښتیاڼه و نه م له پېښاویاندا دوو چاری غهړیږی و دهړیسه دهری بووه. جا دۆزه خ ومان ویرانی و سزای سهختی پۆزی قیامت بو نو زالمو سته مکارانہی مافی کریکارو شاگردو فرمانبهران ده خون .

«أبو هريرة» له پېغه مېره وه رضي الله عنه دهیگېرېته وه که فرموویه تی:

«قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ».

واته: «خوای پمروهر دگار ده فرمووی: دوژمنی سی کومل له خه لکیم له پۆزی قیامتداو خوم یه خه یان ده گرم: کهسیک له بمر من شتیکی پی بدری و پاشان ناپاکي بکات لمو شتهی وا پیی دراوه، وه پیایرک کهسیکی نازاد بفروشی و پاره کی بخوات، وه کهسیک کریکاریک بگری، نهویش بهباشی کاری خوئی بکات، بهلام کریکی خوئی به جوانی پیندا»^(۱).

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۴/ ۴۴۷

دادپهروهه نه بوون له نیوان مندال دا

هه ندى كەس به نه نهقهست هه ندى له منداله كانيان تاييهت مه نده كهن به به خشينو هه ديه و شت كړين بۆيان و نهوانى تر پشت گوى ده خه ن، به پيى شرع نه م كار هه رامه و دروست نى يه نه گهر هۆكارى كى شرعى نه بيت بۆ نه و تاييه تمه نده كړنه .

به لام نه گهر هۆكارى كى شرعى هه بوو نه و دروسته، بۆ نمونه پيداويستى يه كيڼك له منداله كانى جى به جى بكات و خه رجى زيادى بكيشى له چاو نهوانى تر له بهر نه وهى منداله كهى نه خو شه يان قه رزاره يان خو يندكاره و يان نيش و كارى ده ست ناكه وى يان خاوه نى مندالى زۆره له و حاله تانه دا تاوان بار نابى، نه گهر ني هتى نه وهى هه بى هه ركات مندالينكى ترى هۆكارى شرعى هه بوو بۆ خه رجى كيشان خه رجى نه و يش بكيشى وه كو چۆن بۆ نه مى ده كيشى .

به لگه يه كى گشتى نه وه يه كه خودا ده فهرمووى :

﴿اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى﴾ المائدة: ۸

واته: « دادپهروهه رين، چونكه داد پهروهى نزى كتره له ته قواو له خواترسان .»

وه به لگه ي تاييه تيش له سهر نه م باسه نه وه يه :

«نعمان»ى كورى «بشير» باسى ده كات كه باوكى هات بۆ لاي پيغه مبه ر

ﷺ ووتى: نه م به نده يه م به هه ديه دا وه ته كورپه كه م.

پيغه مبه ر ﷺ فهرمووى:

« أَكُلْ وَلَدِكَ تَحَلَّتْ مِثْلَهُ؟ » واته: « نایا به هه موو کوره کانت نهو هه دیت داوه؟ ».

ووتی: نه خیر.

پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله فرموی:

« فَارْجِعْهُ » واته: « لیتی بستی نه وه و مهیده ری »^(۱).

له رویه تیکی تر دا هاتوه که پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله پیی فرموی:

« فَأَتَقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ ». واته: « له خوا بترسن و داد پهره رین له نیتوان منداله کانتاندا ». بۆیه گهراندیه وه نه وهی دابووی به کوره که ی لیتی سه نده وه^(۲).

وه پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله فرموی :

« فَلَا تُشْهِدْنِي إِذَا فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ ». واته: « من مه که نه شاهد چونکه نایمه شاهد له سهر زو لم و ستم »^(۳).

وه ده توانری کور دوو نه وه ندهی کچی پی بدری هه روه ک میرات چونکه کور نه رکی سه رشانی زیاتره، نه مهش قسهی نیما می (نه حمده ده) به ره حمهت بی^(۴).

نه گهر ته ماشایه ک بکری له ژیان و حالی هه ندی له خیزانه کان، نهوا زور باوک ده بینری که له خوا ناترسی و ریزی هه ندی مندالی داوه به سهر نهوانی تر دا له به خشین و هه دیه کردنی و له پوشاک و جلو بهرگ، بۆیه هه ندی له منداله کان

(۱) رواه البخاري انظر الفتح ۲۱۱/۵

(۲) الفتح ۲۱۱/۵

(۳) صحيح مسلم ۱۲۴۳/۳

(۴) مسائل الإمام أحمد لأبي داود ۲۰۴ وقد حقق الإمام ابن القيم في حاشيته على أبي داود المسألة تحقيقاً

سنگيان پر دهبي له پړوقين بهرامبهر نهواني ترو دژايه تي و دوژمنايه تي له نيوانياندا سر ده كيشي و ده پوي .

هه ندي له باوكان شتي تايبه تي داوه به مندايكي له بهر نه وي له ديمن دا له باواني ده كات، نه وه كه ي تريان بي بهش ده كات له بهر نه وي له خالواني ده كات، يان به مندايكي به كيك له خيژانه كاني ده به خشي به لام به مندايكي خيژانه كه ي تري نابه خشي .

وه هه ندي جار به كيك له مندايكي كاني ده خاته خوښنگه و قوتابخانه ي تايبه ته وه و نهواني تر ناخات .

هه موو نه م كارانهش به خراب به سر باوكه كه دا ده شكيتته وه و كار دانه وي نا قولاي ده بي، چونكه زور جار نه و مندايكي به بي بهش كراون له پاشه پوژدا بهرامبهر باوكيان باش نابن .

وه پيغه مبه ر ﷺ بهرامبهر به و كه سانه ي كه فزلي مندايكيان ده دن به سر نهواني تر دا ده فهرمووي :

« أَلَيْسَ يَسْرُكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي الْبَرِّ سَوَاءً ». واته: « نايان پيت خوش ني به كه مندايكيان چاك بن له گه لت وه كو يدك »^(۱).

(۱) رواه الإمام أحمد ۲۶۹/۴ وهو في صحيح مسلم رقم ۱۶۲۳

سوال کردن بى نهوهى موحاج وهه ژار بى

«سهل»ى كورپى «الحنظليّة» له پىغه مبهروه وه عليه السلام ده يگيرتته وه كه
فهرموويه تى:

«مَنْ سَأَلَ وَعِنْدَهُ مَا يُغْنِيهِ فَإِنَّمَا يَسْتَكْثِرُ مِنَ النَّارِ» واته: «ههركهسى
هه بى و سوال بكات، نهوا ئاگر بو خوى كۆده كاته وه».

وتيان: نهى پىغه مبهرخوا عليه السلام نهو برهى كه هه بى و بوى حەرام بى سوال
بكات چه ندىكه؟

فهرمووى: «قَدْزُرَ مَا يُغْدِيهِ وَيُعْشِيهِ» واته: «به ئه ندازهى نهوهى خواردنى
به يانى و ئىوارهى هه بى».

وه ههروه ها «عبدالله»ى كورپى «مسعود» له پىغه مبهروه وه عليه السلام ده يگيرتته وه
كه فهرموويه تى:

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُدُوشًا أَوْ كُدُوشًا فِي وَجْهِهِ».

واته: «ههركهسى سوال بكات و ئه ندازهى نانى ئىواره و به يانى هه بى، نهوا
له پۆژى قىامه تدا به ده و چاو پوشاوى و شهرمه زاريه وه ديت»^(۱).

وه هه ندى لهو سراكه رانه له بهرده رگای مزگه وته كان و له رىگای نوێژخوێنان
ده وه ستن و هاوارد هه كه نه و ده نالینه وه، وه هه ندى كيان درۆ ده كه نه به نوسراوى
ساخته و ته زویر و چیرۆكى دروست كراو، وه زۆر جار ئه ندامانى يه كه خيزان
به سه ر مزگه وته كاندا دابه ش ده بن و پاشان يه كه ده گرنه وه و دابه ش ده بنه وه به سه ر

(۱) رواه الإمام أحمد ۱/ ۳۸۸ انظر صحيح الجامع ۶۲۵۵

مزگهوتی تردا، له حالیکدا دهوله مه نندو ته نهها خوداش ده زانی، به لام کاتیک مردن نهوکاته میراته که ی ده ریده خات چه نده دهوله مه ندبووه .
به لام جگه له م جوړه که سانه خه لکی هه ژارو فه قیری حه قیقی هه یه که نه گهر که سی شاره زای نه بی و نه یانناسی له بهر نه فس بهر زیان وا ده زانری دهوله مه نندن بویه تاناسریت تا خیریان بۆ بهری .

قه زکردن به مهستی نه دانه وهی

حهق و مافی به نده کان لای خوای پهروه ردگار زور گه وره وگرانه، زور جار به ته به کردن حهق و مافی خودای له سهر ینسان لاده چیت و تاوانه که ی له نه ستو ده رده چی، به لام حهق و مافی خه لکی هیچ ینگه چاره یه که و ده رازه یه که نی یه بۆ رزگار بوون لی ی ته نهها گیرانه وهی حهق و مافه که ی نه بی، بویه پتویسته که مته رخمی نه کری له دانه وهی مافی خه لکی پیش نه وهی پوژیک بیته پیش که به دینارو درهم نادریته وه و چاره سهری ناکری، به لکو به چاکه و خراپه حهق و ماف ده دریته وه .

خوای گه وره ده فهرمووی:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ﴾ النساء: ۵۸

واته: «خودا فهرمانی پیتان کردوه که هه مو ته مانته و سپارده یه که بده نموه دهستی خاوه نه کانیان».

جا یەکیەک لەو کارانەی لە ناو کۆمەڵگادا بڵاوە بە ئاسان زانینی قەرزکردنە، وە هەندێ کەس قەرز ناکەن لە بەر پێویستی و محتاجی، بە لکو خۆیان قەرزاریار دەکەن بۆ شتی سادە، چونکە حەزی بە گەورە کردن و فراوان کردنی ماله و حەزی بە موناخەسە کردنی خەلکانی ترە لە تازەکردنەوی سەیارە و خانوو مال و، خوی قەرزاریار دەکات بۆ کەرەستە لە ناوچووێ کانی دۆنیا و خۆشی یە براوە کانی ئەم ژیانە، وە زۆر کەس دەکەوێتە ناو کڕین و فرۆشتنی قیستەوێ کە زۆرێک لەو کڕین و فرۆشتنەکانی خالی نی یە لە حەرام و شوبهەیی تێدا یە.

کەم تەرخەمی کردن لە دانەوێ قەرزو گۆی پێ نەدانی سەر دەکیشتی بۆ دواخستنی دانەوێ و دەستی بە دەستی پێ کردنی خاوەن قەرز یان پەل دەکیشتی بۆ فەوتاندن و لە ناو بردنی مالی خەلکی و لە کێس دانی.

وہ پیغہ ممبر علیہ وریایی داوہ لہ پاشہ پڑی ئەم کارەو دەفەر مووی:

« مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِثْلَافَهَا أَثْلَفَهُ اللَّهُ ».

واتە: « ھەرکەسێ قەرز بکات لە خەلکی و نیتێ دانەوێ ھەبێ، ئەوا خودا بۆی دەداتەوێ کاری بۆ ئاسان دەکات، وە ھەرکەس قەرز بکات و مەبەستی خواردنی بێ و نەیداتەوێ، ئەوا خوای پەروردگار ماله کەسێ لەناو دەبات »^(۱).

خەلکی زۆر کەم تەرخەمێ دەربارە قەرزکردن و دانەوێ و بە شتیکی سادە و ساکاری دادەنێن و گۆی ی پێ نادەن، بە لای خۆی گەورە کاریکی زۆر

(۱) رواہ البخاری انظر فتح الباری ۵/ ۵۴۰.

قورس و گرانه، تهنانهت شهید له گهڵ نهو تابه تهنديه گهرهیهو نهو پاداشته زۆر فراوان و پلهو پایه بهرزهی کهپیی دراوه، بهلام پرزگاری نابیی لهو قهرزه ی وا له گهر دنیه تی.

به لگه بۆ نه مهش پیغه مبه ر ع عَلَيْهِ السَّلَام ده فرمووی :

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ رَجُلًا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أُخِيَّ ثُمَّ قُتِلَ ثُمَّ أُخِيَّ ثُمَّ قُتِلَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ مَا دَخَلَ الْجَنَّةَ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ دَيْنُهُ».

واته: «سۆیندبۆ بهو خودایه ی که گیانی منی به دهسته نه گهر پیاریک له پیناوی خودا شهید بۆ، پاشان زیندو بکریتموه پاشان شهید بۆ ~~پاشان~~ زیندو بکریتموه و پاشان شهید بۆ، قهرزی له سه ربی، نهوا ناچیت به هه شتموه ههتا قهرزه که ی بۆ نه دریتموه»^(۱)

نایا نهو که سانه ی گوئی به قهرز کردن و قهرز دانهو نه دهن دوا ی بیست ~~نه مهش دهست به ردار نابین و به خۆیاندا ناچنهو و په شیمان نابنهو و~~ ناگهریتموه !!؟

(۱) رواد النسائي انظر المحتى ۳۱۴/۷ وهر في صحيح الجامع ۳۵۹۴

خواردنی حەرام

ئەو کەسەى لە خوانەترسى گوى نادات لە کویۆه پاره پەیدا دەکات و لەچی دا خەرجى دەکات، بەلگەو خەم و مەراقى تەنھا زیادکردن و کوکەردنەوێ مالى پاره و سامانە، نەگەر لە پێگەى حەرامیشوێ بێت، وەکو دزی کردن و بەرتیل خواردن و داگیر کردن و ساختەکارى و کرپن و فرۆشتنى حەرام وەکو فالگرتنەوێ داوێن پىسى و گۆرانى ووتن. یان دەست درێژى کردن بۆسەر (بیت مال) ی موسلمانان و مولکە گشتیەکان، یان وەرگرتى مالى کەسێکى تر بە پێگەى ئیجراکردنى یان بەسوالکردن بە بى ئەوێ پێوستى بى.

ئینجا ئەو مالى حەرامەى کە کۆى کردۆتەوێ لێى دەخوات و پۆشاک و جل و بەرگی لێ دەکری و لەبەرى کات و ماشین و ئۆتۆمبیلی پى پەیدادەکات و خانووی پى دروست دەکات و خانووی پى دەدات بەکری و لەو حەرامە دەرخواردی وەرگى دەدات .

لە کاتێکدا پێغەمبەر ﷺ دەفرمووی :

« وَمَنْ بَتَّ لَحْمُهُ مِنْ سُخْتِ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ » واتە: « ھەرکەسێک گوشتى

جەستەى بەحەرام پەرەردە بووبى، ئەوا ناگری دۆزەخ لە پێشتەرە بۆی»^(۱).

وێ ئەو کەسانە لە پۆژی داویدا پرسىارى لى دەکری سەبارەت بە مالى کەى لە کویۆه پەیدای کردو دەستى خست، وە لەچیدا سەرفى کردو خەرجى کرد، ئا لە ویدا بەھىلاک دەچیت و زەرەرمەند دەبى .

(۱) رواه الطبرانی في الكبير ۱۳۶/۱۹ و هو في صحيح الجامع ۴۴۹۰

بۆیە پێویستە لەسەر ئەو کەسە مالتی حەرامی لایە پەلە بکات لە خۆدەریاز کردن و خۆی پزگار بکات لە حەرام، جا ئەگەر حەق و مافی خەڵک بوو، ئەوا با پەلە بکات لە گێڕانەوەی مالهەکی بۆ خاوەنەکە و لەگەڵ ئەوەشدا داواي گەردن ئازادی لى بکات، پێش ئەوەی پۆژى بێتە پێش کە دینار و درەهم هیچ دەورو سودیکى نى یە و مافەکانى پى نادریتەوه، بەلکو بە چاک و خراپە مامەڵە لەگەڵ خەڵکیدا دەکری و مافەکانى پى دەدریتەوه .

خواردنەوهی مەى ئەگەر دلۆپیکیش بێت

خوای بەرزو بى هاوتا دەفەرمووی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ

فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ المائدة: ٩٠

واتە: «ئەمى ئومانەى وا باوەرتان هێناوه، دلنیاىب کە ئەرهق و قومار و ئەو بەردانەى کە کراون بەبەت و ئەو پارچە دارانەى کە بەکار دەهێنرێن بۆ دیاری کردنى بەشو و چارهەنوس، پیسن و لەکردارى شەیتان، کەواتە دوور بکەونەوه لییان و خۆتانى لى بپارێزن تەبەلکو پزگار و سەرفراز بن».

جا فەرمان کردن بە خۆپاراستن و خۆ دوورگرتن لەو شتانه بەهێزترین بەلگەیه لەسەر حەرامبوونیان و توندترین نیشانهیه بۆ سەلماندنى خراپى و پیسیان.

و هەر وهه عەرەق و مەى لەگەڵ «أَنْصَاب» دا باسکراوه کە بریتى یە لە پەرستارو و بێ کافرهکان، جا لێره دا بەیه کەوه جووتکراون و لەسەر یەک ناست

برپاریان له سهر دراوه و، بۆیه به لگه و پاساو بیانویهك به ده ست هیچ كه سیكه وه ناهیلئ كه بیهوئ مهی به حهرام نه زانی، به بیانوی نه وهی بلی خوا نه یفه رموه حهرامه به لكو ووتویه تی خۆتانی لی پاریزن .

وه له فهرمایشته كانی پیغه مبه ریشه وه ﷺ هه ره شهی توندو به ئیش هاتوه ده باره ی كه سیك كه مهی بخواته وه .

«جابر»ی كورئ «عبدالله» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگێرتیه وه كه فهرمویه تی:

«إِنَّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ».

واته: « به دلتیا یه وه خوای (بهرزوپه رۆز) په یمانی کردوه كه ههركسی مهی بخواته وه نوا « طینه الخبال »ی ده رخوارد ده دا له پۆژی درا ییدا .»

وتیان نهی پیغه مبه ر خوا ﷺ « طینه الخبال » چی یه ؟

فهرموئ: « عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ عُصَارَةُ أَهْلِ النَّارِ ». واته: « عه ره ق وکیم و زوخاوی دۆزه خه ییه کانه »^(۱).

«عبدالله»ی كورئ «عباس» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگێرتیه وه كه فهرمویه تی:

«مُذْمَنُ الْخَمْرِ إِنْ مَاتَ لَقِيَ اللَّهَ كَعَابِدٍ وَتَن».

واته: «ئو کسهی که راهاتوو لهسەر عه‌ره‌ق خواردنوه، ته‌گهر بمری و ته‌به‌ی لی نه‌کات، ئه‌وا له‌پوژی قیامه‌تدا ده‌گاته‌وه به‌خوا وه‌کو بت پهرستیک»^(۱).

وه له‌م سه‌رده‌مه‌ی ئیمه‌دا چه‌نده‌ها جوړو بابته‌ی عه‌ره‌ق و ماده‌ی بی هۆشکه‌ره‌کان بلا‌بوته‌وه و چه‌نده‌ها چه‌شن و جوړیان لی په‌یدا‌بووه، جوړه‌ها ناوی عه‌ره‌بی و بیانی لی نراوه، پی ده‌لێن بیر، یسکی و کحول و عه‌ره‌ق و فبورکا و شه‌میانیا و چه‌نده‌های تر.

وه ئه‌و جوړو چه‌شنه‌ عه‌ره‌قه‌ی که پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسی کردوو و ده‌به‌ری داوه ده‌باره‌ی ده‌رکه‌وتوو و ده‌بینری، که ده‌فه‌رمووی:

«لَيْشْرَبَنَّ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ يُسْمُونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا».

واته: «خه‌لکانی له‌ ئومه‌ته‌که‌م مه‌ی ده‌خۆنه‌وه و ناوه‌کی ده‌گوین و ناویکی تری لی ده‌نین»^(۲).

بۆیه له‌ جیاتنی ئه‌وه‌ی پی بلێن «خمر- عرق» پی نه‌لێن: «مه‌شروباتی روحی» نه‌مه‌ش بۆ خه‌له‌تاندن و فریودانی خه‌لکی یه‌.

جابۆیه شه‌ریعه‌تی پیروزی ئیسلام ریساو یاسایه‌کی گه‌وره‌ی داناوه که به‌هۆیه‌وه نه‌م بابته‌ی پی بنه‌برده‌کات و رێکخستو و وردبینیه‌کی توند و تۆلی وه‌های داناوه که به‌هۆیه‌وه بنه‌په‌رت و سه‌رچاوه‌ی فیتنه‌ی عه‌ره‌قی پی ریشه‌کێش ده‌کات، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسی کردوو و ده‌فه‌رمووی:

(۱) رواه الطبرانی ۴۰/۱۲ وهو في صحيح الجامع ۶۰۲۵

(۲) رواه الإمام أحمد ۳۴۲/۵ وهو في صحيح الجامع ۵۴۰۳

« كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ». واتە: « ھەموو سەرخۆشكەرتەك خەمرە، وە ھەموو سەرخۆشكەرتەكیش حەرامە »^(۱).

كەواتە ھەرشتێك عەقل لایبەری و سەرخۆشكەری بێ، ئەوا حەرامە، نیتە جیاوازی نی یە كەم بێ یان زۆر، ھەروەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووی: « مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ ». واتە: « ھەرشتێك زۆرەكەم سەرخۆشكەری ئەوا كەمەكەشی حەرامە »^(۲).

ھەرچەندە ناوەكانیان جۆراو جۆرو جیاوازین، ناوناوەكە ھەریەك شتە كە « خەمر » ە، حوكمەكەش ھەرھەمان حوكمە كە « حەرامە ». لەكۆتایدا ئەمەش نامۆزگاریە كە لە پێغەمبەرەو ﷺ بۆ عەرەق خۆرەكان كە دەفەرمووی:

« مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ وَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا وَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ فَشَرِبَ فَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ فَشَرِبَ فَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ رَدْعَةِ الْخَبَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا رَدْعَةُ الْخَبَالِ قَالَ غُصَّارَةٌ أَهْلُ النَّارِ ».

واتە: « ھەركەسێك عەرەق بخواتەو سەرخۆش بێ، ئەوا نوێژی چل بەیانێ لێ وەرناگیرێ (واتەچل رۆژ)، جا ئەگەر بمرێ ئەوا دەچیتە دۆزەخەو، خۆتەگەر توبە بەكات و پەشیمان بیتەو، ئەوا خودا توبەكەم لێوەردەگرێ. بەلام

(۱) رواه مسلم ۱۵۸۷/۳

(۲) رواه أبو داود رقم ۳۶۸۱ وهو في صحيح أبي داود رقم ۳۱۲۸

نه گهر گهرايموه سهری و عهرقی خواردهوه و سرخوش بوو، ئهوا نوێژى چل پوژى لى وهرناگيرى، خو نه گهر پيوه بمرى دهچيته دوزهخوه، وه نه گهر تموبه بکات، ئهوا خودا تموبه کسى لى وهرده گرى، بهلام نه گهر گهرايموه سهری و عهرقی خواردهوه و سرخوش بوو، ئهوا نوێژى چل پوژى لى وهرناگيرى، نه گهر پيوه بمرى دهچيته دوزهخ . خو نه گهر تموبه بکات خودا تموبه کسى لى وهرده گرى . بهلام نه گهر گهرايموه سهری ئهوا بهراستى هه قىکه له لای خواى گهره له پوژى قيامهتدا ژهرهراوى « طينه الخبال » يان ده رخوارد بدات. وتيان ئهوى پيغه مبهرى خوا « طينه الخبال » چى يه ؟ فرمووى: کيم و زوخواوى دوزهخيه کانه»^(۱).

به کارهينانى قاپى ئالتون وزيو وخواردن وخواردنهوه تيايدا

قاپ و حاجهتى ئالتون و زيوى يان زاخکراو به ئالتون و زيوو، وای ليهاتوه نزیکه جيگهى قاپ و حاجهتى مال بگريتهوه له م پوژگاره دا، به تاييهت له ماله دهوله مهنه کان و ههندي له ميوانگه و ئوتيله کانيش دا، ته نانهت وای لى هاتوه نه م قاپ و حاجهته ئالتونيانه بوته جوړىک له و ديارى و هه ديه گرانبه هايانهى که خه لکى ده بيه خشن به يه کتر له کاتى بونه و ناههنگه کانددا .

(۱) رواه ابن ماجه رقم ۳۳۷۷ وهو في صحيح الجامع ۶۳۱۳

هه موو نه مانه لهو کارو کردارانن که شه ریه تی نیسلام هه رامی کردووه و، هه ره شهی توندو به ئیشیش له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام هاتوو ده رباره ی به کاره یتانی نه م قاپه ئالتونیه .

«أم سلمة» له پیغه مبه ره وه عَلَيْهِ السَّلَام ده یگیریتیه وه که فهرموویه تی: «أَنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ إِمَّا يُجْرَجُ فِي بَطْنِهِ نَارُ جَهَنَّمَ». واته: «ئوکه سهی له قاپی ئالتون یان زیوو ده خوات و ده خواتیه، نه وه ئاگری دۆزهخ ده رخواردی وورگی ده درئ له روژی قیامه تدا»^(۱).

نه م پرپارو حوکمه ش گشتگیره وه هه موو قاپ و حاجه تیک ده گریتیه وه وه هه موو که ره سهیه کی خواردن ده گریتیه وه، وه کو قاپ و چنگال و که وچک و چه قزو، نه و ده فرانیه که خواردنی تیدا ده درئ به میوان یان له به خشینی شیرینی دا به کاردی له کاتی بۆنه کاندای .

وه هه ندئ کس نه وه ده که نه به هانه و ده لئین : نیمه به کاریان ناهینین په لام له سه ر په فو له ناو شوشه دا دایان ده نئین بۆ جوانی نه مه ش هه ر دروست نی یه و نابئ بکری، بۆ نه وه ی هه موو ده رگایه ک دا بخری و هه موو رتگه یه ک بگیری که هۆو بیانوو به هانه ن بۆ به کاره یتانیان^(۲) .

(۱) رواه مسلم ۱۶۳۴/۳

(۲) من إفادات الشيخ عبد العزيز بن باز مشافهة

شایه تی دانی درۆ

خوای کار له جی ده فەر مووی

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ ﴿٣٠﴾ الحج: ٣٠

واته: «خۆتان بپارێزن له پیسی بته کان که هاریش دانانه بۆ خوا به تهنها ببن به بهندهی خوداو پهرستن و عیبادت تهنها بۆتمو بکهن، لهو کسهانه مهن که هاریش و هاره لیا بۆخوا دناوه ده پهرستن، وه خۆشتان به دوور بگرن له ووتی درۆ شایه تی دانی ناره راو، لهو کسهانه مهن که شایه تی درۆ ناره را ده ده ن».

«عَبْدُ الرَّحْمَنِ» ی کوری «أَبِي بَكْرَةَ» له له باوکی یه وه ده گێرته وه که پیغه مبه ره وه ﷺ فەر موویه تی:

«أَلَا أُبَيُّكُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ ثَلَاثًا» واته: «ئایا ناگادارتان بکمه وه له گمه ترینی گونا هه کان؟» سی جار ئه مهی دووباره کرده وه.

وتیان به ئی ئه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ.

پیغه مبه ری خوا ﷺ فەر مووی: «الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ» واته: «هاوبهش بۆ خوادانان و، نازاردانی دایک و باوک».

لهم کاته دا پیغه مبه ره ﷺ شانی دا دابوو که قسه ی ده کرد، به لام له سییم جار دا هه ستایه وه دانیش و فەر مووی:

« أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ » واته: « وریابن شایهتی دانی درۆ و قسهی درۆش یه کیکه له تاوانه گهروه کان ». بهردهوام ئهمهی دووباره ده کرده وه تا خۆزگه مان خواست وازی بهینایه و ئه وهنده خۆی ماندوو نه کردایه.^(۱)

دووباره کردنه وهی پیغه مبهه عَلَيْهِ السَّلَام و زۆر ووتنه وهی لیڕه دا بۆ ئه وهیه که خه لکی ووریاکاته وه له شایه تیدانی درۆو سلی لیبکه نه وه، چونکه خه لکی که مته رخه من و گوی به شایه تی دانی درۆ ناده و هۆکارو پالنه ریش زۆرن بۆ نه وهی شایه تی درۆ بده ن، وه کو دوژمنایه تی و هه سودی و پرقو قینه بهرامبه ر به یه کتر، وه له به رنه وهی چهنده ها به لاو نه گبه تی زۆری لی ده که ویتنه وه، چهنده ها حق و ماف به هوی شایه تی دانی درۆه و ون بووه و فه و تاوه، وه چهنده ها که سی بیتاوان به هوی شایه تی دانی درۆه تاوان بارکراوه، یان به هوی شایه تی دانی درۆ خه لکی چهنده ها شتی ده ست که وتوو که شیاری نی یه ، یان نه سه بو په چه له کیك دراوه به که سیك که نه سه بو په چه له کی خۆی نی یه به هوی شایه تی دانی درۆه .

وه له و که مته رخه میانهی که له ناوخه لکدا ده بینری ده رباره ی شایه تی دانی درۆو گویی پیناده و به ناسانو که م بایه خ ته ماشای ده که ن ئه وهیه که هه ندی که س له مه حکه مه و دادگا کاند ده یکه ن و نه م به و ده لئ تۆ شایه تیه ک بۆ من بده منیش شایه تیه ک بۆ تۆ ده ده م، بۆیه شایه تی بۆ ده دات ده رباره ی کارو بارو نیشتیک، وه کو شایه تی دان ده رباره ی مولکیه تی زهویه ک یان خانه یه ک یان پا کانه ی بۆ ده کات له کاتی کدا له پیشت نه یبینیوه و نه یناسیوه ته نها له ده رگای

مه حکه مه دا نه بی یان له پاره وه کانی ناو دادگا نه بی، که له پراستیدا شایه تی دان پیویستی به زانیاری هیه ده رباره ی پراستی شته کان و حال و بالیان به لام نه م کویرانه شایه تی ده دات.

جا بویه نه م شایه تی دانه درویره و ناره وایه، هر بویه پیویسته شایه تی دان به م شیویه بی که له قورنانه هاتوه : ﴿وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا﴾ یوسف: ۸۱

واته: « شایه تیمان نه داوه ته نه با به نه بی که زانیومانه و عیلمان پی ی هیه ».

گویتگرتن له ئاوازو وموؤسیقا

خودا ده فهرمووی:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ لقمان: ۶

واته: «هنده ی له خه لکی هیه که قسه وباسی بی سوود ده کپی، جا به هو ی کپینی نه قسه و ته بی بایه خانوه خو ی و خه لکی چه واشه ده کات و گومرا ده کات، به بی نه وه ی عیلم و زانستیکی هیه، وه شوین کمو تنی دینی خوداو نایه ته کانی قورنانه ی ده کاته جینگای گالتو لا قرتی، نه وانه ی نه کارانه ده کمن سزایه کیان بو هیه که سوکو رپسوایان ده کات و نابرویان ده بات».

«عبدالله»ی کورې «مسعود» خواى لى رازى بى، له تفسیرى نهم نایه تدها ده فهرموى: سوتند بى به خودا مدهست له ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾ قسوباىس ووتى بى سود: بریتیه له گورانى. ^(۱)

«أبو عامر» و «أبو مالك الأشعري» له پیغه مبهروه عليه السلام دهیگریته وه که فهرمویه تی:

«لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحَرَ وَالْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ».

واته: «بدلتیا یوه له نار نومته کى مندا که سانیک پیدایا دهن و راست دهنه زیناو حریرو عاره قو موسیقا حلال ده کمن» ^(۲).

«أنس» له پیغه مبهروه عليه السلام دهیگریته وه که فهرمویه تی:

«ليكونن في هذه الأمة خسف وقذف ومسح وذلك إذا شربوا الخمر واتخذوا القينات وضربوا بالمعازف».

واته: «له نار نهم نومته تدها پوچون به ناخی زویداو بارینی بوردو گورینی شیوهی مروه بؤ دیمه نی ناژه لومه یون روو ده دات، نموش کاتیک روده دات که نمانه پیدابوو: خواردنوهی عهرو و نافرتهی گورانی بیثرو لیدانى موسیقاو زورنا» ^(۳).

وه پیغه مبهر عليه السلام نه هی کردوه له تهل و به کار هی نانی قده غه کردوه، وه دهر باره ی «زورنا و نهی» ده فهرموى خراپترین و پیستین دهنه .

(۱) تفسیر ابن کثیر ۳۳۳/۶

(۲) رواه البخاري انظر الفتح ۱۰/

(۳) انظر السلسلة الصحيحة ۲۲۰۳ وعزاه إلى ابن أبي الدنيا في ذم الملاحم والحديث رواه الترمذي رقم

وه زانايانى پيشوو وهكو «الإمام أحمد» بەرەحمەت بى ئالەتى مۇسقىيان بەحەرام داناوو پىداگىريان كردوو لەسەر بە حەرام دانانى نامىرەكانى مۇسقىقاو زورنا ژەنينو گۆرانى ووتن وهكو «عودو كه مانچه و رەبابە و شەبابە و تەپلۆ و نەي» .

وه شتىكى حاشا هەلنەگرەو گومانى تىدا نى يە كه هەموو نامىرە مۇسقىيە نوپىەكانى نەم سەردەمەش دەچىتە ژىر نەو «حدیث» ەي پىغەمبەرەو ەلەيەسسالام كەنەهى لە مۇسقىقا كردوو ە قەدەغەي كردوو ە. غونەي نەمانەش وهكو «كه مانچه و قانون و ئەورج و پيانۆ و گىتار و هاوشىۆەكانيان» تەنانت نەم نامىرە مۇسقىيانەي سەردەم كارىگەريان زۆر زىاترە لە رووى هاتنە جۆش و خرۆش و سەرگەرم كردن و مەست كردنى خەلكى لە چا و نەو نامىرەكۆنانەي كه حەرام كراون لە «حدیث» ەكاندا.

وه سەرخۆش بوون و مەست بوون بەهۆى مۇسقىقاو زۆر ناقولآترو مەترسى دارترە لە سەرخۆش بوون بە عەرەق و بىرە، هەروەك زانايانى وهكو «إبن قىم» جگە لەویش وایان وتو ە.

وه بەدلىايىه مۇسقىقا تاوانەكەي گەورەترو قەبەتر دەبى نەگەر گۆرانى و دەنگى لە گەلدابى وەكو دەنگى ئافرەتى گۆرانى بىژو سەماكەر، بۆيە زىاتر حەرامەكە خەست دەبىتەو ە.

وه بەلای لەو ە گەورەترو بۆگەنتر ئەوێه كه ووشەي گۆرانیه كه بریتى بى لەدلىدارى و خۆشەويستى و شەيدايى و پياھەلدان بە جوانى ئافرەتدا. ئا لەبەر

نهمهیه که زانایان فەرموویانە گۆران پەغۆشکەری زیناو داوێن پیسی یە .وہ تۆوی دوو پرووی لە دڵدا دەپوێنێ.

بەشیۆهیهکی گشتی بابەتەکانی گۆرانی و مۆسیقا بونەتە گەورەترین و ترسناکترین ھۆکاری داوێن پیسی و خیانهتکاری و گلاوکاری لەم سەردەمەدا. وە ئەوێ که نەگەتە کەسێ زیاتر زۆر کردووە ئەو یە کە مۆسیقا پەلی کێشاوە بۆ ناو زۆرشت وە کوکاتژمیرو زەنگ و یاری منداڵ و کۆمپیوتەر، ھەندێ نامیری تەلەفۆن.

وای لێھاتووە کە دورکەوتنەووە و خۆلادان و کەنارگیری لیان پێویستی بە نیرادە و خواستیکی بەردەوام و نەجولە و ھەبە. وە خرداش یارمەتی دەرە بۆ ھەرکەسێ کە بیەوی و نیازی خۆپاراستنی ھەبێ .

غەیبەت کردن

میوہ و خواردنی زۆری کۆر و دانیشگاگان بریتی یە لە غەیبەت کردنی موسلمانان و گەزینی ناموسیان، بە خراب باسکردنیان و دەم رادان لە عەیب و عاریان بۆتە بنیشتە خۆشی سەر زمانیان.

جا غەیبەت کردن کارو پیشەیکە کە خودا قەدەغەیی کردووە و لە موسلمانانی ھەرامکردووە، وە لە بەرچاوی بەندەکانی قێزەون و ناشرینی کردووە بە ناقولە ناساندووەتی و وای کردووە بەندەکانی لیبی بترسن و خۆیان لێپاریزن و لە دەستی راکەن، غەیبەتی چواندووە بە دیمەنیکی زۆر بێزاراو قێزەون، وینەیکە زۆر بۆگەن و پەزاگرانی بۆ ھیناوەتەو کە دەرون و ناخی

مرۆڤ قیزی لێ ده کاتهوه و لیبی راده کات، هینانهوه نهم دیمه نهش بو غه بیهت کردن بو نهویه موسلمان تیبگات که غه بیهت کردن چهنده پیشه و کارکی خراب و پیسه.

نهویش نهویه که ده فهرمووی:

﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ﴾

وَأَنْقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ الحجرات: ١٢

واته: « له پاشمله ناوی یه کتر به خراپه مهبه و غه بیهتی یه کتر مه کمن، تایا کهستان پیی خوشه گوشتی برای خوی به مردووی بخوات، چونکه غه بیهت کردن وه کو خواردنی گوشته که یه تی به مردوویی، ناشکرایه که نهوتان زور پیی ناخوشه قیزی لێ ده که نهوه و حهزی پیی ناکمن، جا مادام وایه تاره هاش رقتان له غه بیهت کردن بی و سلی لێ بکه نهوه و لهوتنی پاکمن».

وه پیغه مبهه ﷺ ماناو واتای غه بیهتی بو پروون کردینه تهوه که

ده فهرمووی :

« أَتَذَرُونَ مَا الْغِيبَةُ » واته: « تایا ده زانن غه بیهت چی یو کامه یه؟».

وتیان: خواو پیغه مبهه که ی شاره زاترن.

فه رمووی:

« ذِكْرُكَ أَخْسَاكَ بِمَا يَكْسِرُهُ ». واته: « غه بیهت نهویه به شیویه که باسی

براکهت بکهی که خوی پیی ناخوش بی و حهزی پیی نه کات ».

وترا: نهی پیغه مبهه ﷺ نه گهر نهو شتهی که وتم له براکه مدا هه بوو

هه رده بی به غه بیهت ؟

فهرموی:

« إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهْتُهُ ». واته: «
ته گهر نموی تو باسی ده کهیت تیایدا هبئی نموا غه بیستت کردووه، خو ته گهر
تیایدا نمبوو، نموا بو هتانت بو کردووه»^(۱).

کهوابوو غه بیست بریتییه له باس کردنی موسلمانیک به شیوهیه که خو
پی ناخوش بی، نیتر جیاوازی نی یه نهو شته ی که باسی لیوه ده کری دربارهی
دینداری بی یان له شو لاره که ی .. یان دربارهی دونیاو نه نفسی بی یان
درباره ی ره وشتو نه خلاقو دیمه که ی بی .

وه غه بیست کردن جوړو شیوازی زوره لهوانه باسی عه یبو عارو
ناتهواویه کانی بکری یان دم له هه لسوکهوتو ره فتاری بکوتری، به شیوهیه که
گالته جاری و قه شمیری پی بکری.

خه لکی زور به سادو ساکار ده روانه غه بیست کردن گوئی پی ناده نو به که می
ده گرن، له گهل نهو هشا تاوانیکی زور خراپو نابجی ره زاگران له لای خدا .

به لگهش له سه رنه مه نهو یه که پیغه مبه رعلیه ده فهرموی:

« الرَّبُّ ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ أَبًا أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنْ أَرَبَى الرَّبُّ
عَرَضُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ ».

واته: « رببا هفتاو دوو به شه که متزینیان له تاوان دا وه کو نمویه پیوانیک
بچیته لای دایکی خو ی، وه پیستزین رببا نمویه که پیوا باسی ناموسی
براکی خو ی بکاتو غه بیستی بکات»^(۲).

(۱) رواه مسلم ۲۰۰۱/۴

(۲) السلسلة الصحيحة ۱۸۷۱

وه هه ركه سيك نامادهي نهو كۆرانه بوو، وه لهو مهجليسانه دا دانىشت، پتيويسته له سهري پتيگري له خراپه بكات و بهرگري له برا غهيبه تكراره كهى بكات.

وه پتيغه مبه ر ﷺ هانى داوين بو نهوهي بهرگري بكهين له هه ر موسلمانين كه غهيبه تي بكرى و به ناحق گوشتى بخورى .
كه ده فهرمووى :

«مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

واته: « هه ركه سيك بهرگري بكات له ناموسى برايه كي خوى و غهيبه تي لى دور بختهوه، نهوا خواي گهروه دهم و چاوى ده پاريزى له ناگري دۆزهخ له پۆژى دواييدا»^(۱).

دوو زمانى كردن

بهرده وام قسه هينان و قسه بردن له ناو خهلكيدا بو دروست كردنى ناژاوه و تيكدانى نيوانيسان گهروه ترين هوكاره بو پچراندنى پهيوه ندى نيوانيسان و هه لگيرساندى ناگري پق و قين و دژايه تي له نيوان خهلكيدا .
وه خواي پهروه ردگاريش سه رزه نشتى نهو كه سهى كردووه كه بهم كاره هه لده سيئت و نه م نيشه ي كردووه به پيشه ي خوى ده فهرمووى:

(۱) رواه أحمد ۴۵۰/۶ وهو في صحيح الجامع ۶۲۳۸

﴿وَلَا تُطْعَمُ كُلُّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾﴾ القلم: ۱۰ -

۱۱

واته: «هرگیز گویایه‌لی که سیک نه‌کمی که زور سوتند خوره و دروزنه پلان گیترو تیکده‌ری نیوان خه‌لکی یه به قسه هینان و قسه بردن». «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ».

واته: «مرؤفی دوو زمانی کاروجاسوس ناچیتته به‌هشتوه»^(۱). «عبداللّه»ی کوری «عباس» ده‌فرمووی: پیغه مبه‌ر ﷺ به‌لای باخیک له باخه‌کانی مه‌دینه‌دا تیپه‌ری، گویی له ده‌نگی دوو‌کس بوو له ناو قه‌بره‌کانیان سزا ده‌دران.

پیغه مبه‌ریش ﷺ فرمووی: «إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَرُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالتَّمِيمَةِ».

واته: «نهم دوانه سزا ده‌درتن، وه لسه‌ر تاوانیک سزا ده‌درتن خویان به گه‌ره‌یان نه‌زانیووه و گویان پی‌ نه‌داوه، به‌لام لهراس‌تیدا تاوانیکی گه‌ره‌یه، یه‌کیتکیان خوی لهمیز پاک نه‌ده‌کرده‌وه، نهم‌یتریان دوو زمانی ده‌کرد»^(۲).

وه له دیمه‌نه ناشرین و خراپه‌کانی نهم کرداره فریودان و خه‌له‌تانندی می‌رده له خیزانه‌کمی یان به‌پی‌چه‌وانه‌وه، که هه‌ول ده‌درتت بو تیکدانی په‌یوه‌ندی نیوانیان به هوی قسه‌هینان و قسه بردن.

(۱) رواه البخاري انظر الفتح ۴۷۲/۱۰ وفي النهاية لابن الأثير ۱۱/۴: وقيل القنات الذي يسمع على

القوم وهم لا يعلمون ثم ينم.

(۲) رواه البخاري انظر فتح الباري ۳۱۷/۱.

وه ههروه‌ها نه‌وه‌ی که هه‌ندی فه‌رمانبه‌ران پیتی هه‌لده‌سن به گواستنه‌وه‌ی قسه‌ی هه‌ندیکیان بۆ به‌پویه‌به‌رو به‌رپرسی فه‌رمانگه‌که‌و نیشه‌که، ته‌مه‌ش جوۆریکه‌ له دوو زمانی کردن و غه‌یبه‌ت کردن که ده‌بیته‌ مایه‌ی زه‌ره‌رو زیان گه‌یاندن به قسه‌که‌ره‌که. ئا نه‌مانه‌ هه‌موو جه‌رامه‌و یه‌کیکه‌ له قه‌ده‌غه‌که‌راوه‌کان .

چونہ مالی خہ لکھوہ به بی مؤلت وەرگرتن

خوای یه روه ردگار ده فهرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ﴿٢٧﴾ النور: ٢٧

[illegible]

وہ پیغمبر ﷺ لے پروں کردنہ وہی ھۆکاری مؤلّت خواستن دا
دەفەر موی:

«إِنَّمَا جُعِلَ الِاسْتِثْنَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ».

واته: « مؤلەت وەرگرتن و پرخسەت خواستن لەپیناری پاراستنی چاوداوە، بۆئەوەی عەیب و عاری خاوەن مالا نەبینرێ »^(۱).

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۲۴/۱۱

لەم پۆژگاره‌دا بەهۆی ئەوێ ماله‌كان له‌یه‌كه‌وه نزیکن و خانووه‌كان پێكه‌وه نوساون و ده‌رگا و بانه‌كان به‌رامبەر به‌یه‌كن، ماله‌ هاوسێكان زیاتر و زۆتر له‌یه‌كه‌وه ده‌رده‌كه‌ون، زۆر كه‌س چاوی خۆی ناپاریزی له‌ماله‌ دراوسێكه‌ی، وه هه‌ندێ جار هه‌ندێ له‌وانه‌ی خانووه‌كانیان به‌رز به‌ نه‌نقه‌ست له‌ په‌نجه‌ره‌و سه‌ریانه‌كانه‌وه ده‌پواننه‌ ماله‌ دراوسێكانی خواری خۆیان، نه‌مه‌ش غه‌درو خیانه‌ت و ناپاكییه‌ به‌رامبەر به‌دراوسێ ده‌كرێ و شكاندن و سووكایه‌تی كردنه‌ به‌حورمه‌ت و ناموسی دراوسێ، نه‌مه‌ش پێگاو پێچكه‌یه‌كه‌ كه‌ مرۆڤ په‌لكێش ده‌كات به‌ره‌و حه‌رام و كاری قه‌ده‌غه‌كراو . وه به‌ هۆی نه‌مه‌وه زۆر به‌لاو نه‌گه‌ینی و خراپه‌كاری كه‌وتۆته‌وه .

ئهو‌هنده به‌سه‌ كه‌ ترسناکی ئەم كاره به‌سه‌لمێنی كه‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلام كوێركردنی چاوی خیانه‌ت‌كاری به‌فیرۆداوه‌و بی نرخ و سوک پيسوای کردوووه‌و نابژرێته‌وه‌و خۆینی له‌سه‌ر نی یه‌

هه‌روه‌كو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی :

«مَنْ اطَّلَعَ فِي بَيْتِ قَوْمٍ بَغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَقَدْ حَلَّ لَهُمْ أَنْ يَفْقُتُوا عَيْنَهُ».

واته‌: « هه‌ركه‌سێك ب‌روانی بۆ ماله‌ی كه‌سێكی تر به‌بی مؤله‌تی خاوه‌ن

مال، ئه‌وا ئه‌و ماله‌ ب‌ویان هه‌یه‌و دروسته‌ چاوی كوێر ب‌كن»^(۱).

وه ده‌فه‌رموی :-

« فَفَقُّتُوا عَيْنَهُ فَلَا دِيَّةَ لَهُ وَلَا قِصَاصَ ».

واته‌: « چاوی كوێر كهن نه‌ خۆینی هه‌یه‌، نه‌ تۆله‌ »^(۲).

(۱) رواه مسلم ۱۶۹۹/۳

(۲) رواه الإمام أحمد ۳۸۵/۲ وهو في صحيح الجامع ۶۰۲۲

چپه كردنى دووكهس گهر سييه م ناماده بى

ئەمەش يەككە لە بەلۆ ئەهامەتى و نەگەتیه كانی كۆپو مەجلیسه كان،
یەككە لە پێگاو پێچكەو هەنگاوه كانی شەیتان بۆ دروست كردنى تەفرەقەو
لێك جیاكردنەوهی موسلمانان و پێكردنى دڵو دەرونیان بەخشم قین بەرامبەر
بەیه كتر .

و ه پێغه مبهەر ﷺ حیکمەت و ھۆکاری ھەرامی ئێم کارەى بۆمان ڕوون
کردۆتەو و دەفرموی:

« إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً، فَلَا يَتَنَاجَى رَجُلَانِ دُونَ الْآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالْأَنَاسِ
أَجَلَ أَنْ يُحْزَنَهُ ».

واتە: « ئەگەر ھاتوو سێ کەس بەیەكەوبوون با دووانتان پێکەو چپە
نەکات و سییەم وەلانی، ھەتاو کو تێکەلى خەلکی تەردەبن، چونکە ئەوکارە
کەسى سییەم غەمبار دەکات »^(۱).

بەھەمان شێو ئەگەر چوارکەس بوون نابێ سیانیان چپە بکەن پێکەو و
چوارەم وەلانی.

بەھەمان شێو دروست نیە و ھەرامە ئەگەر دووکەس پێکەو قسە بکەن
بەزمانێک کەسى سییەم تێنەگات و لێى ھالى نەبێ.

گومانی تێدانیه کە چپە كردنى دووکەس جوړیک لە بێپێزی نواندنه بەرامبەر
کەسى سییەم و بەسوک تەماشاکردنییەتى، یان گومانی خراب لە دلى کەسى

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۸۳/۱۱

سییه م دا دروست ده بی وه کو گومانی نه وه ببات که نه مان ده یانه وی خراپیه ک
وکاریکی نارپه وای بهرامبدر بکن و شتی له و جوړه .

جلو بهرگی دریژو شوړ بؤ پیاوان

لهو شتانه ی که خه لکی به ناسان و ساده ی ده زانن و گوپی پی ناده نو، له لای
خوا ی گه وره ش تاوانیکی گه وره و قه به یه، بریتی یه له جلو بهرگی دریژو شوړ،
نه ویش بریتیه له وه ی بهرگه که نه و نه دریژ بی بگاته خوار قوله پی، هندی
که س نه ک هر بهرگو پو شاکه کی له خوار قوله پیته تی به لکو ده گاته
زهویه که و، زهویه که ش له وای خو یه وه ده مالتی .

«أبوذر» له پیغه مبه ره وه عليه السلام ده یگیریته وه که فرموویه تی:

«ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ: وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ، الْمُسْبِلُ وَالْمُنَانُ وَالْمُنْفِقُ سَلَعَتْهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ».

واته: «سی کومه له که س له پژی دوایدا خوا ی گه وره قسه یان له گه ل
ناکات و به چاوی ره حمت تماشایان ناکات و له تاوان پاکیان ناکات و
سزایه کی به ئیشی بؤ دانان: نهو که سی جلو بهرگه کی شوړ بی،
نهو که سی شت به منت و ده دا به خه لکی، نهو که سی که ل و پهل بفروشی به
سویندی درؤ»^(۱).

جا نهو کهسهی که دهلی دریژی جل و بهرگه کهی من بۆ کیرو خو بهزل زانین
نی یه و مهبستم لوت بهرزی نی یه، نهو پاكانهیه که خوی بۆ خوی دهیکات و
پاكانه کهشی نابه جییه و وه ناگیرئ .

نهو هه په شانهی که کراون له جل و بهرگی دریژ گشتی یه و جیاوازی نی یه له
نیوان نهو کهسهی بۆ مهبستی خو بهزل زانینی بی یان بۆ نهو مهبستهشی
نه بی.

ههروهك فەرمايشته کهی پیغه مبه ر^ﷺ راستی نه مه ده سه لی نی که
ده فەر مو ی :

« مَا تَحْتَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ ».

واته: « نهوی له خوار قول پیوه بیت له جل و بهرگ، نهوا له ناگردایه »^(۱).
خو نه گه له دریژ کردنی جل و بهرگه که خو بهزل زانینی مهبست بی، نهوا
سزاو نازاره کهی توند ترو گه وره تر ده بی، به لگهش نهو یه که له پیغه مبه ر^ﷺ
هاتوو وه ده فەر مو ی :

« مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيْلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

واته: « هه کهس جل و بهرگه کهی شو پیکاته وه بۆ مهبستی خو بهزل زانین،
نهوا خودا له قیامه تدا تهماشای ناکات »^(۲).

سزا که یشی بۆیه گه وره تره چونکه دوو تاوانی کو کردۆته وه (تاوانی شو پری جل
و بهرگ ، تاوانی خو بهزل زانین).

بهرگی دریژ له هه موو جل و بهرگی کدا هه هه رامه و نادرسته :-

(۱) رواه الإمام أحمد ۶/۲۵۴ وهو في صحيح الجامع ۵۵۷۱

(۲) رواه البخاري رقم ۳۴۶۵ ط. البغا

ههروهك «عبداللّٰه» ى كورى «عمر» له پىغه مبهروه وه ﷺ ده گىرتته وه كه
فهرموويه تى:

«الْإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ مَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ
اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

واته: « جل شوپر كرده وه له شهروال و كراس و عمامه دايه، ههركه سى
له يه كى له ماندا زياته رهوى كرد بۆ فيزو خو بهزل زانين، نهوا خواى گهروه له
قيامه تدا ته ماشاى ناكات»^(١).

به لّام نافره تان پىيان پىدراوه كه بستىك يان گهزتك له كراسه كانيان شوپتر
بى و له خوار قاچه كانيان وه بى، بۆ نه وهى نه وه كو له شيان دهريكه وى به هوى
(باو وشتى تره وه) به لّام دروست نيه چمكى كراسه كانيان نه وهنده دريژ بى كه
له سنور ده رچى، ههروه كو له هه ندى جل و به رگى بو كى نيدا ده بينرى، كه به
چهند گهز يان چهند مهتر شو ره دريژه وه هه ندى جار له دواوه كراسه كانيان بۆ
هه لّده گرن.

(١) رواه أبر داود ٣٥٣/٤ وهو في صحيح الجامع ٢٧٧٠

خوړازاندنه وهی پیاوان به نالتون به هه رشیوه یه ک بیت

«أبو موسى» ی «الأشعري» له پیغه مبه ره وه عليه السلام ده یگیریتسه وه که
فه رمویه تی:

«أَحِلٌّ لِّإِنَاثِ أُمَّتِي الْحَرِيرُ وَالذَّهَبُ وَحُرِّمَ عَلَى ذُكُورِهَا».

واته: «حریرو نالتون هه لال کران بۆ نافرته تانی نوممه تم، به لام لمسر
پیاوان حرام کراوه»^(۱).

له بازارو فروشگاگانی نه مړډا شتاینکی زور ده بینری له نالتون دروست
کران به عیاری جیاواز جیاواز بۆ پیاوان وه کو کاتژمیرو چاویلکه و پینوس و
زنجیرو مه دالیا، یان روپوش و زاخا و کران به نالتون.

وه له و شته خراب و نادروستانه ی که له م روژگا ره دا کراوه به خه لاتی
پیشپرکی و ناگاداری بۆ ده کری، بریتی یه له کاتژمیری نالتونی پیاوان .

«عبدالله» ی کوری «عباس» خوی لی پازی بی ده فره رموی: پیغه مبه ره عليه السلام
موسستيله کی نالتونی له دهستی پیاویکدا بسینی و دهره یینار فریسی دا
فه رموی:

«يَعْمَدُ أَحَدُكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيَجْعَلُهَا فِي يَدِهِ» واته: «نوه چیه
هه ریه ک له نیوه پارچه ناگریک هه لده گری و له دهستی خوی ده کات !!».

دوی نوه وهی پیغه مبه ره عليه السلام رویشته، به پیاوه که یان ووت موسستيله که ت
هه لگرو بۆ شتیکی تر سودی لیوه رگړه. نه ویش وتی :

(۱) رواه الإمام أحمد ۳۹۳/۴ انظر صحيح الجامع ۲۰۷

نهخير سويند بهخوا ههركيز ههلي ناگرمهوه لهكاتيكد پيغه مبهه ﷺ فرتي دايبت. ^(۱)

له بهر كړدني جل و بهرگي كورت و تهسك و تهك بو ئافره تان

نهوهي لهه پوژگارهدا دووژمن شهري پي بكات لهگهلمان ئا نهو جل و بهرگو پوژاكانهيه كه نهوان شكل و شيوهو ديمه نهكه ي بو داده نيئو له ناو موسلماناندا پهواجي پي دهدهنو بازارپي پي گهرم دهكه ن.

نهو جلو بهرگانه به شيويهكي وا دراوان كه بهشيكي زور له عهوه رتو شهرمينگاي ئافره تان بهدهرده خات، جا له بهر كورتي بي، يان تهسكي و تهنيكه كه ي بي، وه زوريك لهو بهرگو پوژاكانه نهوهنده بي كه لك و بيتمانان ته نانهت دروست ني په ئافره تان له نيوان يه كتريشدا له بهري بكه ن يان له بهردهم مه حرهم كهسو كاري خو يشيدا.

وه پيغه مبهه ﷺ بوماني باسكردوهو ههوالي داوه دهرياره ي دهركه وتني نهه جوړه جلو بهرگو پوژاكانه له بهر ئافره تاني ئاخر زه ماندا .

هدهوك «أبوهريرة» له پيغه مبهه وه ﷺ دهگيرتتهوه كه فهرموويه تي: «صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا : قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ ، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ

الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ، وَلَا يَجِدْنَ رِجْهَهَا، وَإِنْ رِجْهَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةٍ كَذَا وَكَذَا».

واته: «دوو کۆمهڵ خه‌لک نه‌هلی ئاگرن و نه‌یانم دیوون، (کۆمه‌لێکیان پیاوانن) که قامچیان پێ یه وه‌کوکلکی مانگا و له‌ خه‌لکی ده‌ده‌ن پێی (کۆمه‌لی دووه‌میان نافرته‌تانن) نافرته‌تانیکی پۆشته‌ی پروتن (به‌هۆی کورتی و ته‌سکی و ته‌نکی جله‌کانیان) له‌ پۆشته‌نا خۆیان ده‌رده‌خه‌ن و سه‌ره‌نجی خه‌لکی بۆ لای خۆیان راده‌کێشنت، وه‌ قژیان وه‌کو پشته‌ی حوشت لێ کردووه‌ له‌سه‌ر سه‌ریان قوتی ده‌که‌نه‌وه، ئا ئه‌وانه‌ نه‌ک هه‌ر ناچه‌نه‌ به‌هه‌شته‌وه، به‌لکو بۆنی به‌هه‌شتیش ناکه‌ن، له‌کاتی‌که‌دا بۆنی به‌هه‌شت له‌ دووریه‌کی زۆره‌وه‌ هه‌ستی پێ ده‌کری»^(۱).

وه‌ هه‌روه‌ها نه‌ه‌و‌جل و به‌رگانه‌ش ده‌گرێته‌وه‌ که هه‌ندی له‌ نافرته‌تان له‌به‌ری ده‌که‌ن و له‌ خواره‌وه‌ فه‌تعه‌یه‌کی درێژی تێدایه‌ یان له‌ ملاولاوه‌ چه‌ند فه‌تعه‌یه‌کی تێدایه‌ و هه‌رکه‌ داده‌نیشی عه‌وه‌ت و شه‌رمینگای به‌ده‌ر ده‌که‌وی.

ئه‌مه‌ له‌لایه‌ک، له‌لایه‌کی تره‌ نه‌م جل و به‌رگ و پۆشاکانه‌ لاسایی کردنه‌وه‌ی کافر و بێ باوه‌رانه‌و، ته‌قلید و شوێن که‌وته‌نی ئه‌وانه‌ له‌ پۆشینی جل و به‌رگ و هه‌موو نه‌و مۆدیله‌ بێ ئا‌بروانه‌ی که‌ ئه‌وان دا‌یده‌هێتن. داواکارین له‌ خ‌وای گه‌وره‌ بمان پارێزی.

وه‌ هه‌روه‌ها له‌و کاره‌ خ‌راپ و مه‌ترسی دارانه‌ی که‌ بلا‌وب‌ونه‌ته‌وه‌ نه‌و وێنه‌و دیه‌نه‌ خ‌راپ و نه‌شی‌اوانه‌یه‌ که‌ له‌سه‌ر هه‌ندی جل و به‌رگ و پۆشاکدا ده‌بینری،

و هەکو وێنەی گۆرانی بێژەکان و تیپی مۆسیقاژەنەکان و پەرداخی عەرەق و وێنەی روح لەبەر کە شەرەن حەرامە، یان خاچ یان دروشمی نادیه‌کان و پێخراوە چەپەلەکان، یان دەستەواژەی بێ کەلک و سۆک و بێ مانا کە شەرەف و داوێن پاکێ دەروشینێ و لەکەداری دەکات کراون بە نوسراو کلیشه‌ی سەر زۆریک لەو پۆشاکانە، زۆریک لەو نوسراوانە بەزمانی بیانی نوسراوەتەوه، هەموویان حەرامن و پێویستە موسلمان خۆی لێ بپارێژی و توخنی نەکەوی .

بەکارهێنانی پرچی دەستکرد

«أسماء» ی کچی «أبوبکر» خوای لێ پازی بێ دەفەرموی: ئافەرەتێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ و وتی: ئەه‌ی پێغەمبەری خوا ﷺ کچی‌کم هەیه‌ توشی نەخۆشی بووه‌ بۆکێشه‌ قژی پوتاوه‌تەوه‌، ئایا قژیکی بۆ دا بنیتم ؟

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: -

« لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ » واتە: « لەعنەتی خوا لێو کەسێ کە قژی بۆدەلکێنن و ئێو کەسەش کە دەیکات »^(۱).

و هە «جابر» ی کۆری «عبداللە» دەفەرموی:

« زَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَصِلَ الْمَرْأَةُ بِرَأْسِهَا شَيْئًا ». واتە: «پێغەمبەری خوا ﷺ هەرەشەێ کردووه‌ لەو ئافەرەتەێ قژی تر بلکێنی بەسەریانەوه‌»^(۲).

(۱) رواه مسلم ۱۶۷۶/۳

(۲) رواه مسلم ۱۶۷۹/۳

ئەو جوۆرى كە پىيى ئەوترى (باروكە) و خەلكى بەكارى دىنن لەو دىمەنە
 حەرامانەيە لەم پۆژگارەدا ھەيە و بەربلاۆە و گوپى پى نادرى .
 وە ھەروەھا بەكار ھيئسانى قىژى دەست كردو لەسەر كردنى لەو دىمەنە
 حەرامانەيە كە لەم پۆژگارەدا پەرى سەندووە، ھەروەك زۆرىك لەو ئەكتەرە
 چارەپەشانە بەكارى دىنن لەكاتى نواندى شائۆگەريدا .

خۆشبەھاندنى پياوان بە ئافرەتان، وە ئافرەتان بە پياوان لەجلو بەرگ دا و لەقسە و گفتاردا و لەدىمەن و پوخساردا

لەو سروشت و فيترەتەي كە خودا بەندەكانى لەسەر سروشتاندووە و خولقاندووە
 ئەوھيە كە پياو پارىزگارى لەو پياوھەتەي يەي خۆي بكات كە خودا ئەمى لەسەر
 خولقاندووە، وە ئافرەتەيش پارىزگارى لەو ژنيەتەي يەي خۆي بكات كە خودا
 ئەمى لەسەر خولقاندووە.

ئە ئەمەش يەككە لەو ھۆكارانەي كە ژيانى پى سەقامگىرو پىك دەبى
 ئەگەر نەبى ئەوا ژيانىش تىك دەچى و بەردەوام نابى .

جا بۆيە خۆشبەھاندنى پياو بە ئافرەت، يان ئافرەت بە پياو پىچەوانەي ئەو
 سروشت و فيترەتەيە كە خودا مرۆفەي لەسەر خولقاندووە، وە بەھۆيە دەرگاي
 خراپەكارى و بەدەرەوشتى و بى ئابرووى دەكرتسەووە، سەرچاوەيە بۆ لىك
 ھەلۆەشانەوھى خىزان لەناو كۆمەلگادا و خىزانەكان لەبەرىك نامىنن و لىك
 دادەپرىن. وە ھوكمى ئەم كارەش حەرامە و قەدەغەكراوە لەشەرع دا.

جا هەركات لە دەقیکی شەرع دا لەعنەت کرابوو لە کەسێک کە کرداریک بکات، ئەو بەلگەیە لەسەر حەرامیێتی ئەو کردارەو گەورەییەتی ئەو تاوانە دەسەلمیێتی .

«عبداللە»ی کۆری «عباس» لە پیغەمبەرەو ﷺ دەیگێڕیتەوێه کە فەرموویەتی:

«لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ».

واتە: « پیغەمبەری خوا ﷺ لە عنەتی کردووێه لەو پیاوانەیی خۆیان دەشوبهێنن بە ئافەرەتان، وە لەو ئافەرەتانەیی خۆیان دەچۆرێنن بە پیاوان »^(۱).

وێهەر لە «عبداللە»ی کۆری «عباس» لە پیغەمبەرەو ﷺ دەیگێڕیتەوێه کە فەرموویەتی:

«لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخْتَبِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجَّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ».

واتە: « پیغەمبەری خوا ﷺ لە عنەتی کردووێه لە پیاوی لە ئافەرەت چوو (واتە پیاوی ژنانی)، وە لە ئافەرەتی لە پیاو چوو (واتە ئافەرەتی خۆی وێچوو پیاوا بکات) »^(۲).

جا ئەم خۆشوبهانیێدن و لاسایی کردنەوێهەش دەکری بەشیوێهێ جموجۆڵ و هەلسوکەوت بێ، یان لە دیمەنی دانێشتن و بێ دەنگی دا بێ، یان لە رۆیشتن و پێکردندا دەرکەوێ، وەکو پیاویک لە جەستەیی دا دیمەنی دەرەوێ خۆی وەکو

(۱) رواه البخاري انظر الفتح ۳۳۲/۱۰

(۲) رواه البخاري الفتح ۳۳۳/۱۰

نافرهت لی بکات، یان له قسه کردن و پیکردندا خوی و پچوری نافرهت لی بکات

وه ههروه ها له بهرکردنی جل و بهرگو و پوشاکی یه کتیش ده چیتته ژیر نهم
باسه وه و خوشو بهاندنی تیدایه، بویه دروست نی یه بو پیاو ملوانکه له مل
کات و بازن له دست کات و خرخال له پی کات و گواره له گوی کات.

به هه مان شیوهش بو نافره تانیش دروست نی یه جل و بهرگی تایبته به
پیاوان بیوشن وه کو (قه میس) و شتی له و جوړه، به لکو واجبه له سهر یان له
دیمه و شیوه یاندا به ته وای جیاوازی له پیاوان .

به لگهش له سهر نه وهی که واجبه له سهر هه ردوو په گهز جل و بهرگو و پوشاکی
جیاوازی بی و له یه که نه چی:

«أبوهريرة» ده فهرموی:

«لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ وَالْمَرْأَةُ
تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ» .

واته: « پیغه مبهری خوا صلی الله علیه و آله له عنه تی کردوه لهو پیاوهی جل و بهرگی
نافرهت بیوشی و، لهو نافره تهی جل و بهرگی پیاو بیوشی »^(۱).

(۱) رواه أبو داود ۳۵۵/۴ وهو في صحيح الجامع ۵۰۷۱ .

پەنگ کردنی مووی سەر و پێش بە پەنگی ڕەش

بۆیە کردنی سەر و پێش بە پەنگی ڕەش حەرامە و قەدەغە کراوە، لەبەر ئەوە
 ھەر پەشانی باسکراوە لەو فەرمايشتهی پێغەمبەردا ﷺ کە دەفرموی:
 «يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَوَاصِلِ الْحَمَامِ لَا يَرِيحُونَ
 رَائِحَةَ الْجَنَّةِ» واتە: «لە کۆتایی زەمان دا کۆمەڵیک پەیدا دەبن سەر و
 پێشی سپی خۆیان بە پەنگی ڕەش بۆیە دەکەن، وەک جگەری کۆتر، ئا ئێوانە
 بۆتی بە ھەشت ناکەن»^(۱).

ئەمە کارێکی بەربالۆوە لە ناو زۆریک لەوانەی سەر و پێشیان سپی
 تێدەکەوێت و پیریتیان لێدەردەکەوێ، کە پەنگەکی دەگۆرن بە ھۆی بۆیە
 پەشەوہ.

ئەم کارەیان سەردەکیشی بۆ زۆر شتی بەدو خراپ و ناقۆل و نالەبار، لەوانە
 فیل و چاوبەستی و ساخەکاری لەخەلکی، وە بە دیمەنی حال و باری خۆیان
 دەردەخەن و دلخۆشن کە دیمەن و شتووی راستی خۆیان نی یە.

وہ گومانیشی تێدانی یە ئەم کارە کاریگەری خراپ و ناقۆلای دەبێ لەسەر
 خو و پەشت و شەخسیەتی ئەو کەسە، شوێنەوار و پاشاوەی بەدو خراپ بەجێ
 دەھێلێ لەسەر کەسایەتی و ناوبانگی ئەو کەسە، وە ھەندێ جار دەبێتە مایە
 لە خۆبای بوون و، جۆریک لە فیزو خۆبەزلزانی لێو سەرچاوە دەگری.

(۱) رواه أبو داود ۴/۴۱۹ وهو في صحيح الجامع ۸۱۰۳

وه به «صحیح» ی له پیغه مبه ره وه ﷺ هاتوه که مووی سپی خۆی گۆزیوه به هۆی به کارهینانی «خه نه» و هاوشیوه کانی که به شیوه ی پهنگی زهرد یان سوور یان بۆر دهرده که ون.

وه له پۆژی نه تعی مه که که دا که «أبوقفاحه» ه یان هینا بۆ لای پیغه مبه ری خوا ﷺ که سه رو ریشی وه کو خوری سپی ببوو، پیغه مبه ره ﷺ فهرمووی: «غَيِّرُوا هَذَا بِشَيْءٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ».

واته: «نهم پهنگه سپی یه بگۆرن به پهنگینکی تر، به لام خۆتان بپارێزن له پهنگی رهش و بۆی به کارمه هینن»^(۱).

نافره تیش وه کو پیاو بۆی دروست نی یه پهنگی رهش به کاربهینن بۆ قژی که سپیتی تی بکهوئ .

**وێنەو دیمەنی روح لەبەر لەسەر پۆشاک و دیوارو کاغەزو شتی
لەو جۆرانە**

«عبداللە»ی کوری «مسعود» لە پێغەمبەرەو ﷺ دەیگێڕیتەوێه که
فەرمویتەتی:

«إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوَّرُونَ» .

واتە: «سەختترین و توندترین سزا لای خوا لە پۆژی دوایدا بۆ وێنەگرەکانە
»^(۱).

«أبو هريرة» لە پێغەمبەرەو ﷺ دەیگێڕیتەوێه که فەرمویتەتی:
«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي، فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً، وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً» .

واتە: «خوای گەمڕه فەرمووی: کێ لەو کەسە ستمکارترە که بیهوێ
دروست بکات وەکو دروست کراوەکانی من، جا با بتوانی دەنکە گەمیک یان
دەنکە جوێک دروست بکات»^(۲).

«عبداللە»ی کوری «عباس» لە پێغەمبەرەو ﷺ دەیگێڕیتەوێه که
فەرمویتەتی:

«كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يَجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوْرَهَا نَفْسًا فَتُعَذِّبُهُ فِي جَهَنَّمَ»

واتە: «هەموو وێنەگرو وێنەکیشتیک لەناو ئاگردا یە، بەهەر وێنەیک که

(۱) رواه البخاري انظر الفتاح ۳۸۲/۱۰

(۲) رواه البخاري انظر فتح الباري ۳۸۵/۱۰

گرتویەتی یان کردوویەتی نەفسیکی بۆ دروست دەکری و لەناو دۆزەخدا سزا دەدری پێی «^(۱)».

جا «عبداللە»ی کورپی «عباس» وتی: ئەگەر هەر پەسم دەکەیت و وێنە دەکێشی، ئەوا وێنەی دارێک بکە، وێنەی شتێک بکە کە روح لەبەر نەبێ. جا ئەم فەرموودانە بەلگەن لەسەر حەرامی وێنەی روح لەبەر، نێتر ئادەمیزاد بێ، یان ئاژەڵ و گیانداران بێ، وە جیاوازی نی یە وێنە کە سیبەری هەبێ (واتە پەیکەری) یان سیبەری نەبێ (واتە لەسەر شتێک بێ). هەر وەها جیاوازی نی یە وێنە کە چاپکراو بێ یان کێشراوی یان وێنە کرابی یان هەلکەندرابی یان نەقش کرابی یان هەلکۆلرابی یان لەقالب درابی و لێی دەرھێنرابی یان شتی تری لەو جۆرانە بێ، هەموویان حەرامن و قەدەغەکراون، چونکە فەرموودەکان کە دەربارە ی حەرامی وێنە گشتگیرن و هەموو ئەوانە دەگرێتەو.

موسلمان ئەو کەسە یە کە ملکەچی دەقەکانی شەرع بێت و، مشتومڕ دەمەوێ نە کات بەرامبەر دەقەکان و بیانوی بێ سەروێەر نەھێنێتەو و بلی خۆ من ئەو وێنانە ناپەرستم و کۆرپنوشی بۆ نابەم!!

و ئەگەر کەسیکی عاقل و ژێر فامیدە، بە دڵ پروانی و بە جوانی بیر بکاتەو لەو خراپە و نەگەتیاوەی کە ئەنجامی بلاوێنەوێ وێنەو کەوتوونەتەو لەم سەرنەتەو، ئەوا شتێک لەو حیکمەت و کارلەجییە شەریعەتی بۆ دەر دەکەوێ کە بە ھۆیەو وێنە حەرامکردووە و پێگەی لێ گرتووە.

بەشیکی زۆری ئەو وێنە و پەسمانی که ئەمپۆ بەریلاون سەرچاوەیەکی
حاشاھەلنەگرن بۆ بەدپەوشتی و خراپەکاری و بێ ناپرووی و ورۆژاندنی ناره‌زوات و
پەلکێش بوون بەرەو داوین پیسی.

کەوابوو وە ئەو بەدپەوشتی و خراپەکاری و بێ ناپروویەکی که دروست بوو و
بۆنەتە مایە و ورۆژاندنی ناره‌زوات و، رێگە خوشکەرن بەرەو داوین پیسی ،
بەشیکی زۆریان لەو وێنە و پەسمانەو سەرچاوە دەگرن .

وہ پێویستە لەسەر موسلمان وێنە و دیمەنی گیاندار لە مائەکەیدا دانەنێ،
تاوەکو نەبێتە ھۆکار و پێگەر لە ھاتنە ژورەوہی «ملائکە» ی پەحمەت. چونکە
پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

« لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَصَاوِيرُ » واتە: « مەلایکە ناچیتە
مالێکموە که سەگ و وێنە تیدابێ »^(۱).

وہ لە ھەندێ مائدا پەیکەری و دەبینرێ ھەندیکیان پەرستراوی کافران بوو
لە کۆندا، لە مائدا دایدەنێ بەبیانوی ئەوہی ئەمە کە لە پورە، یان بۆ مەبەستی
جوانی، نا ئەمە حەرامییتی یەکە ی سەخت و قورستە لەوانی تر .

ھەروەھا وێنە ی ھەلواسراو تاوانەکە ی توند ترە لە چا و وێنە یەک
ھەلنەواسرا بێ، چونکە چەندەھا وێنە ی ھەلواسراو سەری کیشاوە بۆ
بەگەورەگرتن و بە پیروژ راگرتنی وێنەکە، وە بەھۆیەو چەندەھا جار خەم و
خەفەت و دلتەنگی تازە دەبێتەوہ.

(۱) رواہ البخاری انظر الفتح ۳۸۰/۱۰

وه نابى وینه و پهسم بۆ مه بهستی یادگارى هه لئاسرى، چونكه یادکردنى
پاست نه وهیه له دلدابى و دو عای خیرى بۆ بکرى له خوا داواى په همتى بۆ
بکرى، نهك وینه کهى هه لئبگى و هه لئاسرى.

بۆیه پێویسته هه رچى وینه و پهسم ههیه له مال ده رکرى و نه هیلرى و له ناو
به رى، مه گه ر زۆر قورس و گران و ناره حه ت بى وه کو نه و وینه نهى بونه ته به لاو
گشت لایه کی گرتوته وه و زۆر کون و که له به رى ته نیه ته وه، بۆ نموونه وینه
سه ر قوتووى خواردن، یان نه و وینه نهى له قاموس و فه ره هه نگ و په رتوک و
سه رچاوه کانه ههیه و سودى لى ده بینرى، جا نه وانهى که بى سووده ده بى
به گویرهى توانا هه ولئى لاهردنیان به رى، وه پێویسته ناگادارىن له و وینه
خراپانهى که له په رتوکه کانه ههیه و به ساده و ناسانیان نه زانین .

وه هه ندئى له و وینه و په سمانهى که زه روره تن پێویسته پارێزگاریان لى بکرى
وه کو وینهى ناسنامه، وه هه ندئى له زانیان رێگه یان داوه به و وینه نهى که سوک
کراون وه کو وینهیه بکه ویتته ژیر پى وه.

درۆ کردن له بیینی خهودا

هه ندی کەس به نه نهقهست هه ولده دات بۆ دروست کردنی خهونیک که نه بیینیوه، بۆ به دهست خستنی چاکهیهک یان بۆ باسکردنی و ناوده رکردنی له ناو خه لکیدا یان بۆ راکیشانی قازانجیکی دونیای یان بۆ ترساندنی که سیك که دوژمنایه تی ههیه له گه لیدا، یان بۆ شتی تر.

وه زۆریك له خه لکانی ناسایی باوه رو قه ناعه تیکی بی نه ندازه یان به خهون ههیه و دلایان زۆر پیوهی په یوه سته و زۆر هۆگرن بۆی، بۆیه به و درۆده له سانهش تیده که ون و هه لده خه له تین.

هه ره شهی سهخت و گران کراوه له کهسی که خهون به درۆ باسکات .

ههروهک پیغه مبهروه ﷺ ده فرموی:

« إِنْ مِنْ أَكْثَرِ الْفِرَى أَنْ يَدْعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ يُرِي عَيْنَهُ مَا لَمْ تَرَ أَوْ يَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَمْ يَقُلْ ».

واته: « گه وه ترین درۆ هه لبهستن نه وهیه: پیاویک به ناوی باوکیکی تروه بانگ بکری جگه له باوکی خوی، یان خهونیک بگپیتته وه که به چار نه بیینی بی، یان بلێ پیغه مبههر ﷺ وای وتوه وهی فرموو بی »^(۱).

وه ههروه ها ده فرموی :-

« مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كَلْفٌ أَنْ يَفْقَدَ بَيْنَ شَعْرَتَيْنِ وَلَنْ يَفْعَلَ ».

(۱) رواه البخاري انظر الفتحة ۴۰/۶

واته: « ههركهسێ خهونێ بگێڕێتهوه كه نههینی بێ، ئهوا له قیامهت دا داوای لێ نهكړی دوو دهكه جو پێكموه گړی بدات، وه ناشتوانی»^(۱)

بهیهكهوه بهستنی دوو دهكه جو كاریكی مهحاله و نهستهمه، بۆیه سزاكهی بهگۆڕهه كردهكهیهتی.

دانیشتن له سهرا گۆڕو بێ نان به سهرایدا و میزو پیسای کړدن له گۆرستاندا

«أبو هريرة» له پېغه مبهروه عليه السلام دهیگێڕێتهوه كه فهرموویهتی:

« لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابُهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ » .

واته: « نهگهركهسێك له ئێوه لهسهرا پشكۆیهك ناگر دابنیشی جلهكانی بسوتینی و بگاته پیستهكهی باشتره بۆی، لهوهی لهسهرا قهبرێ دابنیشی»^(۲).

ههروهها پێنان بهسهرا گۆریدا دروست نی یه، بهتایبهت ههندێ كهس نهم كاره دهكهن كاتیك كه مردۆكهی خۆیان دهنیژن، دهبینرێ گوی بهوه نادهن كه به پێ بهسهرا گۆرهكانی دهورو بهردا دهنیژن، ههندێ جاریش به پێلاوهكانیانهوه بهبێ نهوهی رێزو حورمهتێك بۆ مردوهكانی تر دابنێن

لهبهرا ترسناکی وگهورهیی نهم تاوانیه كه پېغه مبهره عليه السلام دهفرمووی :-

(۱) رواه البخاري انظر الفتح ۴۲۷/۱۲

(۲) رواه مسلم ۶۶۷/۲

«لَأَنْ أَمْشِيَ عَلَى جَمْرَةٍ أَوْ سَيْفٍ أَوْ أَخْصِفَ نَعْلِي بِرِجْلِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَمْشِيَ عَلَى قَبْرِ مُسْلِمٍ» .

واتە: «ئەگەر بەسەر پشکوێدەکی ئاگردا برۆم و قاچم بسوتیڤی یان بەسەر شمشیرێک دا برۆم و قاچم ببرێ، یان پیتلاوەکەم بچەقی بە پیم دا، ئەوا خوشترە بەلامەو لە چار ئەوێ بەسەر گوێی موسلمانێک دا برۆم»^(۱).

ئەگەر کەسێک پێ بەقەبرێک دا بنێ جەرەو تاوانەکە ی ئەوەندە سەخت و گران بێ، ئەو ئەو کەسە ی کە دەست دەگری بەسەر قەبرسانێکدا و داگیری دەکات و پرۆژە ی خانو و بینا و شوێنی بازرگانی تێدا دروست دەکات، دەبێ حالی چۆن بێ و تاوانەکە ی چەند قات بێ؟!!

هەروەها میزو پيسایی کردن و دەست بە ناوگەیاندن لە گۆرستاندا کاریکی حەرام و قەدەغەکراوە، ئەو کەسانە ی کە گوێ بەو نادەن لە چ شوێنێکدا دەست بە ناو دەکەن و، هەر شوێنێکیان بۆ رێکەوێ بەلایانەو ناساییە نیتەر گۆرستان بێ یان هەر شوێنێکی تر بێ، ئەو نیشانە ی لاوازی و رەوشت و ئەخلاق و کەسیتی و لە دەستدانی کەسایەتی و پیاوێتیانە ، هەركات دەستی ناوی هەبوو لە گۆرێک هەڵدەگەرێ و لە پالێدادەنیشی، بە بۆگەنە ناخۆش و پیسەکە ی خۆی نازاری مردووکەن دەدات .

پێغەمبەر ﷺ دەفرموی :

«وَمَا أَبَالِي أَوْسَطَ الْقُبُورِ قَضَيْتُ حَاجَتِي أَوْ وَسَطَ السُّوقِ» .

(۱) رواه ابن ماجه ۴۹۹/۱ وهو في صحيح الجامع ۵۰۳۸

واته: «ته گهر گوی بیه نهدم که له ناو گۆرستان دا دهست به ئاو بکهو بهلامهوه ئاسایی بی، ئهوه له ناوه راستی بازاریش دا گۆتی پی نادهو بهلامهوه ئاساییه»^(۱).

کهوابو ناقلای وناشرینی دهست به ئاو گه یاندن له گۆرستاندا وه کو ده رخستنی عه ورهت و دهست به ئاو گه یاندن له پیش چاوی له خه لکی له بازاردا.

وه ئه وه که سانهی که زیل و پیسایی فره ده ده نه قه برسانه وه به تایبیت نه گۆرستانه ی که کۆن و دیواریان به ده وردا نه ماوه نه گهر وا بکهن نه وا نه م هه راشانه نه وانیش ده گریتته وه.

وه به کیک له و ره وشت و نادابانه ی که شه رع داوای کردووه له کاتی سه ردانی کردنی گۆرستاندا ره چاو بکری داکه ندنی پیلاره له کاتی رویشتن به نیوان گۆره کاندای.

خۆپاک نه کردنه وه له میز

له جوانکاریه کانی نه م شه ریه ته نه وه یه به ته نگ هه موو شتی که وه هاتووه که به ره وه نه دی و چاکه کاری تیدابی بو ژیا نی ئینسان، له وانه لابر دنی پیسی یه، بو نه وه ش خۆپاک کردنه وه ی داناه و نه و چۆنیه تیه شی روون کردۆتسه وه که به هۆیه وه پاک و خاوی نی لی وه ده ستدی.

وه هه ندى كهس كه مته ركه من له ناست لابر دنى پيسى و گوى به خوپاك
كردنه وه نادهن، كه نه مهش ده بته هوى پيس بوونى جل و بهرگو جهسته،
سه ره پاي نه وهش نوژه كهى دانامه زرى و راستو ره وان نابى .

وه پيغه مبه ره عليه السلام ناگادارى كردوين كه خوپاك نه كردنه وه له ميز يه كيكه له
هوكاره كانى سزاي ناوگور .

«عبدالله»ى كورى «عباس» ده فرمووى: پيغه مبه ره عليه السلام به لاي باخيك له
باخه كانى مه دينه دا تپه پرى، گوى له دهنگى دوو كهس بوو له ناو قه بره كانيان
سزا ده دران.

پيغه مبه ريش عليه السلام فرمووى :

« إِنْهُمَا لِيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَرِي مَنْ
الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالتَّمِيمَةِ ».

واته: « ئهم دوانه سزا ده درين، وه لسه ر تاوانيك سزا ده درين خويان به
گه ره يان نه زانيوه و گويان پى نه داوه، به ئام لمر استيدا تاوانيكى گه ره يه،
يه كيكيان خوى له ميز پاك نه ده كرده وه، ئمريتريان دوو زمانى ده كرد »^(۱).

وه پيغه مبه ره عليه السلام هه والى پى داوين و ده فرمووى :

« أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ فِي الْبَوْلِ ».

واته: « زوري سزاي ناوگور به هوى خوپاك نه كردنه وه له ميز »^(۲).

وه نهو كه سهى به په له لسه ره ناو هه لده ستته وه و پيش نه وهى ميزه كهى
ته واو بى، يان به شيوه يه كه ميز ده كات يان له جيگايه كه ده يكات پر شه كهى

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ۳۱۷/۱.

(۲) رواه الإمام أحمد ۳۲۶/۲ وهو في صحيح الجامع ۱۲۱۳.

ده گه پیتتهوه بو خۆی، یان پاش میز کردن خۆی پاک نه کاتهوه به ئاو بان به بهردو کهم تهر خهم بئ له وه دا، نهوا هه موویان حوکمی نهو کهسه وهرده گرن که خۆی پاک نه کرد بپیتتهوه له میزو سزاکهش شمولی هه موویان ده کات .

وه له هه ندی شویتندا سه رئاوه کان به قهه دیواره کانهوه دروستکراونو، هه رکهس دیت و میزی خۆی ده کات به پیش چار خه لکانی ده ره وه ژوره وه به بئ هیچ شه رم و هه یایه و، پاشان جله کهی هه لده کات و ده یکاته وه به ری به سه ر پیسیه که دا، جا نه م کارو پیشه یه سه ره پای نه وه ی لاسایی کرد نه وه شویتکه وتنی بئ باوه رانه، دوو هه رامی ناشیرینشی تیدا کو نه بپیتتهوه :
یه که میان :- عه وه تو شه رمینگای خۆی نه پاراست له پیش چاوی خه لک .
دوو هه میان :- خۆی پاک نه کرده وه له میزه کهی .

گوئ گرتن له قسه ی کو مه لیک که بلایانه وه ناخۆش بئ

له م باره یه وه خوا ی گه وه ده فه رمووی :

﴿وَلَا تَحْسَبُوا﴾ الحجرات: ۱۲

واته: « به داوای عه یبو عاری یه کتردا مه گه رین و جاسوسی و سیخوپی به سه ری هه کتریه وه مه کهن ».

«عبدالله» ی کو پی «عباس» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگرتته وه که

فه رموویه تی:

« مَنْ سَمِعَ حَدِيثَ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ أَلَّا تُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ». »

واته: «ههركهسى گوى بگري له قسهى كۆمه لىك كه پىيان ناخۆس بى گوى له قسه كه يان بگري، ئهوا قورقوشمى تواوه ده كرىته گوىه كانى له پۆزى قيامهتدا»^(١).

جا نه گهر گوىگره كه قسهو باسه كه يانى گىرايه وهو گه يانديه شوئىكى تر بو نه وهى دوو چارى زهرهرو زيانيان بكات، له كاتىكدا نهوان ناگايان له گوى گرتنى نهم نه بو بى نه يان زانى بى كه نهم كه سه گوىيىستى قسه كانيان بووه، نهوا نهم گوىگره سه ره پاي نه وهى تاوانى سيخوپى كردنه كهى له سه ره، تاوانى قسه هينان و بردنه كه شى له گهر دنه وه، ده چىته ژىر نهو فهرموده وه كه پىغه مبه ر^ﷺ ده فرموى :

« لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ ». »

واته: « ئهو كه سهى دوو زمانى بكات له نىوان خه لكى داو قسه كانيان بگوازيتموه به مبهستى تىكدانى نىوانيان، ئهوا ناچىته به ههشتموه »^(٢).

.

(١) رواه الطبراني في الكبير ٢٤٨/١١-٢٤٩ وهو في صحيح الجامع ٦٠٠٤ والأناك هو الرصاص المذاب.

(٢) رواه البخاري فتح ٤٧٢/١٠ والقنات الذي يستمع إلى حديث القوم وهم لا يشعرون به.

دراوسیه تی خراب

خوای گهوره له قورئاندا نامۆژگاری کردوین ده‌بارهی دراوسی و ده‌فرمووی:

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ
وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ (٣٦)

﴿النساء: ٣٦﴾

واته: «بەس خوا بپەرستو هیچ شتێک مەکنه هاوبەشی لپەرستندا، وه
له‌گەڵ دایک و باوکتان چاک بن، وه له‌گەڵ خزمی نزیك و هەتیوان و هەژاران و
هاوسیی دورو و نزیکتان و هاوڕێ هەمیشەیتان و پێبواران و ئەوانەش که
بەنده‌تان به‌ باشی هەلس و کەوت بکەن له‌گەڵیان دا، چونکه به‌راستی خودا
ئەوانەى خوش ناوی که لوت به‌رزو خۆبەزڵ زانن».

وه نازاردانی دراوسی و خراب بوون به‌رامبه‌ری یه‌کیکه‌ له‌ هه‌رام کراوه‌کان،
چونکه‌ هه‌ق و مافی دراوسی زۆر گه‌وره‌ و گرانه‌ ده‌بی به‌ جوانی نادابکرێ و
به‌باشی بپاریزێ .

«أبوشريح» له‌ پێغه‌مبه‌ره‌ وه‌ ﷺ ده‌یگێڕێته‌وه‌ که‌ فرموویه‌تی:

«وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ ، وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ ، وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ» .

واته: « سوێند بێ به‌ خوا ئیمانی نی یه‌، سوێند بێ به‌ خوا ئیمانی نی یه‌،
سوێند بێ به‌ خوائیمانی نیه‌».

وتیان كى نهى پىغه مبهري خوا ﷺ ؟ فهرمووى :

« الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارَهُ بَوَائِقِهِ ».

واته: « ئهوكهسهى كه دراوسىكهى له شهرو خراپهى ئههين نهى »^(۱)

وه پىغه مبهري ﷺ سه ناكردن و زه مكردننى دراوسى بو دراوسىكهى كردوه به پتوهريك بو چاكى و خراپى نينسان ، واته ههركهس دراوسىكهى به باشه باسى كردوو لى پازى بوو، نهوا بهلگهيه له سهركه چاكيته ئهوكهسه، وه ههركهس دراوسى كهى به خراپه باسى كردوو لى پازى نه بوو، نهوا بهلگهيه له سهركه خراپى نهو كهسه.

«عبداللّٰه»ى كورى «مسعود» ده فهرمووى ، پياويك به پىغه مبهري ووت ﷺ، نهى پىغه مبهري خوا ﷺ چۆن بزانم من كه سىكى باشم يان خراپم ؟

پىغه مبهريش ﷺ فهرمووى : «إِذَا قَالَ جِيرَانُكَ قَدْ أَحْسَنْتَ فَقَدْ أَحْسَنْتَ وَإِذَا قَالُوا إِنَّكَ قَدْ أَسَأْتَ فَقَدْ أَسَأْتَ».

واته: « ههركهات بىستت دراوسىكانت وتيان باشى ئهوه تو باشيت، وه نهگهريستت وتيان تو خراپى ئهوا تو خراپيت »^(۲)

وه نازاردانى دراوسى و خراپ بوون بهرامبهري شىوازى جوژاوجوژى هيه: وهكو نهوى رىگه به دراوسى نه درى دار بخته سهركه دىوارى دراوسىكهى كاتيك كه پتويستى بى، وه بهرزكردهوى خانوو به سهريداوگرتنى بهرى خوژو ههوا لى بى بهى مۆلهتى نهو، وه كردنهوى په نجه به سهركه ماله كهى داو پروانين و

(۱) رواه البخاري انظر فتح الباري ٤٤٣/١٠

(۲) رواه الإمام أحمد ٤٠٢/١ وهو في صحيح الجامع ٦٢٣

تهماشاکردنی عهیب و عاری و خاوو خیزانی، وه نازاردانی و ههراسانکردنی بههۆی دهنگی ناخۆش وهکو تهقهتهق و هاوارو قیژهو نالهناڵ کردن بهتایبست لهکاتی خهوو پشهودان، یان لێدانی منداڵهکانی و فرێدانی شتی پیس بۆ بهردهم دهراگوو خانوهکهی .

وه ههرا کهس حهق و مافیکی دراوسیکی بخوات و کاریکی ناشیاو بکات بهرامبهرا دراوسیکی، نهوا تاوانهکهی چهندقات گهورهترو قورستر دهبی .

ههروهکو پیغهمبهراﷺ دهفرمووی:

«لَأَنْ يَزْنِيَ الرَّجُلُ بِعَشْرَةِ نِسْوَةٍ أَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ أَنْ يَزْنِيَ بِامْرَأَةٍ جَارِهِ».

واته: «ئهگهرا پیاویک زینا بکات لهگهڵ ده ئافرهتدا تاوانهکهی کهمتره لهچار ئهوهی زینا بکات لهگهڵ ئافرهتیکی دراوسی کهیدا، وه ئهگهرا پیاویک له دهمال دزی بکات تاوانهکهی کهمتره له چار ئهوهی لهماڵیکی دراوسیکی دزی بکات»^(۱).

وه ههندی کهسی خیانهتکارو ناپاک لهمال نهبوونی دراوسیکی بهههرا دهزانی و لهشه و داخۆی دهکاته مالهکهی داو خراپه و ناپاکی نهههرا ده دات هاوارو تیاچوون بۆ نهو کهسه له پۆژی دوایدا.

(۱) رواه البخاري في الأدب المفرد رقم ۱۰۳ وهو في السلسلة الصحيحة ۶۵

وهسیه تی خراب و زیانبه خش

یه کیټک له پټساو بنه ماکانی شه ریعتی نیسلا م نه وه یه حه رامی کرده وه که سیټک زهره رو زیان به که سیټکی تر بگه یه نی، جا به نه زانین بی یان به نه نقه ست بی . غونه ی نه مهش وه سیهت کردنی که که بیټه مایه ی زهره رو زیان دان له میرات گره شه ریعه کان یان له هندیکیان، جا هه کهس کاری وا بکات و نیشی وای لیټوه شیټه وه نهوا بهر نهو هه ره شه ی پیغه مبه ره ﷺ ده که ووی که ده فهرمووی :

« مَنْ ضَارَّ أَضُرَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ ».

واته: « هه کهسی زهره رو زیان له یه کیټک بدات، نهوا خوداش نهو دو چاری زهره رو زیان ده کات، وه هه کهسی نیشوکار له سه ره خه لک قورس بکات، نهوا خوداش کارو نیش له سه ره نهو قورس ده کات »^(۱).

بی بهش کردنی یه کیټک له میرات گره کان له مافی شه ریعه کانی خو ی، یان وه سیهت بکات بۆ میرات گره کان و بهشیان بۆ دیاری بکات به پیچه وانیه نهوه ی وا خودا دایناوه، وه یان وه سیهت بکات که له پاش مردنی خو ی زیاتر له سییه کی ماله که ی بکه ن به خیر، نه مانه هه مووی بریتین لهو شیوه دیمه نانیه وه سیهتی خراب و زیانی به خش که شه ریعت حه رامی کردوه .

وه لهو شویتنانیه که خه لک پابه ندی حو کم و قه زای شه ریعی نین که سی خاوه ن حه ق به گران نه توانی نهو حه ق و مافه ی که خودا بۆی داناوه وه ریگری، چونکه

(۱) رواه الإمام أحمد ۴۵۳/۳ انظر صحيح الجامع ۶۳۴۸

ئیش بەو حوکم و یاسا دەست کردانە دەکری کە پێچەوانەی شەریعەتە، بۆیە هەولێ دەدری ئەو وسیەتە خراپ و سەتەم کاریانە جی بەجی کری کە لەلای پارێزەر (محامی) تۆمار کراوە و سا هاوارو تیاچوون بۆ ئەوانەی وا بە دەستی خۆیان ئەو وەسیەتە دەنوسن، وە هاوار بۆ ئەوان لەوێ کە پەیدای دەکەن بەو پێگە حەرامە.

یاری کردن بەزارو تاوڵەو شەترەنج

زۆریە یاریە بڵاوەکان و بەکارهاتووێ کانی ناو خەلکی پریەتی لە شتی حەرام و قەدەغە کراو، لەوانە یاری کردن بە «نەرد - زار» کە لە زۆریە یاریکاندا بەکاردی، وەکو لە یاری تاوڵەو جگە لە تاوڵەشدا دەبینی. وە پێغەمبەر ﷺ وریای کردوینەتەو کە توخنی ئەم «نەرد» نەکەوین، چونکە دەرگای قوماڕدە کاتەو وە مەرۆڤ پەلکێش دەکات بەرەو قوماڕ. هەر وەک دەفەرمووی:

«مَنْ لَعِبَ بِالْتَّرْدِشِ فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خَنْزِيرٍ وَدَمِهِ».

واتە: «هەرکەسێ یاری بکات بە (نەرد - زار) ئەوا وەکو ئەوێ وایە دەستی پەنگ کردبێ لەخوێن و گوشتی بەرازا»^(۱).

«أبو موسی» لە پێغەمبەر وە ﷺ دەگێڕیتەو کە فەرموویەتی:

«مَنْ لَعِبَ بِالْتَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ».

واته: « هه رکەسی یاری بکات به (نەرد - زار) ئەوا لە فرمانی خواو پێغه مبه ره که ی ﷺ یاخی بووه »^(۱).

له عه نه ت کردن له ئیماندارو هه رکەسی شیایو له عه نه ت نه بی

زۆر کەس دەسه لاتی به سه ر زمانى خویدا نی یه و زمانى خۆى بۆ ناگیرى هه رکاتى تۆرهبوو ده سته جى ده ست ده کاته له عه نه تى کردن و نه فره ت کردن له ئینسان و گیاندارو بى گیان و پۆژگارو کات و زه مان، ته نانته زۆر جار له عه نه ت له خۆى و منداڵو خێزان یان میتردیى ده کات .

ئا نه م له عه نه تکرده کارو پیشه یه کى خراپ و ناقۆلایه و ترسناکه .
«ثابت» ی کورپى «الضحاک» له پێغه مبه ره وه ﷺ ده یگیریته وه که
فه رموویه تى:

«وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَبُهِتَ لَهُ كَفَّيْلُهُ» .

واته: « هه رکەسی له عه نه ت له ئیماندار بکات وه کو ئەوه وایه بیکوژى »^(۲).

وه له به ر ئەوه ی له عه نه ت کردن زۆریه ی جار له ئافره تانه وه ده رده چى و نه وان زۆر به کارى ده هی نن، بۆیه پێغه مبه ره ﷺ ده فرمووی (له عه نه تکرده) هۆکارێکه زۆریک له ئافره تانى پێده چیتته دۆزه خه وه .

(۱) رواه الإمام أحمد ۴/ ۳۹۴ وهو في صحيح الجامع ۶۵۰۵ .

(۲) رواه البخاري انظر فتح الباري ۱۰/ ۴۶۵ .

وه ههروه ها لهعنه تکه ره کان نابنه تکاکار له پۆژی دوا ییدا، له وهش ترسناکتر
 نه وهیه هه رکس لهعنه ت له یه کێک بکات و شیاوی نهو لهعنه ته نه بی، نهوا
 لهعنه ته که ده گه پێته وه بۆ بیژهره که خۆی، جا بۆیه بهو لهعنه ت کردنه ی که له
 خه لکی ده کات به سه ر خۆی دا ده شکێته وهو دوعا له خۆی ده کات که له په جمو
 به زه یی خودا ده رکړی و دوور بخړیته وه .

شیوه نه و یه خه دادرین

یه کێک له کاره خراپ و ناپه سه نه ده گه وه ره کان که هه نه دی له ئافره تان پیتی
 هه لده ستن له کاتی مردنی یه کێکدا، نه وه یه ده ست ده که نه به هاوارو قیژهو ئاله و
 پومەت دا برین و یه خه داد برین و قژ رنین و چه پۆک له خۆدان و واوه یلاکردن .
 جا نه مانه به لگه نه له سه ر رازی نه بوون به (قه زاو قه ده ر) ی خودا و ئارام نه گرتن
 له سه ر به لاو نا په حه تی.
 وه پیغه مبه ر ﷺ لهعنه تی کردوه له هه رکه سی که نه م کارانه نه نجام
 بدات.

«أبو أمامة» خوی لی رازی بی ده فهرمووی:

«لَعْنُ الْخَامِشَةِ وَجْهَهَا وَالشَّاقَّةُ جِيَّتَهَا وَالِدَاعِيَّةُ بِالْوَيْلِ وَالْثُبُورِ» .

واته: « پيغه مېسري خوا ﷺ له عنېته كړدووه لهو ئافره ته يې پومه تي
خوې ده پړنۍ و يه خې خوې داده پړۍ و هاوار ده كات به واو هيلو ئاخ وئوف
كيشان »^(۱).

« عبدالله » ي كورې « مسعود » له پيغه مېسره وه ﷺ ده گيړتې وه كه
فه رمويه تي:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ ».

واته: « له ئيمه نۍ يه نهوكه سې پومه تي خوې پړنۍ و يه خې خوې
د ابېړۍ و هاوار و او هيلابكات وه كو قيژو نالې جاھيليې ته پيش ئيسلام »^(۲).

وه هه روه ها پيغه مېسره ﷺ ده فېرموۍ:

« النَّاحَةُ إِذَا لَمْ تُثَبِّ قَبْلَ مَوْتِهَا ثَقَامُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ
وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ ».

واته: « ئافره تي شيوه نكرو يه خدادادې نه گېر پيش مردنۍ ته به نه كات و
په شيمان نېيټه وه، ئهوا له رڼۍ قيامه تدا زيندو و ده كړتې وه و جل و
پوشاكينكي له مسۍ تياوه ده كړۍ به بېرېدا، وه زړتېك له گېرې ئاگر
له بېرېده كړۍ »^(۳).

ليدان له ده مړو چاوو دا خكړدنۍ

(۱) رواه ابن ماجه ۱/ ۵۰۵ و هو في صحيح الجامع ۵۰۶۸

(۲) رواه البخاري انظر الفتح ۱۶۳/۳

(۳) رواه مسلم رقم ۹۳۴

«جابر» خۆای لى پازى بى دەفەرمووى:

« نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الضَّرْبِ فِي الْوَجْهِ وَعَنِ التَّوَسُّمِ فِي الْوَجْهِ ». واتە: « پىغەمبەرى خوا ﷺ لىدانى دەم و چاۋو داخكردنى قەدەغەكردووە »^(۱).

ژمارەيەكى زۆر لەباۋكان و مامۆستايان پەنادەبەنە بەر لىدانى دەم و چاۋو مندال لەكاتى سزادانى مندالەكانيان، وە هەندى كەس نەم كارەبەكاردىنى بەرامبەر خزمەت كارو ژۆر دەستەكانى .

نەم كارە سەرەپاي ئەوەى سوكاىەتى كردنە بى پىزى نواندنە بەرامبەر بە دەم و چاۋو پومەت كە خوا پىزى لىگرتووە، هەرەها سەرىش دەكىشى بۆ لەدەست دانى هەندى ئەندامى هەستىارى گەنگ كە لەدەم و چاۋدا كۆيونەتەو، كە ئەوكات پەشىمانى پوو ئەدات و كىشەو گەفت دروست دەبى و خاوەن حەق پى دەچى داۋاى تۆلەى خۆ بكات.

وە هەرەها داخ كردنى پومەتى ئازەل، بۆ ئەوەى ببىتە نىشانەيەكى جياكەرەو تا خاوەنى هەر ئازەل ئازەلەكەى خۆى بناسىتەوە يان هەركات وونى كرد بە هۆيەو بەدۆزىتەو بە بۆى بگەپتەو، ئەويش حەرامەو قەدەغەكراوە، چونكە هۆكارە بۆ شىۋاندنى دىمەن و ئازاردانى، هەرچەند خەلكىش بىيانو بەهانەى ئەو بەيئەنەو كە ئەوە خوونەرىتى عەشىرەت و هۆزەيەكەيەتى و نىشانەيەكە بۆ جياكردنەو، ئەگەر هەر پىۋىست بوو بكەى، دەتوانى شوئىنكى تەدراخ بكات نەك دەم و چاۋ .

قسه نه کردن له موسلمان زیاتر له سنی رۆژ به بئی هیچ بیانویه کی شه رعی

یه کێک له پیلان و ته له کانی شهیتان بریتی یه له دروست کردن ی پچرانی په یوه ندی نیوان موسلمانان، زۆرن نهو که سانه ی شوین پیلانه کانی شهیتان ده که ون و هه نگاوه کانی نهو هه لده گرن و ده نگدا ده برن له برای موسلمان ی خۆیان و قسه ی له گه ل ناکه ن، له بهر هه ندی هۆکاری ناشه رعی که نه ویش یان به هۆی ناکۆکیه کی مادی دونیا یه وه یه یان به هۆی هه لۆیستیکی بی سود و بی که لکه وه یه، جا بۆیه جاری و اهه یه ده نگ دا برینه که به سال به رده وام ده بی و سۆتند ده خوات قسه ی له گه ل نه کات و، نه زرده کات که نه چیته مالی، وه هه رکات له سه ر رێگاش ببینی پرووی لی و هه رده گی پری و پشتی تیده کات و، هه رکات له کۆرو مه جلیسی کدا پیی بگات له گه ل راست و چه پی نهود اته وقه ده کات و به سه ریدا هه نگا و ده نی و ده یه پری نی. نا نه مهش یه کێکه له هۆکاره کانی سیستی و لاوازی و بیده سه لات ی له کۆمه لگی نیسلامیدا. جا بۆیه شه رع بریار یکی یه کلا که ره وه ی داوه و هه رپه شه یه کی سه خت و توندی کردووه سه باره ت به م کاره .

«أبو هريرة» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگی ریت ته وه که فه رموویه تی:

« لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ » .

واته: « دروست نیه بۆ هیچ موسلمانیک که لهسی پۆژ زیاتر قسه له براکهی خۆی دابری، جا نه گهر له سی پۆژ زیاتر قسهی له گهل براکهی نه کرد، نهوا نه گهر بری ده چیتته ناگرهوه »^(۱).

«أبو خراش» ی «الأسلمی» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگێرتیه وه که فەرموویه تی:

« مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفِكَ دَمِهِ ».

واته: « ههرکسی بۆ ماوهی سالتیک قسه له براکهی دابری، نهوا تاوانه کهی وه کو تاوانی پرشتنی خۆینه که یه تی »^(۲).

قسه لیک دابران که هوکاری بیبهش بوون بی له ره حمهت و به زهیی خودا، نهوا به سه بۆ سه لماندنێ خراپی و ناقولایی لیک دابرانی موسلمانان.

ههروهک «أبو هريرة» له پیغه مبه ره وه ﷺ ده یگێرتیه وه که فەرموویه تی:

«تُعْرَضُ أَعْمَالُ النَّاسِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّتَيْنِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ إِلَّا عَبْدًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحَاءٌ فَيَقَالُ أَتْرُكُوا أَوْ اِرْكُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَفِيئَا ».

واته: « کرده وهی خه لکی له هه موو هه فته یه کدا نیشان ده درین له پۆژی دوو شه ممو پینج شه ممد، له هه موو بهنده یه کی باوه ردار خوش ده بی، ته نها له بهنده یه ک نه بی که له نیوان خۆی و براکه یه کدا نا کوکی یه کی هه بی و قسه یان

(۱) رواه أبو داود ۲۱۵/۵ وهو في صحيح الجامع ۷۶۳۵

(۲) رواه البخاري في الأدب المفرد حديث رقم ۴۰۶ وهو في صحيح الجامع ۶۵۵۷ .

پێكشوه نەبی، ئەوتری: وازیهێنن لەو دوانەو ئیخۆش بوون نایانگرتتەوه هەتاوهكو خۆیان چاك نەبن و ناشت نەبنەوه»^(۱).

وه هەریهكێك لەو دووانە ئەگەر تەوبەى كردو پەشیمان بووبەوهو گەراپەوه بۆ لای خودا، ئەوا پێویستە لەسەرى سەردانی هاوڕێكەى بكات و سەلامى لى بكات، جانەگەر ئەمەى كرد ئەوا ئەم بۆ قیامەتى خۆى تاوانى لەگەردندا نەماوهو تاوانى لە ئەستۆى ئەوكەسەیه كە مل نادات و پێشت هەڵدەكات .

وهكو «أبو أيوب» له پێغه مبهروه ﷺ دهیگێرتتەوه كه فەرموویهتى: «لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ».

واته: «دروست نى یه بۆ هیچ پیاویك كه براكەى خۆى نەدوینى زیاتر لەسى شو، بۆ جوړەى كه بگەن بەیهك ئەمیان ږوو بەلایهكدا بكات و ئەویان ږوو بەلایهكى تردا، وه باشتترینیان ئەویانه كه یهكدم جار سەلام دهكات»^(۲).

بەلام ئەگەر هۆكاریكى شەرعى هەبوو بۆ ئەوهى قسەى لەگەڵ نەكړى وهكو وازیهێنان له نوێژ، یان بەردهوام بوونی لەسەر خراپەو تاوان، ئەوا ئەگەر قسەنەکردنەكەى سوودی بۆى هەبوو، وه بپیتهمایهى گەراپەوهى بۆ راستى و هەست كردن به هەڵەى خۆى، ئەوا ئەو كاته قسەنەکردن لەگەڵیدا واجبه.

بەلام گەر قسە نەکردنەكه واى لى بكات زیاتر پشت له چاكه بكات و بەرهمەكەى تەنها سەرکەش بوونی بیت و زیاتر دورى بخاتەوه له چاكه و زۆرتەر ږۆى بچینی له خراپەو تاواندا، ئەوا ئەوكاته قسە داڤرین حەرامەو دروست نى

(۱) رواه مسلم ۴/ ۱۹۸۸

(۲) رواه البخاري فتح الباري ۱۰/ ۴۹۲

یه، چونکه هیچ بهرژه وهندیه کی شهرعی پی نایه ته دی، به لکو به لاو خراپه ی زیاتری لی ده که ویته وه.

بۆیه باشتترین چاره سهر بۆنهم که سه نه وه یه بهرده وام چاکه ی له گه لدا بکری و نامۆزگاری و نه سیحه ت بکری ، ههروهک چۆن پتغه مبهری خوا عزیزه «کعب» ی کوری «مالک» و دووهاورپکه ی هه جر کرد بۆ ماوه یهک قسه ی له گه ل نه کردن ، چونکه بیینی مه سه له حه تی تیدا به بۆیان، به لام قسه ی له «عبدالله» ی کوری «أبی» کوری «سلول» و مونا فیه کان دانه بری چونکه مه سه له حه ت و بهرژه وهندیه کی شهرعی نه بیینی له وکاره دا وه زانی هه جرنه کردنیان باشته بۆیان.

له کو تاییدا :-

تانه وانه ی ووتر او باسکرا به شیکن له حه رامه زۆریلا وه کانی نهم سهرده مه .

نسأل الله سبحانه وتعالى بأسمائه الحسنى أن يقسم لنا من خشيته ما يحول بيننا وبين معاصيه ومن طاعته ما يبلغنا به جنته وأن يغفر لنا ذنوبنا وإسرافنا في أمرنا وأن يغنيننا بحلاله عن حرامه وبفضله عمن سواه وأن يتقبل توبتنا ويغسل حوبتنا إنه سميع مجيب وصلى وسلم على النبي الأمي محمد وآله وصحبه أجمعين والحمد لله رب العالمين .

نوسهر

محمد صالح المنجد

سوپاس بوخوا که یارمه تی دام لهم وه رگیژانه ته و او یوم .

داواکارم له خوای به بهزهیی و به پهحم که لهم کاره ماندا به ئیخلاص و ئهو مهبهست بوون به هره مهنده مانی کردبئی و.... به ئیتباع و شوینکوتنی پیغمبره کهی پزدارمانی کردبئی وه له پیسایی ریاو غهیری ئهو مهبهست بوون خاوینمانی کردبئی و.... له کویره رپچکهی بیدعو شوینکوتنی غهیری پیغمبره کهی پزگارمانی کردبئی .

داواکارم له خوای بهرزو پیروژ بهرده و امان کات له سهر تهنها په رستنی خوی وتهنها شوین کهوتنی پیغمبره کهی وتهنها پهیره و کردنی دینه کهی، وه و امان لیبکات نه وهی ئهو به حه رامی داناوه به حه رامی بزانی توخنی نه کهوین، وه نه وهی نه و حه لآلی کردووه به حه لآلی بناسین و لئی به هره مه ندبین.

وصلی الله وسلم علی رسول الامین، وءاله الطاهرین، وأصحابه الأکرمین ، ومن دعی بدعوته ، وعمل بسنته علی فهم صحابته إلى يوم الدين.

ناوه پوک

لاپهه	باسه ڪان
۱	وتهى سايٽ
۵	پيشه ڪى وهرگير
۳۵	پيشه ڪى نوسهر
۴۷	هاوبهش بؤ خوادانان
۶۳	غديرى خوا مه بهست بوون له عيبادت دا
۶۵	رهش بينى و به شوم زانينى شته ڪان
۶۹	سوئند خواردن به غديرى خودا
۷۲	دانيشتن له گهل دوپروه ڪان يان خراپه ڪاران و هوگرېوون پياوه نه وه
۷۳	په له ڪردن له نوڙدا
۷۶	ڪارى بى هوڊه و جوڻهى زور له نوڙدا
۷۸	پيش ڪهوتنى ئيمام له نوڙدا به نه نقهست
۸۱	هاتنى ڪه سيڪ بؤ مزگهوت ڪه سير وپيازي خواردبى
۸۳	زين سا ڪردن
۸۷	نيربازى
۸۸	نه هاتنى نافرهت بؤ سهر جيى پياوه ڪهى به بى هيچ عوزريكى شدرعى
۹۰	داواى نافرهت بؤ ته لاق له ميڙده ڪهى به بى هيچ هوڙيه ڪى شدرعى
۹۲	شوبهاندى خيزان به دايك و خوشك
۹۴	جوتېوون له گهل خيزان له ڪاتى بينوڙى دا
۹۶	جوتېوون له گهل دواوهى خيزان
۹۸	دادپهروه ر نه بوونى ميڙد له نيتون خيزانه ڪانيدا
۱۰۰	به ته نهها مانه وه له گهل نامه حره مدا
۱۰۲	ته وهه ڪردن له گهل نافرهتى نامه حره م

۱۵۷	غەيىبەت كۆردى
۱۶۰	دووزمانى كۆردى
۱۶۲	چۈنە مالى خەلگەۋە بەبى مۆلەت ۋەرگرتى
۱۶۴	چىكە كۆردى دووكەس گەر سىيەم نامادەبى
۱۶۵	جلو بەرگى درېژو شۆر بۆ پىياۋان
۱۶۸	خۇپازاندنەۋى پىياۋان بە ئالتون بە ھەرشىۋەيەك بىت
۱۶۹	لەبەر كۆردى جل ۋەرگى كورت ۋەسك ۋەنك بۆ ئافرەتان
۱۷۱	بە كارھىنانى پرچى دەستكرد
۱۷۲	خۇشپەندى پىياۋان بە ئافرەتان
۱۷۵	رەنگ كۆردى موۋى سەرو رېش بەرەنگى رەش
۱۷۷	ۋىنەۋى روح لەبەر لەسەر پۆشاك ۋە دىۋارو كاغەزو شتى لەر جۆرانە
۱۸۱	درۆ كۆردى لەيىنىنى خەردا
۱۸۲	دانىشتن لەسەر گۆرۈ پى نان بەسەرىداۋ مىزو پىسايى كۆردى لەر گۆرستاندا
۱۸۴	خۇپاك نە كۆردنەۋە لەر مىز
۱۸۶	گۆي گرتى لەر قسەۋى كۆمەلەك كەبلايانەۋە ناخۆش بى
۱۸۸	دراۋسىيەتى خراب
۱۹۱	ۋەسىيەتى خراب ۋە زىيانبەخش
۱۹۲	يارى كۆردى بەزارو تاۋلەۋ شەترەنج
۱۹۳	لەعنەت كۆردى لەر ئىماندارو ھەركەسى شىۋى لەعنەت نەبى
۱۹۴	شىۋەن ۋە خەدادېرىن
۱۹۶	لەيدان لەر دەم ۋە چاۋو داخكۆردى
۱۹۷	قسەنە كۆردى لەر مۇسلمان زىاتر لەسى پۆژ بەبى ھىچ بىيانۋىيەكى شەرى
۲۰۳	ناۋەرۈك

بانگه وازمان

۱. شارەزاكرنى موسلمانان و پەرۋەردەكردنىيانه لەسەر رېگا راستەكەى ئىسلام : ئەمەش دەستەبەر دەبىيەگەرانهو ەبۇ پەرۋەرە رەسەنەكەى ئىسلام كە برىتى يە لە قورئانى پىرۋزو سونەتەكانى پىغەمبەر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) تىگەيشتن و ئىكدانەوہيان ، وەپەرۋەرەكردن و گەياندننن بەو شىۋازەى كە پىشېن و پىشەوايانى ئوممەت (سلف صالح) لەسەرى بوون .

۲. پاككردنەوہى بىروباوەر و رەوشتى موسلمانان لە دياردەكانى شىرك و كوفر و تاوان ... وەپالاوتن و خاوين كردنەوہى ئاينى ئىسلام لە بىدعە و بۆچونە داھىنراوہكان ... وەورىاكردنەوہى موسلمانان لە شوينەوارى رىواتە لاواز و ەلبەستراوہكان ...

۳. زىندوو كردنەوہى بىرو ھۆشى رەسەنى ئىسلامى لەژىر رۆشنایى (قورئان و سوننەت) دا و لەسەرى وشوینى پىشېنانى چاكى ئەم ئوممەتە ، لەگەل پتەوكردنى برايەتيەكى راستەقىنە لەسەربناغە فراوانە جىگىرەكەى ئىسلام و نەھىشتن و كەم كردنەوہى دەمارگىرى مەزھەبى و حىزبى كەزال بوو بەسەربىرو ھۆشى زۆرىك لە موسلمانان و بۆتە مايەى پارچە پارچە بوونيان وتەسك كردنەوہى برايتى و ھاوكارىان لە چوار چۆۋەيەكى تەسكى مەزھەبى حىزبىدا .

۴. دانانى چارەسەرى ئىسلاميانە بۆ تەواوى ئەو گىرو گرافتە ھاوچەرخانەى كە لە ئارادان ، وەھەولدان بۆ دەستەبەر كردنى ژيانىكى ئىسلاميانە لەسەر رىيازى رەسەنى پىغەمبەر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) و ھاوہلە بەرپزەكانى و بنىادنانى كۆمەلگەيەكى خواويست و چەسپاندنى حوكمى خوا لەزەوى دا ، بەبى زىدە رەوى كردن و ھەلنانى موسلمانان لەسەر ھەلگىرساندن و نانەوہى ئاشوب و فیتنە و يەكتر كۆژى .

چاپى دووہم 1431ك / 2010ز

ژمارەى سپاردن : 2529

نرخى : 2500 دینار